

Cades International Conference on Education, Pedagogy and Humanities Research: book of proceedings

Antonyshyn, A. (Ed.); Yakubovich, I. (Ed.)

Veröffentlichungsversion / Published Version
Konferenzband / conference proceedings

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Antonyshyn, A., & Yakubovich, I. (Eds.). (2016). *Cades International Conference on Education, Pedagogy and Humanities Research: book of proceedings*. St. Louis, MO: Science and Innovation Center Publ. House. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-48268-2>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

**THE CENTRE OF ANALYSIS AND DEVELOPMENT EDUCATION
AND SCIENCE**

EAP-EUROPE CULTURAL RESOURCE CENTER

SCIENCE AND INNOVATION CENTER PUBLISHING HOUSE

EMPOWER RESEARCH

Book of Proceedings

**CADES INTERNATIONAL CONFERENCE ON EDUCATION,
PEDAGOGY AND HUMANITIES RESEARCH**

CADES EPHR – August 17, 2016, St. Louis, Missouri, USA

**Editors:
As. Prof. A. Antonyshyn
Prof. Yakubovich I.**

Science and Innovation Center Publishing House

USA

First Published 2016

© 2016 CADES/EMPOWER RESEARCH

© All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without either the prior written emission of the publisher. Applications for the copyright holder's written permission to reproduce any part of this publication should be addressed to the publishers.

Book of Proceedings of the CADES INTERNATIONAL CONFERENCE ON
EDUCATION, PEDAGOGY AND HUMANITIES RESEARCH

Editors: A. Antonyshyn, I. Yakubovich.

ISBN: **978-0-615-67188-8**

DOI: **10.12731/CADESEPHR2016**

Disclaimer

Every reasonable effort has been made to ensure that the material in this book is true, correct, complete, and appropriate at the time of writing. Nevertheless the publishers, the editors and the authors do not accept responsibility for any omission or error, or for any injury, damage, loss, or financial consequences arising from the use of the book. The views expressed by contributors do not necessarily reflect those of the CENTRE OF ANALYSIS AND DEVELOPMENT EDUCATION AND SCIENCE.

List of Participants

1. *Bilotserkovets M.A.*, State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
2. *Fedorenko O.Y.*, Senior Lecturer, Department of Sociology, Transnistrian State University T. G. Shevchenko
3. *Gudz V.V.*, Docent, State Pedagogical University
4. *Ilnytsky D.O.*, Ph.D., Associate Professor of International Economics, Vadym Getman Kyiv National Economic University
5. *Klimenko I.V.*, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of Psychology, Transnistrian State University T. G. Shevchenko
6. *Kolesnikova K.A.*, PhD Student, Lugansk Taras Shevchenko National University
7. *Kolomiyets O.V.*, Senior Teacher of Department of Psychology, Dnestr State University of Shevchenko T.G.
8. *Lozynska S.O.*, Ph.D. in Historical Sciences, Lecture, Higher Educational Communal Institution of Lviv Regional Council "Lviv Institute of Nursing and Laboratory Medicine named after Andrey Krupynskyi"
9. *Lozynskiy A.*, Ph.D. in Historical Sciences, Lecture, Lviv State University of Life Safety
10. *Manyuk L.V.*, PhD Student, Department of Foreign Languages and Technical Translation, Lviv State University of Life Safety
11. *Mazmishvili N.N.*, Assistant Professor at the Department of European Studies, Batumi Shota Rustaveli State University
12. *Nadraga M.*, Danylo Halytsky Lviv National Medical University, Scientific Library
13. *Romanenko O.O.*, PhD, Kyiv National Linguistic University
14. *Savchenko V.A.*, Dnipropetrovsk Regional Institute of Postgraduate Education
15. *Semotyuk O.L.*, PhD, Assistant Professor, National University L'viv Polytechnic
16. *Stepaniuk O.O.*, Associate Professor of Ukrainian Philology and Slavonic Studies, Kyiv National Linguistic University
17. *Vashchenko O.O.*, Associate Professor of Ukrainian Philology and Slavonic Studies, Kyiv National Linguistic University
18. *Vialaia A.*, Student, Dnestr State University of Shevchenko T.G.
19. *Zykun N.I.*, Ph.D in Philology, Associate Professor, The University of the State Fiscal Service of Ukraine

About the Conference

The CADES EPHR is organized by *The Centre of Analysis and Development Education and Science* in cooperation with the Science and Innovation Center Publishing House, USA. The conference addressed all studies across the social and human sciences. In the spirit of interdisciplinary interchange, there was no specific topic but the Conference has involved scholars, teachers and researchers working in a broad range of areas including: Education, Anthropology, Behavioral Sciences, Cognitive Science, Literature, Language, Communications, History, Economics, Environmental Sciences, Health Sciences, Humanities, Interdisciplinary Studies, Management, Psychology, Qualitative Methods, Sociology, and many other areas related to the social and human sciences. The conference provides an opportunity for academicians and professionals from various social and human fields all over the world to come together and learn from each other. An additional goal of the conference is to provide a place for academicians and professionals with cross-disciplinary interests to meet and interact with members inside and outside their own particular disciplines. The first edition of the CADES EPHR is held in St. Louis, Missouri, USA on August 17, 2016.

Vision of the conference

The CADES EPHR is a global annual event with the mission of furthering the advancement and innovation in human and social sciences. The Conference serves as a means to connect and engage professors, researchers, consultants, innovators, managers, students, policy makers and others to offers an opportunity to meet and share ideas. It also inspire a new generation of global scientists and leaders in countries around the world.

Co-Partners

The Centre of Analysis and Development Education and Science organize the Conference in collaboration with EmPower Research and Science and Innovation Center Publishing House.

TABLE OF CONTENTS

HEURISTIC MECHANISMS OF THE HUMANITIES THEORETIC KNOWLEDGE MASTERING

Bilotserkovets M.A......7

CONCEPTUAL POSITION OF THE FRENCH RESEARCHERS HISTORY OF THE HOLODOMOR

Gudz V.V......11

INTERNATIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION: UKRAINIAN PARADOX

Ilnytskyi D.O......16

SOCIO-PSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF THE VIEWS OF EMPLOYERS ABOUT THE QUALITY OF PROFESSIONAL TRAINING OF SPECIALISTS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTION AND THE FACTORS INFLUENCING THEIR PROFESSIONAL DEVELOPMENT

Klimenko I.V., Fedorenko O.Y......22

US FOREIGN POLICY CONCEPT DURING THE REIGN OF RICHARD NIXON, 1969 -1974 YEARS

Kolesnikova K.A......27

FEATURES OF EMOTIONAL INTELLIGENCE AT STUDENTS WITH THE DIFFERENT LEVEL OF SATISFACTION WITH LIFE

Kolomiyets O.V., Vialaia A......32

BEGINNING OF LINES FORMATION ON DANUBE BORDERS OF ROMAN EMPIRE

Lozynska S.O......38

SEPARATE ASPECTS OF SOCIAL WORK WITH THE MILITARY OF UKRAINIAN PUBLIC HELPING INSTITUTIONS DURING THE FIRST WORLD WAR

Lozynskiy A......43

**DEVELOPMENT OF THE PROGRAMS FOR FUTURE PHYSICIANS
COMMUNICATIVE SKILLS TRAINING IN THE USA**

Manyuk L.V......48

**GASTRONOMICAL PHRASEOLOGISM AND THE EQUIVALENCE
INDEX IN ENGLISH AND GEORGIAN LANGUAGES**

Mazmishvili N.N......54

**FICTION LITERATURE AS A FACTOR OF AESTHETIC AND NATIONAL
EDUCATION OF LVIV SCHOOL AND GYMNASIUM PUPIL IN 20-30-th
YEARS OF XX CENTURY**

Nadraga M......60

**MOBILE MARKETING AND ITS DEVELOPMENT TRENDS IN
UKRAINE**

Romanenko O.O......65

**A DESIGN OF PROFESSIONAL PREPARATION OF TEACHER OF
PHYSICAL CULTURE IS WITH THE USE OF TECHNOLOGIES THAT
SAVE HEALTH**

Savchenko V.A......74

**MEDIA COMMUNICATION AND MEDIA LINGUISTICS: CURRENT
STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS**

Semotyuk O.L......81

**PHRASEOLOGICAL UNITS WITH COLORED COMPONENT „BLACK”
IN UKRAINIAN AND CZECH SPEECH CONTACTS**

Vashchenko O.O., Stepaniuk O.O......87

**SATIRE JOURNAL “UGLY CREATURE” (KYIV, 1918), ABANDONED BY
ITS AUTHOR**

Zykun N. I......93

Bilotserkovets M.A.

PhD student, State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

Білоцерковець М.А.

Аспірант кафедри педагогіки Державного педагогічного університету ім.А.С.Макаренка,
м. Суми, Україна

HEURISTIC MECHANISMS OF THE HUMANITIES THEORETIC KNOWLEDGE MASTERING

ЕВРИСТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ОСВОЄННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗНАНЬ З ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Annotation:

The article under review is devoted to heuristic mastering of theoretical knowledge of the humanities by the students of agricultural professions. The author formulates the definition and reveals the essence of heuristic mechanisms, describes the conditions of the effective mastering of some of them (heuristic discussion, brainstorming, analysis through synthesis, mechanism of free association, quality control mechanism). The author illustrates the possibilities of the mechanisms in case of their didactic application in foreign languages, pedagogy and psychology classes. The article proves the effectiveness of the mechanisms based on the principles of heuristic education, in comparison with traditional teaching.

Keywords: theoretical knowledge, the humanities, the mechanisms of heuristic activity, mastering, heuristic education.

Анотація:

Стаття присвячена евристичному освоєнню теоретичних знань з гуманітарних дисциплін студентами аграрних спеціальностей. Автор формулює визначення та розкриває сутність механізмів евристичної діяльності, характеризує передумови ефективного оволодіння окремими з них (евристична бесіда, мозковий штурм, аналіз через синтез, механізм вільних асоціацій, механізм кваліметрії). Автор ілюструє можливості означених механізмів на прикладі їх дидактичного застосування на заняттях з іноземних мов, педагогіки та психології. Стаття доводить результативність механізмів, побудованих на принципах евристичної освіти, у порівнянні з традиційним викладанням.

Ключові слова: теоретичні знання, гуманітарні дисципліни, механізми евристичної діяльності, освоєння, евристична освіта.

Основу евристичного освоєння теоретичних знань з гуманітарних дисциплін студентами немовних спеціальностей складає вільне осмислене оперування ними механізмами пошуково-творчої діяльності. Означені механізми дозволяють диференційовано підходити до вибору змісту освіти, враховувати різний рівень підготовки студентів з предмета, їхні схильності, мотиви, особливості темпераменту, властивості мислення і пам'яті, емоційність тощо. У поєднанні з традиційною системою навчання викладач за своїм вибором може використовувати евристичні механізми під час практичних занять, семінарів і позааудиторної роботи. Набуті теоретичні знання надалі використовуються у професійно-орієнтованому навчанні і слугують основою створення метапредметних зв'язків і розвитку пошуково-творчого потенціалу студентів.

І.Підласий так аналізує функціонування механізмів пошуково-творчої діяльності: «Думки і дії не випадкові, вони строго обґрунтовані (орієнтовані). Кожен крок на цьому шляху має своє локальне завдання. Мозок завжди зосереджений на кінцевому результаті незалежно від того, чи виконує людина просту фізичну працю, чи вирішує складне інтелектуальне завдання. Мета змушує думати. Людський мозок — величезне сховище інформації. Він має властивість накопичувати знання і застосовувати їх для розв'язання нових завдань. Інтелект під таким кутом зору можна тлумачити як сукупність фактів і засобів їх використання для досягнення поставленої мети. Частково це реалізується за допомогою правил використання всіх відомих знань згідно із законами людського мислення» [1, с.154].

Узагальнюючи опрацьовані нами наукові праці та дані проведеного педагогічного дослідження, ми створили власне визначення даного поняття. Евристичні механізми освоєння теоретичних знань з гуманітарних дисциплін — це система ефективних стратегій і тактик творчої діяльності, які стимулюють креативне мислення студента у процесі розв'язання евристичних професійних ситуацій та виконання творчих завдань. Важливим кроком проведеного дослідження стало не лише визначення особливостей евристичних механізмів творчої діяльності, але й специфіки їх застосування. В експериментальних групах студенти цілеспрямовано оволодівали механізмами пізнавально-творчої діяльності протягом наступних етапів: а) пояснення й творче освоєння сутності кожного з означених механізмів; б) складання й використання спеціально розроблених інструкцій щодо можливостей застосування цих механізмів; в) ілюстрація прикладами із різних сфер професійного використання; г) відведення достатнього часу на оволодіння студентами механізмів при розв'язанні значимих для них творчих завдань.

Науковий доробок складає понад 200 різноманітних механізмів пошуково-творчої діяльності, але нами було обрано ряд найбільш відповідних до напрямку педагогічного дослідження, яке відбувалося у царині навчання іноземним мовам (англійській та німецькій), педагогіці, психології студентів аграрних професій, а саме: евристична бесіда, «аналіз через синтез», мозковий штурм, механізм вільних асоціацій, механізм кваліметрії.

Евристична бесіда, у літературі також відома як «серія чи батарея евристичних запитань, сократівська бесіда», є найдавнішою відомою формою евристичних механізмів. Вона складається з серії взаємозалежних питань, кожне з яких служить кроком на шляху розв'язання проблемного питання. Означена серія допомагає уточнити та поглибити розуміння сутності досліджуваного предмета, виявити його зв'язки з іншими предметами даної системи у процесі освоєння нового теоретичного поняття, щоб зрозуміти його призначення та місце у системі знань дисципліни, яка вивчається. Даний механізм

базується на принципі діалогічної взаємодії, одному з базових положень евристичної освіти [2, с.184]. Використання елементів евристичної бесіди доцільне під час лекції для залучення студентів до обговорення предмету та повторення раніше вивченого, складаючи, таким чином, цілісну базу знань, з наступним формулюванням необхідних евристичних запитань, на які студенти дають короткі усні чи письмові відповіді. Евристична бесіда під час практичного заняття, диспуту чи семінару, з огляду на поставлені студентами питання, дозволить зробити висновок про рівень оволодіння ними навчальним змістом. Крім того, вивчення іноземних мов залучає також практичний аспект даного механізму, перевірку та поглиблення теоретичних знань граматики та фонетики під час говоріння.

Сутність механізму «аналіз через синтез» полягає в тому, що предмет дослідження у процесі його вивчення включається в нові зв'язки в тих системах, де він існує та розвивається, проявляючи нові, раніше приховані якості, що фіксуються в нових поняттях. Для прикладу, після опрацювання теми «Agricultural enterprises in Great Britain» (Сільськогосподарські підприємства Великої Британії) викладач пояснює домашнє завдання: написати есе «Як використати британський досвід на терені вітчизняного сільського господарства?», пропонуючи перенести освоєні знання у нову площину, застосовуючи, таким чином механізм аналізу через синтез.

Основні засади і правила механізму «мозкового штурму» – абсолютна заборона критики запропонованих учасниками ідей і заохочення різноманітних реплік, жартів. Такий спосіб розв'язання завдань у вигляді процедури групового креативного мислення, дає змогу за стислий період часу придумати багато варіантів розв'язання поставленого завдання (як логічних, і абсурдних) без жодних обмежень, і потім із великої числа ідей вибрати ті, які можна використати практично[3, с.38]. Наприклад, на певному етапі формування теоретичних знань викладач використовує механізм «мозкового штурму», пропонуючи студентам висловити свою думку стосовно визначення теоретичного поняття, яке вивчається. Один із студентів записує запропоновані визначення та складає загальний рейтинг. Подальший розгляд навчального матеріалу та залучення додаткових літературних та мультимедійних джерел дозволить обрати те визначення, яке найповніше та найточніше розкриває сутність даного поняття. Таким чином, відбувається створення студентами нових знань, відповідно до принципів евристичного навчання.

Механізм вільних асоціацій з психологічної точки зору являє собою зв'язок між окремими нервово-психічними актами – уявленнями, думками, почуттями, внаслідок якого одне уявлення, почуття тощо викликає інше за аналогією. У даному випадку студенти користуються інформацією, одержаною при вивченні більш знайомої системи для того, щоб розкрити сутність нового для себе теоретичного поняття, включно з компонентами особистого та професійного досвіду осіб (викладач також приймає участь), які колективно вирішують евристичні професійні ситуації чи виконують творчі завдання. Наприклад, на практичному занятті з педагогіки, застосовуючи евристичний прийом гіпотез, створений на основі евристичного механізму аналогій, викладач пропонує пояснити, як відбувається зацікавлення тих, хто навчається, та мотивування їх навчальної діяльності, заохочення продуктивного мислення. Після колективного обговорення студенти мають змогу самостійно створити конспект лекції з теми, доповнити його, залучаючи альтернативні джерела. Таким чином, було реалізовано положення евристичного навчання про індивідуальний зміст освіти.

Механізм кваліметрії (описаний І.Підласим) дає необхідний інструментарій та

дослідницькі засоби для визначення фактичного рівня освоєння теоретичних знань студентів з дисципліни на основі всебічного вивчення, аналізу й оцінки їхньої освітньої продукції [1, с.284]. Даний механізм становить особливу необхідність, оскільки одним з ключових пунктів дисертаційного дослідження було відпрацювання студентами діагностичних умінь для вимірювання й оцінки зовнішніх і внутрішніх освітніх продуктів, осмислені, трансформовані та достатньо узагальнені знання рівнів, показників і критеріїв конкретних освітніх продуктів, творче використання їх при створенні, вимірюванні та оцінці цих продуктів.

Таким чином, презентація нового матеріалу у формі евристичної бесіди, яка супроводжується практичним оволодінням механізмами пошуково-творчої діяльності у процесі освоєння нового теоретичного матеріалу довела свою ефективність у порівнянні з традиційним монологічним викладом навчального змісту, оскільки, судячи з результатів, отриманих під час формувального експерименту, евристичне навчання з метою продуктивного освоєння теоретичних знань з гуманітарних предметів студентами аграрних спеціальностей забезпечує приріст усіх його компонентів – середній загальний показник складає 14,5 % в експериментальній групі відносно 4,3 % в контрольній. Отримані дані експериментальної перевірки демонструють постійну тенденцію до підвищення рівня освоєння теоретичних знань студентів експериментальних груп відносно незначних змін у контрольних групах, чим підтверджено ефективність технології евристичного навчання, що доведено за допомогою методів математичної статистики. Отримані відмінності було змістовно інтерпретовано як підвищення рівня розвитку евристичного мислення: перехід з одного рівня на інший обумовлений оволодінням студентами евристичними механізмами, зростанням творчого досвіду застосування їх окремо і комбіновано.

Отже, освоєння теоретичних знань з гуманітарних дисциплін студентами аграрних спеціальностей за допомогою механізмів евристичної діяльності є дійсно результативним, оскільки закладає ефективну методологічну базу молодого фахівця, інструментарій для залучення фахової інформації з іншомовних джерел, навички дієвої особистісної та міжнародної професійної співпраці та діагностичної компетентності – значущі передумови самореалізації творчого потенціалу конкурентоспроможного професіонала.

ЛІТЕРАТУРА

1. Підласий І.П. Діагностика та експертиза педагогічних проектів/ І.П.Підласий. – К. : Україна, 1998. – 343 с.
2. Хуторской А.В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения / А.В. Хуторской – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.
3. Biggs J. Teaching for quality learning at university./ J. Biggs// Society for Research into Higher Education & Open University Press., 1999. – 215 p.

Gudz V.V.

Docent, State Pedagogical University

Гудзь В. В.

доцент кафедри історії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь, Україна

CONCEPTUAL POSITION OF THE FRENCH RESEARCHERS HISTORY OF THE HOLODOMOR

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЗИЦІЇ ФРАНЦУЗЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ ІСТОРІЇ ГОЛОДОМОРУ

Science article is dedicated to the research of French scientists views on the problem of famine in Ukraine in 1932-1933. It was established that the professional reports of the Holodomor in France appeared only in the late 80s of the twentieth century. A special place in French historiography take research famine in Ukraine gathered in the collective monograph «The Black Book of Communism». The researchers concluded that artificial famine organized by Stalin and his entourage to curb medias of national awareness and enemies of collectivization.

Keywords: French historiography, the history of the famine of 1932-1933, the war with the peasants, Ukraine

Ця стаття присвячена дослідженню поглядів французьких науковців на проблему голоду в Україні 1932-1933 рр. Встановлено, що фахові аналітичні розробки тематики Голодомору у Франції з'явилися лише наприкінці 80-х років XX століття. Особливе місце в французькій історіографії займають дослідження голоду в Україні, зібрані у колективній монографії «Чорна книга комунізму». Вчені прийшли до висновку про штучний голод, організований Сталіним і його оточенням для приборкання носіїв національної свідомості і ворогів колективізації.

Ключові слова: Французька історіографія, історія голоду 1932-1933 років, війна із селянами, Україна.

Величезні обсяги історичного наративу з проблематики Великого голоду 1932-1933 років нагально потребують його систематизації і науково-теоретичного осмислення. Адже трагічні події в українському селі, які ще трактуються як геноцид і Голодомор, – одна із найбільш актуальних наукових проблем у світовій історіографії. Стан дослідження цієї теми розглядався у десятках історіографічних праць, які охопили весь діапазон наукових розробок з історії Голодомору, як вітчизняних, так і зарубіжних. Знаковим явищем щодо останніх, які належать переважно українським вченим, є поява перших дисертацій і монографій [1], де, серед інших, проаналізовані праці науковців Франції з історії голоду в УСРР. Спеціальне дослідження західної історіографії здійснене і в кільканадцяти статтях з цієї тематики як українських авторів (Г. Васильчук, В. Гудзь, В. Марочко, К. Назарова, В. Савельєв, М. Шитюк та ін.) так і деяких зарубіжних. Проте окремий аналіз публікацій французьких авторів з цієї теми, попри їх помітне місце у західноєвропейській історіографії, поки що не проводився. Ця обставина зумовлює актуальність нашого дослідження і визначає його мету: провести концептуальний аналіз французької історіографії Голодомору.

Питання про голод в Україні 1932-1933 рр., крім газетних статей, було предметом окремих французьких публікацій документального та мемуарного характеру ще за часів СРСР. Але фахові аналітичні розробки тематики Голодомору у цій країні з'явилися лише у 90-х роках минулого століття.

Розглядаючи французьку історіографію Голодомору, К. Назарова виділила публікації чотирьох науковців: А. Безансона, С. Куртуа, Н. Верта та Е. Тевнена [2, с. 177]. На зацікавленість французьких істориків подіями в Україні вплинула наукова та інформаційна діяльність української діаспори, яка активізувалася зв'язку з 50-річчям Голодомору. Борис Марченко перевидав французькою мовою із власними доповненнями книгу О. Воропая майже 30-літньої давності [3]. Як зазначив професор університету Нансі II Етьєн Тевнен, до ювілейної дати було також приурочено окремі брошури та спеціальний номер часопису Франко-української асоціації «Ешпанж» [4, с. 151 - 160]. Крім того, українська громада у Франції опублікувала два томи документів і уривків з французької та світової преси у період від 1933 до 1983 років, присвячених голоду [5]. У вересні 1986 року було видано французький переклад книги мемуарів Мирона Долота «Голодні, прихований голокост; Україна 1929-1933» [6]. Ці та інші заходи української діаспори усьому світі, попри супротив місцевих комуністів, зрештою, отримали резонанс і у французькому публічному просторі.

Так, молодий публіцист Гійом Малорі опублікував просторий реферат з елементами аналітики [7] за матеріалами спогадів колишнього українського радянського службовця Віктора Кравченка [8], знайомого із статистичними даними масштабів голоду і його наслідків.

До ювілейної дати з'являються публікації французьких журналістів у центральних газетах. Дж. Дюно підтримав геноцидну версію Голодомору у часописі «Котідьєн де Парі» [9]. Г. Малорі, який раніше сприймав голод як стихійне лихо, 29 серпня 1983 року опублікував у щоденній газеті «Монд» велику статтю під промовистим заголовком «Геноцид голодом» [10, р. 2] та вмістив свої передмови до видання книг М. Долота та Б. Марченка.

Професор-русист Сорбонни Ален Безансон, також вступив у полеміку з фальсифікаторами історії Голодомору. У викладеному журналом «Русская мысль» його виступі 4 червня 1983 р. біля пам'ятника Т. Шевченку в Парижі відзначалося, що попри

засліплення утопією, мотивом організації голоду було «свідоме політичне рішення, прийняте Сталіним і його поплічниками: політично розгромити селянство, розбити національну цілісність України. Винищення селянства супроводжувалося повним оновленням керівного складу і «дезукраїнізацією» України. Це безперервний геноцид, кульмінація якого припала на 1932-1933 рр.; він відновився після війни і триває й понині» [11, с.12]. В іншій своїй праці А. Безансон розглядав феномен голоду, як війну більшовиків проти селян і знаряддя комуністичної влади для підриву соціальної бази українського націоналізму, що ототожнювалась із селянством [12].

У 90-х роках українська трагедія 1933 р. остаточно увійшла в контекст французької історичної науки. Так, під час колоквиуму про історичні паралелі французької Вандеї, проведеного у квітні 1993 року, Ален Безансон у своєму повідомленні змальовував «війну більшовиків проти селян», посиляючись переважно на український приклад.

Університет Нансі II теж став осередком робіт і досліджень про Україну. Випускниця філософського факультету Лоранс Вуазар захистила дисертацію про голод 1932-1933 років в Україні. В числі її опонентів були юрист, філософ та історик Ф. Рот, позаяк дисертантка охопила як історичний, так і правовий аспекти проблеми оцінки Голодомору. Врахувавши зауваження опонентів, Л. Вуазар 1994 року опублікувала повний текст своєї дисертації обсягом понад 200 сторінок у часописі «Інтранкіль» [13, р. 351-554]. Окрім праці Л. Вуазар, спеціальне видання часопису, присвячене голоду 1932-1933 рр., вмістило редакційний текст Ф. Бушро, а також переклади свідчень очевидців голоду, зібраних В. Маняком та Л. Коваленко, історіософські роздуми Л. Плюща і розповідь Д. Шумука. Проте цей випуск часопису мав лише кількасот примірників і був майже непоміченим у засобах масової інформації Франції.

Значну наукову цінність для розуміння суспільної й історіографічної ситуації на Заході щодо проблематики радянського голоду складає стаття Е. Тевнена, опублікована у збірнику матеріалів міжнародної конференції, присвяченій 65-річчю Великого голоду [14, с. 129-146]. Автор інформував про сприйняття концепції голоду-геноциду в Північній Америці та Франції. Нижньою хронологічною межею свого предмету дослідження історик визначив 1975 р., коли у Франції була завершена публікація видання книги «Архіпелаг ГУЛАГ» О. Солженіцина. Дослідник зауважив, що книга справила глибоке враження на громадськість і неабияк посприяла перегляду лакованого образу радянського режиму [14, с. 129]. Проте, на його думку, трагедія голоду ще залишалася в тіні і повноцінне дослідження його історії французькими науковцями розпочалася лише в першій половині 1990-х рр.

Важливим етапом еволюції французької історіографії, на нашу думку, є монографія «Чорна книга комунізму» [15], 8-й розділ якої називається «Великий голод». У книзі, перекладеній десятками мов, голод 1932-1933 рр. характеризувався як геноцид, штучно створений сталінським режимом. «Чорна книга комунізму» з'явилася, за зізнанням її співавтора, провідного наукового співробітника Національного центру наукових досліджень (CNRS - GEODE, Париж), професора Стефана Куртуа, як наукова рефлексія на однобічний підхід до проблем тоталітаризму в світі. Дослідники й політики переймалися проблемами нацизму, а комунізм, як жахлива світова практика та ідеологія ХХ ст., на той час не дочекався належного наукового аналізу, морального осуду. Голод в СРСР 1932-1933 років С. Куртуа розцінював як соціальний геноцид у відповідь на опір селян колективізації, котрий в Україні перетворився в расовий, еквівалентний Голокосту і відповідний поняттю «геноцид» у французькому кримінальному кодексі зразка 1992 року

[16, с. 35-60]..

Порівняно більш диференційовано аналізував голод 1932-1933 рр. Ніколя Верт, який суть нових економічних відносин держави з селом побачив у протиріччях між намаганням влади взяти хліб і прагненням селян його приховати у зернових регіонах СРСР. На його думку, під час голоду суттєво постраждали і міста: демографічні втрати Харкова склали 120 тис., Краснодара – 40, Ставрополя – 20 тис. чол. [16, с. 173], але, як на нас, науковець врахував у цих даних і смертність біженців із села. Французький історик розцінив голод, як логічне завершення протистояння більшовиків та селян, покараних за спротив колективізації, але мав сумніви щодо його антиукраїнської спрямованості через географію поширення лиха.

Під впливом опублікованої переписки Й. Сталіна і Л. Кагановича, Н. Верт у 2007 році звернувся до національної складової голоду, що засвідчила його монографія, присвячена системному вивченню сталінського режиму [17]. На його думку, голод в СРСР почався ще 1931 р., але з літа 1932 року в Україні став засобом придушення національного руху опору і Й. Сталін свідомо посилив масштаби голоду для покарання селянства. Отже, Н. Верт прийшов до підтвердження антиукраїнської спрямованості голоду 1932- 1933 років.

Підсумовуючи концептуальні погляди французьких дослідників Голодомору, зазначимо, по – перше, визнання ними штучного характеру голодової катастрофи, зумовленої передусім суб'єктивними чинниками: намірами Кремля розправитися з українським національним рухом, який активізувався в роки українізації і колективізації.

По-друге, на відміну від більшості німецьких істориків, які зазнали російських впливів і опираються на теорію модернізації та загальнодержавні підходи, французькі науковці врахували свідчення очевидців і дослідження української діаспори, що дозволило їм більш ґрунтовно висвітлити співвідношення об'єктивних і суб'єктивних причин Голодомору.

По, третє оскільки в європейській історичній науці, включно з французькою, проблема голодомору загалом вивчалася у контексті загальної радянської історії 1920-1930 – х років і наукова дискусія точилась переважно навколо питання: «Чи можна вважати голод 1932-1933 рр. направленим проти українського народу?», то поза увагою вчених залишилися такі історичні аспекти, як: соціальні зміни в українському суспільстві напередодні та в період голодного лихоліття, демографічні та морально-психічні наслідки голоду і, нарешті, відмінності у діях влади в Україні порівняно з іншими регіонами СРСР, що, власне, і означало геноцид.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильчук Г. М. Радянська Україна 20-30-х років XX ст.: сучасний історіографічний дискурс / Г. М. Васильчук. – Запоріжжя: Запорізь. нац. ун-т., 2008. – 314 с.; Назарова К. В. Сучасна історіографія голодомору в Україні 1932-1933 років: 1986-2009 роки: Дис. ... канд. істор. наук: 07.00.06 / Катерина Вікторівна Назарова. – Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. – Миколаїв, 2011. – 243 с. Шитюк М.М. Голодомор 1932-1933 років в Україні в сучасній історіографії (1986-2009 роки) / М.М., Шитюк, К.В. Назарова. - Миколаїв: вид-во МНУ ім.В.О.Сухомлинського, 2012. – 228 с.

2. Назарова К. В. Сучасна історіографія голодомору в Україні 1932-1933 років: 1986-2009 роки: Дис. ... канд. істор. наук: 07.00.06 / Катерина Вікторівна Назарова. –

Миколайівський національний університет імені В. О. Сухомлинського. – Миколайів, 2011. – 243 с.

3. Martchenko Borys, Woropay Olexa. La Famine-Genocide en Ukraine: 1932-1933. – Paris, Publications de l'Est Europeen, 1983. – 133 p.
4. Тевнен Е. Голод 1932 – 1933 років в Україні очима французів, американців та інших людей Заходу: сучасний погляд / Е. Тевнен ; пер. з фр. А. Перепада // Всесвіт. – 2003. – № 1 – 2. – С. 151 – 160.
5. 1933-1983, 50' anniversaire de la famine-genocide en Ukraine, 50 ans apres, la presse francaise etrangere, Paris, 1983.
6. Dolot Miron, Les affames; L'holocauste masque, Ukraine 1929-1933. – Ramsay, 1986. – 333 p.
7. Malorie Guillaume. L'affaire Kravchenko Paris 1949 Le goulag en correctionnelle / Guillaume Malorie. – Paris, Laffont, 1982. – 284 p.
8. Kravchenko Victor. J'ai choisi la liberte / Victor Kravchenko. – Paris, O. Orban, 1980. – 610 p.
9. Dupoy Georges. Il y 50 ans le genocide de l'Ukraine / Georges Dupoy // Le Quotidien De Paris. – 1983. – 29 juin.
10. Malorie Guillaume. Le genocide par la faim / Guillaume Malorie // Le Monde. – 1983. – 29 agut.
11. Безансон А. Умирающие надеются, что будущие поколения узнают о том, что случилось / Ален Безансон / А. Безансон // Русская мысль. – 1983. – №3471. – 13 июня.
12. Безансон Ален. Лихо століття. Про комунізм, нацизм та унікальність голокосту / Ален Безансон [переклад Т. Марусик]. – К.: Пульсари, 2007. – 136 с.
13. L'Intranquille. – 1994. – No 2.
14. Тевнен Ежен. Голод 1932 – 1933 років в Україні очима французів, американців та інших людей Заходу в останні роки (починаючи з 1975-го) / Ежен Тевнен // Голод-геноцид 1933 року в Україні: історико-політологічний аналіз соціально-демографічних та морально-психологічних наслідків: Міжнар. наук.-теорет. конференція. Київ, 28 листопада 1998 р.: Матеріали / [відп. ред. С. В. Кульчицький]. – К.; Нью-Йорк: Вид-во М. П. Коця, 2000. – 536 с.
15. Courtois S. Le livre noir du Communisme: Crimes, terreur et repression / Courtois S., Werth N., Panne J.-L., Paczkowski A., Bartosek K., Margolin J.-L.] ; avec la collaboration de R.Kauffer, P.Rigoulot, P.Fontaine, Y.Santamaria et S.Boulouque. – Robert Laffont – Paris : Robert Laffont, 1997. – 848 с.
16. Черная книга коммунизма: преступления, террор, репрессии / С. Куртуа, Н. Верт, Ж.-Л. Панне, А. Пачковский, К. Бартошек, Ж.-Л. Марголен. Paris, 1997. – Пер. с франц. – М. : Три Века Истории, 2001. – С.35-60.
17. Верт Н. Террор и беспорядок. Сталинизм как система / Николая Верт; [перевод с фр. А. И. Пигалева]. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН) ; Фонд Первого Президента России Б. Н. Ельцина, 2010. – 447 с.

Ilnytskyi Denys O.,

Ph.D., Associate Professor of International Economics, *Vadym Getman Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine*

Ільницький Д.О.

к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки, *Київський національний економічний університету імен Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна*

INTERNATIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION: UKRAINIAN PARADOX

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ: УКРАЇНСЬКИЙ ПАРАДОКС

Abstract: The paper considers the internal contradiction of the international education market where low places of Ukraine in the rankings of universities and higher education systems are not consistent with its position in the market of educational services by the number of foreign students. Analysis of fundamental factors, which are to provide a competitive advantage in higher education and which for the past 10 years indicate Ukraine's outsider position, found no medium-term impact on the number of foreign students.

Key words: global competition, student, academic mobility, cooperation.

Аннотація: В роботі розглядається внутрішня суперечність розвитку міжнародного освітнього ринку, на якому низькі місця України в рейтингах університетів та систем вищої освіти не відповідають її місцю на ринках освітніх послуг за кількістю іноземних студентів. Аналіз фундаментальних чинників, які покликані обумовлювати конкурентні переваги у вищій освіті та які за останні 10 років відносять Україну на аутсайдерські позиції, не виявив середньострокового впливу на кількість іноземних студентів.

Ключеві слова: глобальна конкуренція, студент, академічна мобільність, кооперація.

Relevance of research issues and trends of internationalization of higher education driven by both a commonly known process of globalization of the world economy and specific sectoral features that in higher education have an impact universities and students, as well as the national economy and enterprises, employing graduates of universities. Although OECD experts cited the data that few countries have a strategy of internationalization of higher education – a new Colombo Plan in Australia, the strategy of internationalization of higher education institutions in Finland, a global university initiative in Japan, the law on the structure, functioning, quality assurance and internationalization of higher education institutions in Greece. However, many countries include the issue of internationalization of higher education in comprehensive strategies and reforms for the development of higher education, number of which reached 450 in the world over the past decade [1]. For example, Finland in 2009 adopted the National strategy of internationalization of higher education for 2010-2015 aims to promote adaptation activities and organizational structures to the challenges of internationalization [2]. Among the universities that are members of the European University Association, only 1% did not have and did not plan to develop a strategy of internationalization or embed it in a university-wide strategy [3].

Recently the domestic scientific periodicals increased the number of publications devoted to particular aspects of the impact of international factors on the development of national education market as well as the study of international experience. Pashkov V. studied the political dimension of internationalization of higher education [4] and the Bologna process, which currently acts as a driving force in the transformation of the European Higher Education Area, was an object for many researchers. Some researchers classify strategies of internationalization of higher education [5]. However, the vast majority of the works focus on the sociological, social and educational dimensions of internationalization of higher education [6, 7]. This situation was typical for Western science 30-40 years ago. Unfortunately, the economic imperative of internationalization of higher education gets poor attention in development strategy for higher education in Ukraine and the papers of modern scholars.

Ukraine largely follows the path that developed countries had passed 20-40 years ago. The current wave of globalization is largely caused by the rapid development of ICT (considered that the development of ICT is perhaps the greatest result of cooperation between universities, industry and the military in 1960-80s) which in the 1980s led to the internationalization of financial markets. In 1980 the concept of a global university emerged in American business schools which have started teaching and researching the globalization of markets as a result of growing demand, which sought to take advantage of the global economy [8]. In the 1990s, when sociologists began to actively explore globalization, they have actually studied the materialized effect of conceptual changes that were produced in the economy and business schools. A similar practice was in American universities, which in the 1990's - early 2000's began to actively seek external financial resources whose owners set conditions for activities. Dependence on external sources of funding affected the form and content of the training areas and university research. This logic transforms globalization and internationalization of higher education and research into an economic phenomenon, which took time to find relationship with other aspects of life.

The higher education systems of the most developed countries in addition to social functions began performing economic, infrastructure, integrating functions. Evidence of priority of economic function of higher education over social and political ones gives us O. Aykeland characterizing the economy, based on knowledge, as such, where increases global

competition, work is extremely dependent on the knowledge, competencies and ICT, increases the demand of public and private companies for education, research, R&D and innovation [9]. The concept of the triple helix describes deep integration of universities into the economies of developed countries. Ukrainian politicians are still considering higher education in terms of social function.

Internationalization of systems of higher education is based on the internationalization of individual institutions. Therefore, the most developed countries do provide sufficient amounts of autonomy to universities to develop niche strategies in the global education market. Resources for their implementation universities use both their own and national capital market and foreign partners, who profess the principles of cooptation. Interuniversity exchanges and other processes of internationalization on the example of agricultural education in Africa are not so easy. Although initiated, they face not only a key financial barrier, but also other problems, including those that are in the history, including the colonial past, linguistic differences, structure of training programs and timing of their conduct [10]. Ukrainian universities still do not have a sufficient volume of financial resources and autonomy to make risky decisions about internationalization. At the same time over the past 2 decades our country in terms of coverage and accessibility of higher education was slightly ahead of developed countries, which also target massification of higher education.

Internal competition for financial resources at American universities accompanied the entry of departments of the national markets and the global market and started to form a global competitive environment of the university [11, c. 49]. Especially noticeable this was due to the spread of competitive ranking of universities seeking to identify leaders globally on the basis of priority of those factors (cost of research expenditures and universities' revenues) to promote further competition between universities. There are educational rankings in Ukraine, but almost no competition for financial resources, due to lack of the latter.

Research areas of international architectural design revealed that the key aspects of the management of intellectual capital in the service sector (which of course applies scientific and educational activities) are an understanding of niche specialization and combination of opportunities with strategic objectives. Effective use of niche specialization is named as one of the principles of successful internationalization activity [12].

All factors of internationalization of companies, including universities (size, environment, entrepreneurship and knowledge intensity) are influenced by constraints of network relationships [13, p. 154]. Therefore, the universities from developed countries form and participate in international educational and research networks, associations and cooperation. In Ukraine, the formation of internal networks is under revitalization, and international activities are mainly financed by foreign partners who are trying to use domestic intellectual resource.

Our analysis of the competitive global maps of scientific and educational space with the materials of World Economic Forum for 2000-2015 found that Ukraine belongs to the group of outsiders who for 15 years in most indicators worsened their competitive positions (Table 1). The paradoxical situation is when by the key attributes (quality of the education system, the quality of the protection of intellectual property, quality of management schools and research institutions, the number of scientific publications and patents) our country is outsider and has a weak position, but the number of incoming international students - a strong competitive position, which is unfortunately getting worse.

Table 1

Ukraine on the map of global scientific and educational space

Indicator	Competitive market position	
	Size	Dynamics
Quality of intellectual property rights protection	weak	rapid deterioration
Quality of IPR protection weighted by size of GDP per capita PPP	outsider	improvements
Quality of management schools weighted by size of GDP per capita PPP	outsider	improvements
Quality of educational system weighted by size of GDP per capita PPP	outsider	improvements
Quality of scientific research institutions weighted by size of GDP per capita PPP	outsider	deterioration
Number of scientific publications	weak	rapid deterioration
Number of patents granted	outsider	rapid deterioration
Number of outgoing international students	strong	deterioration
Number of incoming international students	strong	deterioration

Researchers discovered the phenomenon of companies "born global", which is partly due to the fact that companies that created as a spin-off companies often already have a high level of internationalization activity [14]. One of manifestations of internationalization of world-class universities and their activity in the creation of spin-off companies include the emergence of platforms of massive open online courses (MOOC) that can also be attributed to the "born global". Although their commercial success, perhaps, can be identified only in the long time horizon, but now they show a global intellectual leadership. Universities of Ukraine clearly have not got enough resources for mass supply of similar products.

Although even recognized universities - leaders do not consider the massive open online courses as a weighty alternative to in campus training in small groups [15]. Meanwhile, one should look at MOOC from a broader perspective, because they involve the use of brands of universities from the global North, as well as social and technological context. For example, development of and supply of MOOC depends on access to broadband Internet, which is not always possible, especially in countries where there are problems with stable electricity supply; or difficult to compare home experimentation with the possibilities of industrial laboratories, corporate technology solutions with large student groups at universities.

Systematization of papers on the internationalization of entrepreneurship showed the existence of a rather limited number of studies of this process, in which an important place will have education and training, but there are almost no universities mentioned [16]. Even in

developed countries, not all academic staff, scholars share the desire for commercialization of university activity, and in some areas essentially follow the principles of open science. However, global activity on these social principles is possible on the basis of sufficient resources, which in Ukraine are scarce; therefore there is a mass emigration of scientific and teaching staff.

Conclusions. Although the economic imperative of internationalization of higher education does not get enough attention in Ukraine, however, against the background of low educational places in the rankings there is a paradoxical situation of increasing number of foreign students. Ukraine follows the way and experience of developed countries, but with big time lag. There is also maturing change in attitudes to higher education towards improving the efficiency of the performance of its economic function. In accordance with the autonomy of universities, they will require financial resources, turning into a business structure that eventually will try to use the resource of teaching staff who emigrated in masse. Further study of this paradox may reveal its nature and factors.

REFERENCES:

1. Education Policy Outlook 2015: Making Reforms Happen. – OECD. – 2015. – OECD Publishing. – 316 p.
2. Yuzhuo C., Kivistö J. (Eds.). Higher education reforms in Finland and China: Experiences and challenges in post-massification era. – 2011. – Tampere University Press. – 261 p.
3. Internationalisation in European higher education: European policies, institutional strategies and EUA support. European University Association. – 2013. – Brussels, Belgium. – P.9. – [Electronic resource]. Access: http://www.eua.be/Libraries/publications-homepage-list/EUA_International_Survey
4. Пашков В. Політичний вимір процесів інтернаціоналізації вищої освіти // Гілея: науковий вісник, №46. – 2011. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_46/Gileya46/P21_doc.pdf.
5. Чабала О. Інтернаціоналізація та глобалізація як ключові чинники міжнародного співробітництва в сфері вищої освіти / О. Чабала // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. пр. / ред. Л. Товажнянський, О. Романовський. – Харків: НТУ «ХП», 2015. – Вип. 43 (47): матер. міжн. наук.-практ. конф.: «Ідеї академіка І.Зязюна у працях його учнів і соратників», 14-15 травня 2015 р. – С. 112-126.
6. Хомерікі О.А. Інтернаціоналізація і інтеграція, як напрямки глобалізації освіти: процеси синтезу і диференціації / О. А. Хомерікі // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки : зб. наук. праць. – К. : Логос, 2012. – Вип. 16. – С. 76–84.
7. Нітенко О. В. Інтернаціоналізація вищої освіти як фактор розвитку університету / О. В. Нітенко // Освітологічний дискурс. - 2015. - № 2. - С. 205-216. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2015_2_22
8. Levitt T. The Globalization of Markets // Harvard Business Review. – 1983. – №61 (3). – Pp.92-102.
9. Eikeland O. Symbiotic Learning Systems: Reorganizing and Integrating Learning Efforts and Responsibilities Between Higher Educational Institutions (HEIs) and Work Places // Journal of the Knowledge Economy. – 2013. – Volume 4, Issue 1. – pp 98-118.
10. Forsberg N., Taur J., Xiao Y., Chesbrough H. Internationalization of the animal science undergraduate curriculum: a survey of its current status, barriers to its

---

implementation and its value // Journal of animal science. – 2003. – №81 (4). – P p. 1088-1094.

11. Kamola I. Why Global? Diagnosing the Globalization Literature Within a Political Economy of Higher Education // International Political Sociology. – 2013. – № 7. – pp.41 - 58.

12. London K., Siva J. The role of reflexive capability in relation to intellectual capital on multi international partnerships // International Journal of Project Management. – 2011. – № 29. – pp.846 - 855.

13. Prashantham S., Berry M. The small knowledge-intensive firm: a conceptual discussion of its characteristics and internationalisation // International Journal of Entrepreneurship and Innovation Management. – 2004. – № 4. – Biennium. 150 - 155.

14. Petersen B., Welch L. International business development and the internet, post-hype // Management International Review. – 2003. – № 43 (1). – Years. 7- 9 February.

15. Shrivastava M., Shrivastava S. Political economy of higher education: comparing South Africa to trends in the world // Higher Education. – June 2014. – Volume 67, Issue 6. – Pp. 809-822.

16. Jones M., Coviello N., Tang Y. International Entrepreneurship research (1989-2009): A domain ontology and thematic analysis // Journal of Business Venturing. – 2011. – № 26. – Pp. 632 - 659.

Klimenko I.V.,

Candidate of psychological sciences, associate Professor of psychology

Fedorenko O.Y.

Senior lecturer, department of sociology

Transnistrian state University T. G. Shevchenko, Tiraspol, Transnistria

Клименко И.В.

К.пс.н., доцент кафедры психологии

Федоренко О.Ю.

Старший преподаватель кафедры социологии

Приднестровский государственный университет им. Т.Г. Шевченко г.Тирасполь, Приднестровье

SOCIO-PSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF THE VIEWS OF EMPLOYERS ABOUT THE QUALITY OF PROFESSIONAL TRAINING OF SPECIALISTS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTION AND THE FACTORS INFLUENCING THEIR PROFESSIONAL DEVELOPMENT

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ МНЕНИЯ РАБОТОДАТЕЛЕЙ О КАЧЕСТВЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ ВУЗЕ И ФАКТОРОВ, ВЛИЯЮЩИХ НА ИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ СТАНОВЛЕНИЕ

Annotation:

The article presents the results of a survey of employers about the quality of professional education. Analysis of the results of the study can help in addressing such a complex issue as the compliance level and quality of preparation of University specialists for the requirements of graduates and the labour market.

Keywords: the labour market, employers, the training quality, the factors influencing professional activities.

Аннотация:

В статье представлены результаты опроса работодателей о качестве профессиональной подготовки. Анализ результатов исследования может помочь в решении такого сложного вопроса, как соответствие уровня и качества подготовки вузом специалистов требованиям самих выпускников и рынка труда.

Ключевые слова: рынок труда, работодатели, качество профессиональной подготовки, факторы, влияющие на профессиональную деятельность.

В новых социально-экономических условиях, в связи с переходом к рыночным отношениям, вуз должен постоянно ориентироваться на требования рынка труда, изучать соответствие профессиональных и квалификационных параметров молодых специалистов требованиям потенциальных потребителей образовательных услуг. Перед психологической службой вуза поставлена задача социально-психологического анализа факторов, влияющих на профессиональное становление будущих специалистов, а также оказание помощи выпускникам в адаптации к современным реалиям.

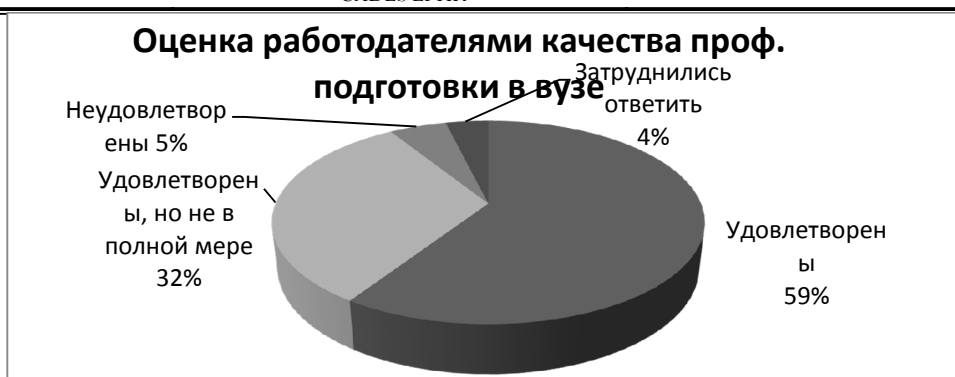
Актуальность проведенного исследования обусловлена необходимостью организации взаимосвязи между работодателями, выпускниками и руководством вуза, получением полной систематической и качественной информации о выпускниках настоящих и прошлых выпусков в разрезе полученных специальностей. Анализ результатов исследования может помочь в решении такого сложного вопроса, как соответствие уровня и качества подготовки вузом специалистов требованиям работодателей и рынка труда, а также повышению конкурентоспособности выпускников вуза.

Следует также отметить, что для обновления содержания высшего профессионального образования актуально исследование преемственности, согласования и взаимодополнения требований образовательных и профессиональных стандартов, которое опирается на экспертное мнение работодателей[1].

При разработке методического инструментария мы опирались на теоретические разработки в области психологии труда (Е. И. Климов, Н. С. Пряжников, Е. Ю. Пряжникова, Е.И. Иванова и др.), психологии профессионального становления и развития (А. Г. Асмолов, Н. Р. Битянова, Е. Д. Божович, А. А. Вербицкий, В. А. Иванников, И. Ф. Исаев, А. М. Митина, В. А. Сластенин, Г. И. Чижакова, В. А. Ясвин), а также взгляды представителей компетентностного подхода в образовании (Э. Ф. Зеер, Ю. А. Тукачев, И. А. Зимняя, М. Д. Лаптева, Н. А. Морозова, Е. А. Коняева, А. С. Коняев, Н. И. Шевченко и др.),

Целью исследования стало определение представлений работодателей о готовности выпускников вузов к профессиональной деятельности, удовлетворенности подготовкой специалистов в вузе, через оценку ими профессионально-значимых качеств, профессиональных знаний и умений в профессиональной деятельности. Для исследования представлений работодателей (представителей администрации организаций различных сфер) о готовности выпускников к профессиональной деятельности, удовлетворенности их профессиональной подготовкой в вузе была использован метод анкетирования. Анкета для работодателей состоит из 7 вопросов. Ответы на вопросы анкеты позволяют выявить мнение работодателей о качестве профессиональной подготовки в вузе, а также факторы, способствующие успешному профессиональному становлению выпускников вуза. Период исследования: ноябрь-декабрь 2015г. В опросе приняли участие: 157 руководителей из 61 организации (предприятий) Приднестровской молдавской республики.

Как указано работодателями – 65,6% выпускников работают по полученной в вузе специальности. Большинство работодателей (59%) удовлетворены подготовкой трудовых кадров в университете. При этом 32% респондентов отмечают, что не в полной мере удовлетворены готовностью выпускников к профессиональной деятельности (см. рис.1).

Рис. 1. Оценка работодателями уровня профессиональной подготовки работающих у них выпускников

Анализ полученных данных выявил высокую оценку уровня теоретической подготовки выпускников вуза руководителями учреждений (организаций). Выделена способность работать в команде (73% респондентов), эрудированность и общая культура специалистов, хорошие навыки работы на компьютере, а также их готовность к дальнейшему обучению. Ниже оценены (в пределах среднего уровня) руководителями навыки выпускников вуза управлением персоналом. Показатель «владение иностранными языками» оценен ниже всех, но входит в диапазон уровня ниже среднего показателя.

Значим сравнительный анализ мнения работодателей и выпускников относительно факторов, влияющих на эффективность профессиональной деятельности специалиста (см. табл.1)

Таблица 1. Мнение выпускников и работодателей относительно факторов, которые могут оказывать наибольшее влияние на эффективность профессиональной деятельности специалиста (рост его карьеры), %

	Ранг фактора у выпускников	Ранг фактора у работодателей
Уровень профессиональной общетеоретической подготовки	5	1
Уровень практических знаний, умений	9	2
Владение иностранным языком	12	10
Навыки работы на компьютере, знание необходимых в работе программ	10	6
Способность работать в коллективе, команде	2	3
Способность эффективно представлять себя и результаты своего труда	6	7,5
Нацеленность на карьерный рост и профессиональной развитие	8	7,5
Навыки управления персоналом	11	12

Готовность и способность к дальнейшему обучению	4	4
Способность воспринимать и анализировать новую информацию, развивать новые идеи	1	5
Эрудированность, общая культура	3	9
Осведомленность в смежных областях полученной специальности	7	11

Корреляционный анализ (ранговая корреляция Спирмена) не выявила статистической значимости взаимосвязи мнения работодателей и выпускников вуза.

По мнению выпускников наиболее значимыми факторами, влияющими на профессиональную деятельность, являются: способность воспринимать и анализировать новую информацию, развивать новые идеи, эрудированность, общая культура.

По мнению работодателей наиболее значимыми факторами, влияющими на профессиональную деятельность, являются: уровень профессиональной общетеоретической подготовки, уровень практических знаний.

Совпадают мнения работодателей и выпускников о том, что современному конкурентоспособному специалисту необходимо владеть высоким уровнем практических умений, способностью работать в коллективе, команде.

На основании социально-психологического анализа мнения работодателей о качестве профессиональной подготовки специалистов в вузе и факторов, влияющих на их профессиональное становление можно отметить следующее:

- большинство выпускников ПГУ им. Т.Г. Шевченко работают по полученной в вузе специальности, значительное количество (более 30%) разнимают руководящие должности;

- преобладает высокая оценка качества профессиональной подготовки в вузе работодателями (59% респондентов);

- высокая оценка поставлена работодателями по параметру «способность работать в коллективе», наиболее низкая оценка по параметру «владение иностранными языками». Все остальные параметры оценены в пределах средней нормы;

- мнения работодателей и выпускников вуза о наиболее значимых факторах, влияющих на профессиональную деятельность различны. Выпускники выделяют способность воспринимать и анализировать новую информацию, развивать новые идеи, способность работать в коллективе, эрудированность и общую культуру. По мнению работодателей наиболее значимыми для молодого специалиста являются профессиональная общетеоретическая подготовка, практические знания, умения, а также способность работать в коллективе;

- большинство работодателей (82%) сотрудничают с вузом в рамках трудоустройства выпускников, либо стремятся к взаимодействию.

Результаты исследования подтверждают необходимость дифференцированного психологического сопровождение профессионального становления студентов разных специальностей, построенной с учетом результатов проведенного исследования,

обеспечивающей развитие в период обучения в вузе мотивационно-ценностной направленности на профессиональную деятельность, повышение их конкурентоспособности на рынке труда [2].

Важным является усиления практической ориентации профессионального образования, увеличения объемов практик, их интенсивности проведения. Решением данной проблемы, очевидно, может стать использование в вузе таких образовательных технологий, как обучение методом кейсов, проектное обучение, имитационные и деловые игры, тренинги и др., воплощающие современную модель обучения - обучение через действие. В любом случае обновление образовательных программ подготовки конкурентоспособных специалистов на основе анализа мнения работодателей будет содействовать улучшению ситуации по обеспечению готовности выпускников вузовских образовательных программ к профессиональной деятельности в различных сферах труда.

Таким образом, в системе менеджмента качества вуза потребители (заказчики), с одной стороны, являются источником запросов, требований к качеству деятельности вуза, а с другой стороны, выступают как носители удовлетворенности (неудовлетворенности) этим качеством. Поэтому тесное взаимодействие вуза с работодателями, которое происходит не от случая к случаю, а носит постоянный, системный характер – и, в идеале, становится партнерским, является важнейшей предпосылкой повышения качества деятельности вуза и подготовки будущих конкурентоспособных специалистов.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Илюшин А. С., Сергиенко А. Ю. Запрос работодателей к системе педагогического образования: опыт стартового анализа // Инновационная деятельность педагога в условиях реализации ФГОС общего образования : сб. науч. ст. II Всерос. науч.-практ. конф. (Санкт-Петербург, 25-26 марта 2014 года). - СПб.: ФГНУ ИПООВ РАО, 2014. - С. 124-132.
2. Клименко И.В. Динамика мотивационно-ценностной направленности студентов на профессиональную деятельность/ автореф.дисс...канд.пс.наук/ И.В. Клименко. – Москва, 2015.- С.20.

Kolesnikova K. A.,

PhD student, Lugansk Taras Shevchenko National University

Колеснікова К. А.

Аспірант кафедри всесвітньої історії, Луганський національний університет ім. Т. Шевченка

US FOREIGN POLICY CONCEPT DURING THE REIGN OF RICHARD NIXON, 1969 -1974 YEARS

КОНЦЕПЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США В РОКИ ПРАВЛІННЯ РІЧАРДА НІКСОНА, 1969-1974 РР.

In the article was analyzed changes in the principles of foreign policy, which occurred when Richard Nixon came to power in 1969. During the study highlighted the main provisions of which were based on a new concept of foreign policy of the White House.

The reforms that have been conducted by Richard Nixon, resulting in changes to the military doctrine of America, reshape areas of national interest, the transformation of the foundations on which were formed the US relations with other countries and reduce voltage with the Soviet Union and China.

Key words: Nixon, "Nixon Doctrine", foreign policy, America.

У статті був проведений аналіз змін у принципах зовнішньої політики, які відбулися з приходом до влади у 1969 р. Річарда Ніксона. Автором було розглянуто зміни у військовій доктрині Америки, переформування сфер національних інтересів, трансформацію засад, на яких формувались відносини США з іншими країнами світу та ослаблення напруження з СРСР та КНР.

Ключові слова: Ніксон, «Доктрина Ніксона», зовнішня політика, Америка.

Вплив діяльності адміністрації Річарда Ніксона на сьогоднішню провідну роль Америки у світі маловідомий та непопулярний факт. Політика 37-ого президента, яка відійшла від наміченого курсу «стримування», що з кожним наступним головою Білого Дому після Гаррі Трумена, набирала все більшого розмаху та загрозливого характеру, завжди викликала значний шквал критики. Вотергейтський скандал поставив хрест не лише на політичній кар'єрі Ніксона, а й зробив на тривалий час неможливим провести об'єктивну оцінку змін, що він провів у зовнішній політиці та їх вплив на подальше положення США на міжнародній арені.

Таким чином, позитивні зміни, які спричинила «Доктрина Ніксона» на міжнародне становище та позиції Америки у ці роки залишаються невисвітленими. Хотілось б зазначити, що в Сполучених Штатах Америки триває пропаганда орієнтована на створення негативного іміджу навколо особи Р. Ніксона, що лише підтверджує необхідність розробки цього питання.

60-70 рр. XX ст., на які припало правління Річарда Мілхауза Ніксона, були сповнені подіями, які тим чи іншими чином нагтовхували Білий Дім на роздуми про доцільність впровадженого за часів Г. Трумена курсу зовнішньої політики. Загострилась ситуація на Близькому Сході, суперечки між країнами ОВД набирали обертів, економіка Америка перестала зростати, а європейські союзники, що майже повністю відновились після війни все рідше наполягали на послабленні втручання США у справи Європи.

Згубною для іміджу Вашингтону стала й В'єтнамська кампанія, яка продемонструвала усьому світу яка насправді ціна дотримання «теорії доміно» та той факт, що Білий Дім більше не в силах нав'язувати свою волю «кожному і платити за це будь-яку ціну» [3, с. 7]. На тлі незадоволення діями Сполучених Штатів у В'єтнамі у країні спалахнули масові хвилі протестів, що розкололи єдність країни. Останньої краплею стало досягнення Радянським Союзом ядерного паритету з США. Побоювання Дж. Кеннеді стали реальністю, потік подій, що підніс їх [Штати] на небувалі висоти вичерпався, і час перестав бути їх союзником [4, с. 531-532].

Усі ці події поставили адміністрацію Ніксона перед необхідністю швидко вирішити проблеми реалізації зовнішньої політики, які загрожували повернути розмах впливу Америки на довоєнний рівень. Президент чітко розумів, що продовження курсу його попередників призведе до поглиблення існуючих проблем, тому він мав сформулювати нову концепцію, яка б задовольнила вимоги усіх американців. Новий курс мав стати чимось середнім між «самоусуненням» та «перенапруженням», яких вимагала громадськість.

За даних умов 25 липня 1969 р. президентом було проголошено створення «Доктрини Ніксона». У рамках цієї концепції ми можемо виділити наступні напрямки роботи ніксоновської адміністрації:

По-перше, Білий Дім мав позбутися договірних зобов'язань з забезпечення безпеки усіх країн, які могли зазнати агресії. Ці обіцянки, у дусі кращих традицій американського ідеалізму, вже тривалий час тягнули Америки до низу, їх надмірна кількість лише обмежувала дії Вашингтону. Тому усі країни, що знаходились сфері національних інтересів Америки були поділені на 2 групи. Відносно першої, пріоритетної, президент обіцяв «забезпечити щит ядерної потужності США». Це стосувалося націй союзних або тих, чие виживання вважалося «життєво важливим». Що ж до інших країн, то їм обіцялось «забезпечення військової і економічної допомоги, яка

відповідатиме договірним зобов'язанням». Але застерігалось, що «головну відповідальність за забезпечення людської сили, необхідної для оборони» візьме на себе саме країна, яка перебуватиме під загрозою [5].

Президент наголошував: «наші інтереси повинні формувати наші зобов'язання, а не навпаки. Відтепер, ми будемо розглядати нові зобов'язання лише у світлі ретельної оцінки наших власних національних інтересів в інших країнах та конкретних загроз цим інтересам» [5].

По-друге, було чітко розроблено положення, що відводилось кожному регіону у новій американській стратегії.

Так, наприклад, аналізуючи офіційні документи тих часів, звертає увагу на себе той факт, що проблемам країн Африки приділено значно менше уваги, а ніж усім іншим регіонам. Суть африканської політики можна звести до висловлювання Ніксона часів його віце-президенства: «наша мета – відносини конструктивного співробітництва з країнами Африки... Ми готові до дипломатичних відносин в умовах взаємної поваги з усіма народами континенту. Ми не шукаємо військових союзників, не маємо сфер впливу, не хочемо конкуренції сили в Африці. Наша політика є політикою, що пов'язана з африканськими країнами, а не політикою, що заснована на наших відносинах з іншими державами» [7].

Відносно країн Латинської та Північної Америки все залишалось без змін, «Доктрина Монро» продовжувала свою дію, посилюючи свій вплив за рахунок створення різноманітних економічних, військових та політичних союзів США з країнами Західного півкулі.

Значна увага приділялась країнам Азії. Це обумовлювалось необхідністю якомога скоріше покінчити з війною у В'єтнамі, військові втрати у котрій не сприяли позитивному іміджу Америки. Для цього був розроблений план «В'єтнамізації», що знімав з Білого Дому відповідальність та зменшував їх економічні та військові втрати. Ніксон намагався підвищити бар'єр залученості Штатів в азіатські конфлікти. Відтепер Вашингтон передбачав військове втручання американської армії тільки у випадку військової загрози з боку Китаю чи СРСР. Завдання США звужилися – замість протистояння всім комуністичним країнам і рухам в регіоні Америка обмежилась необхідністю стримувати лише дві найбільш сильні держави.

Проте, саме Європа займала основне місце під час розробки зовнішньополітичного курсу Сполучених Штатів. Цей факт ми можемо пояснити декількома фактами: країни Європи являли собою величезний ринок збуту для Штатів; нормалізація економічного становища цих країн загрожувала впливу Білого Дому; Європа стала головним полем бою для пропаганди двох наддержав; створення нового центру сили могло витиснути США з континенту.

За умов формування нових міжнародних реалій, оновлена європейська політика мала ґрунтуватися на принципах: партнерства, спільного захисту інтересів у разі загрози та готовність до переговорів у випадку непорозумінь з противником [5].

Прикладом нових політичних настроїв Вашингтону є пропозиція з створення так званого «п'ятикутного світу», учасниками якого мали стати США, Західна Європа, Японія, Китай і СРСР. Створення подібної схеми міжнародних відносин, на думку президента, повинно було допомогти Штатам обмежити коло можливих конкурентів, так як четвірка провідних країн буде, так само, як і вони, зацікавлена в обмеженні кількості можливих суперників.

Р. Ніксон заявляв: «П'ять великих держав визначатимуть економічне майбутнє світу, а оскільки економічна міць є ключем до інших видів могутності, вони визначатимуть майбутнє світу» [9, с. 56-57].

Таким чином, за допомогою створення нового підходу до взаємовідносин з країнами Європи президент Річард Ніксон намагався зберегти за своєю країною вже здобуті у цьому регіоні позиції спираючись на прагматичне аналіз ситуації, що склалася на міжнародній арені.

По-третє, була переглянута політика стосовно двох комуністичних гігантів: СРСР та КНР. Вперше, починаючи з 1945 р., було офіційно проголошено нейтральне ставлення до комуністичної ідеології. Під час візиту до Пекіна президент Р. Ніксон заявив: «нам важлива не внутрішня політична філософія нації. Важливо те, яку політику ця чи інша держава проводить стосовно світу та щодо нас» [9, с. 192].

Під час конференції комітету з роззброєння у Женеві в березні 1969 р. американський лідер надіслав лист, в якому було зазначено, що «наша найближча мета полягає в тому, щоб залишити позаду період конфронтації і ввійти в еру переговорів» [10]. У квітні цього ж року Білий Дім офіційно заявив, що Америка повинна взяти на себе ініціативу з відновлення нормальних відносин з комуністичним Китаєм, і буде продовжувати реагувати на ознаки менш ворожого ставлення з боку КНР [11]. А вже в грудні американський уряд частково скасувала ембарго на торгівлю з Пекіном, 9-11 липня та 20 довтіня 1971 р. відбувався візит держсекретаря Сполучених Штатів Америки до Китаю, а 21-28 лютого 1972 р. Китайську Народну Республіку відвідав й сам Ніксон.

Відновлення дипломатичних відносин з КНР підштовхнуло до діалогу з Вашингтоном й Москву. Відносини двох наддержав, за часів Ніксона, набули більш компромісного характеру та зробило можливим вирішення питань, що непокоїли увесь світ, а саме – важелі регулювання розвитку на використання ядерної зброї.

Так у 1972 р. був розроблений і підписаний перший двосторонній договір США та Радянського Союзу – ОСВ-1, який безпосередньо торкався накопичення ядерної зброї. У тому ж році було підписано Договір про обмеження систем протиракетної оборони, який зобов'язав сторони скоротити кількість районів, які б знаходились під захистом ПРО до двох, а кількість наземних пускових установок – до 200.

Окрім гонки озброєння наддержави також змагалися з освоєння космічного простору. Але за часів Річарда Ніксона зменшення напруження відбулося і в цій сфері. 24 травня 1972 р. президент затвердив п'ятирічну програму співпраці між НАСА та радянськими космічними програмами, що призвело у 1975 р. до спільної місії американського корабля «Аполло» і радянського «Союз», що з'єдналися у відкритому просторі.

Все це дозволяло зробити висновок, що у відносинах двох наддержав почався період «розрядки».

Правління Ніксона характеризувалися чітким дотриманням обраного курсу, та значною підтримкою громадськості. Проте втіленню в життя усіх планів президента завадив Вотергейтський скандал який розпочався за 4 місяця до президентських виборів 1972 р. та призвів до змушеної відставки Річарда Ніксона 9 серпня 1974 р.

Даючи оцінку «Доктрині Ніксона» Генрі Кіссінджер писав, що вона «замість того, щоб бути засобом для того щоб позбутися від провідної ролі Америки у світі, зробила для нас можливим грати цю роль – і відтворювати її краще та ефективніше, ніж якщо б ми продовжували політику минулого, в якій ми займали таку домінуючу позицію» [14].

В кінцевому підсумку дії 37-ого президента призвели до відновлення іміджу держави на світовій арені, початку процесу «розрядки» у відносинах з СРСР, припиненню війни у В'єтнамі, встановленню двосторонніх відносин з КНР, пертрубації контурів сфери національних інтересів, нормалізації ситуації всередині країни і значного поліпшенню економічного становища Америки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Public Papers of the Presidents: John F. Kennedy. John F. Kennedy Quotations. President Kennedy's Inaugural Address, 1961. – Wash.: U.S. Government Printing Office, 1962. – P. 1-13
2. Paterson Th., Clifford R., Hagan K. American Foreign Policy. A History since 1900. – Lexington: D.C. Heath, 1983. – 661 p.
3. U.S. Department of state. Office of the historian. Foreign Relations of the United States, 1969–1972. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v01/d60>.
4. Системная история международных отношений, 1918-2003. В 4 т. Т. 4: Документы. 1945-2003 / под ред. А.Д. Богатурова; Научно-образоват. форум по междунар. отношениям; Ин-т мировой экономики и междунар. отношений РАН; Гос. ун-т гуманитарных наук. – М., 2004. – 598 с.
5. U.S. Department of state. Office of the historian. Foreign Relations of the United States, 1969–1976. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v01/d62>.
6. Kissinger H. White House Years. – Boston: Little Brown, 1979. – 1521 p.
7. U.S. Department of state. Office of the historian. Foreign Relations of the United States, 1969–1976. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v01/d16>.
8. U.S. Department of state. Office of the historian. Foreign Relations of the United States, 1969–1976. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v01/d21>.
9. U.S. Department of state. Office of the historian. Foreign Relations of the United States, 1969–1976. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v01/d57>.

Kolomiyets O. V.,

Senior teacher of department of psychology

Vialaia A.,

Student 3 courses Education Psychology profile

Dnestr State university Of Shevchenko T.G.

Tiraspol. Moldova

Коломиец О.В.

Старший преподаватель кафедры психологии

Вялая А.,

Студентка 3 курса профиль «Психология образования»

Приднестровский Государственный университет Им. Шевченко Т.Г.

г. Тирасполь. Молдова

FEATURES OF EMOTIONAL INTELLIGENCE AT STUDENTS WITH THE DIFFERENT LEVEL OF SATISFACTION WITH LIFE

ОСОБЕННОСТИ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА У СТУДЕНТОВ С РАЗНЫМ УРОВНЕМ УДОВЛЕТВОРЕННОСТИ ЖИЗНЬЮ

Annotation:

In article features of emotional intelligence at students with the high, average and low level of satisfaction with life are unveiled. Correlation communication between emotional intelligence and level of satisfaction of life of students is analyzed.

Keyword: emotional state, emotions and reactions of people around emotional intelligence, satisfaction with life.

Аннотация:

В статье раскрываются особенности эмоционального интеллекта у студентов с высоким, средним и низким уровнем удовлетворенности жизнью. Анализируется корреляционная связь между эмоциональным интеллектом и уровнем удовлетворенности жизни студентов.

Ключевые слова: эмоциональное состояние, эмоции и реакции окружающих эмоциональный интеллект, удовлетворенность жизнью.

Социально-экономическая трансформация привела к нарастанию таких тенденций, как потеря социального оптимизма, растущая неопределенность и отчужденность людей друг от друга. Все это сказывается на отношении человека к различным сторонам своей жизни, а, соответственно, и на удовлетворенности жизни.

Как отмечал М.Аргайла, удовлетворенность можно назвать рефлексивной оценкой или суждением о том, что все было и останется благополучным. На удовлетворенность жизнью оказывают влияние эмоциональное состояние личности, а также умение управлять своими эмоциями и распознавать эмоции свои и других. [2; 28]

Все больше появляется психологов, которые уверены, что для благополучной реализации человека в жизни и деятельности самое главное – это умение взаимодействовать с окружающими людьми. Если человек не умеет понимать свое эмоциональное состояние, эмоции и реакции окружающих его людей, а также не имеет способности к регуляции собственных эмоций, то это приводит к многочисленным жизненным неудачам. Следовательно, эмоциональный интеллект, который обеспечивает хорошее социальное самочувствие и способствует эффективному выполнению той или иной деятельности, необходим студентам высших учебных заведений. [1;9]

Наиболее близки к понятию эмоционального интеллекта были у Х. Гарднер, который различал внутриличностный и межличностный интеллект в рамках личностного интеллекта. [3;34].

В 1988 г. Рувен Бар ввел понятие «эмоционально–социальный интеллект» и предположил, что он состоит из навыков и умений, которые в совокупности определяют поведение человека в той или иной ситуации.

Для того, чтобы избежать разночтения при исследовании проблемы идентификации и понимания эмоций человеком, американские психологи Сэловей П. и Мейер Дж. в 1990 году предложили, чтобы эти способности составляли унитарное понятие - "эмоциональный интеллект". Это сложный конструкт, состоящий из способностей трёх типов: 1) идентификация и выражение эмоций, 2) регуляция эмоций, 3) использование эмоциональной информации в мышлении и деятельности [3;41].

Как отмечает Д.В. Люсин, эмоциональный интеллект можно представить, как конструкт, который имеет двойственную природу, а именно, с одной стороны он связан с когнитивными способностями, с другой стороны – с личностными характеристиками. Таким образом, эмоциональный интеллект является психологическим образованием, которое формируется под влиянием ряда факторов, которые и обуславливают его уровень и специфические особенности [4;67].

Анализируя теоретические взгляды вышеуказанных авторов, можно сказать, что эмоциональный интеллект - это совокупность эмоционально-когнитивных способностей к социально-психологической адаптации личности. Все структурные компоненты эмоционального интеллекта взаимосвязаны, и их тесная взаимозависимость способствует эффективному межличностному взаимодействию.

Для характеристики состояния субъективного мира личности в аспекте его благоприятности употребляют такие термины как: переживание счастья, удовлетворенность жизнью, эмоциональный комфорт, благополучие.

Таким образом, проблема «Особенности эмоционального интеллекта у студентов с различным уровнем удовлетворенности жизнью» является актуальной.

Цель: изучить и выявить особенности эмоционального интеллекта студентов с разным уровнем удовлетворенности жизнью.

Объект: личность студента.

Предмет: особенности эмоционального интеллекта студентов с разным уровнем удовлетворенности жизни.

Гипотеза состоит в предположении о том, что существуют различия в эмоциональном интеллекте у студентов с высоким, средним и низким уровнем жизненной удовлетворенности: у студентов с высоким и средним уровнем жизненной удовлетворенности проявляются способность к эмпатии, эмоциональная осведомленность и управление своими эмоциями, а у студентов с низким уровнем жизненной удовлетворенности доминирует распознавание эмоций других людей.

Проблема исследования заключается в том, что данная тема является мало изученной и слабо разработанной.

Методы исследования:

1. Теоретический анализ психологической литературы по проблеме исследования,
2. Методы качественного анализа результатов исследования,
3. Психодиагностические методы,
4. Методы математической статистики.

Методики исследования:

1. Тест «Индекс жизненной удовлетворенности» (адаптация Н.В. Паниной) [5].
3. Методика Н. Холла «Эмоциональный интеллект» [6].
4. Методы статистической обработки данных.

Выборка: Всего в исследовании принимало участие 50 человек испытуемых в возрасте от 18 до 20 лет. Гомогенность выборки обеспечивалась тремя критериями:

- возрастной критерий – средний возраст испытуемых 19,5 лет;
- половой критерий – в исследовании принимали участие испытуемые женского и мужского пола; 2 юношей и 48 девушек.
- образовательный критерий – в исследовании принимали участие лица, получающие на данный момент высшее образование.

Тестирование проводилось фронтально.

Полученные в ходе исследования результаты были подвергнуты качественной и количественной обработке. Для математической обработки данных применялся коэффициент ранговой корреляции Ч.Э.Спирмена.

В первую очередь нами проводилось изучение индекса жизненной удовлетворенности у испытуемых с помощью теста «Индекс жизненной удовлетворенности (ИЖУ)», адаптация Н. В. Паниной.

Общие показатели по тесту показывают, что наибольшее количество испытуемых (40%) демонстрируют высокий уровень индекса жизненной удовлетворенности, 34% испытуемых - средний уровень и 26% испытуемых демонстрируют низкий уровень индекса жизненной удовлетворенности.

Делая вывод, можно сказать, что низкие показатели наблюдаются по шкале, которая связана с согласованностью между поставленными и достигнутыми целями. Средние же показатели наблюдаются по шкалам, которые связаны с интересом к жизни, с настроением, с поставленными жизненными целями и с достижением этих целей.

Интегральный индекс показывает, что более половины испытуемых (62%) демонстрируют низкий уровень развития эмоционального интеллекта, 34% - средний и 4% -высокий уровень эмоционального интеллекта.

По результатам теста «Индекс жизненной удовлетворенности (ИЖУ)», адаптация Н. В. Паниной всех испытуемых мы условно разделили на три группы:

- Студенты с высоким уровнем жизненной удовлетворенности (40% -20 человек);
- Студенты со средним уровнем жизненной удовлетворенности (34% -17 человек);
- Студенты с низким уровнем жизненной удовлетворенности (26%-13 человек).

Для того, чтобы исследовать особенности эмоционального интеллекта студентов с разным уровнем жизненной удовлетворенности, мы посредством метода аналитического сопоставления сравнили каждый уровень ИЖУ со всеми шкалами методики Н.Холла «Эмоциональный интеллект».

Показатели уровня эмоционального интеллекта студентов с высоким уровнем удовлетворенности жизни, дают нам следующие данные:

- По шкале «Эмоциональная осведомленность» - 55% испытуемых обладают низким уровнем эмоционального интеллекта, 25% -средним уровнем и 20% -высоким уровнем эмоционального интеллекта

-По шкале «Управление своими эмоциями» - 75% испытуемых обладают низким уровнем эмоционального интеллекта, 10% -средним уровнем и 15% -высоким уровнем эмоционального интеллекта.

- По шкале «Самомотивация» - 45% испытуемых обладают низким уровнем эмоционального интеллекта, 35% -средним уровнем и 20% -высоким уровнем эмоционального интеллекта..

- По шкале «Эмпатия» - 25% испытуемых обладают низким уровнем эмоционального интеллекта, % 60-средним уровнем и 15% -высоким уровнем эмоционального интеллекта.

По шкале «Распознавание эмоций других людей» - 40% испытуемых обладают низким уровнем эмоционального интеллекта, 40% -средним уровнем и 20% - высоким уровнем эмоционального интеллекта. Это говорит о среднем уровне распознавания эмоций других людей.

Показатели уровня эмоционального интеллекта студентов со средним уровнем удовлетворенности жизни, дают нам следующие данные:

- По шкале «Эмоциональная осведомленность» - 76,5% испытуемых обладают низким уровнем эмоционального интеллекта, 17,6% -средним уровнем и 5,7% -высоким уровнем эмоционального интеллекта.

- По шкале «Управление своими эмоциями» - 76,5% испытуемых обладают низким уровнем эмоционального интеллекта, 23,5% -средним уровнем, с высоким уровнем эмоционального интеллекта не выявлено

- По шкале «Самомотивация» - 47% испытуемых обладают низким уровнем эмоционального интеллекта, 41,2% -средним уровнем и 5,7% -высоким уровнем эмоционального интеллекта.

- По шкале «Эмпатия» - 29,4% испытуемых обладают низким уровнем эмоционального интеллекта, 59,5% -средним уровнем и 17,8% -высоким уровнем эмоционального интеллекта.

- По шкале «Распознавание эмоций других людей» - 59,5%испытуемых обладают низким уровнем эмоционального интеллекта, 35,3% -средним уровнем и 5,7% -высоким

уровнем эмоционального интеллекта

Показатели уровня эмоционального интеллекта студентов с низким уровнем удовлетворенности жизни, дают нам следующие данные:

- По шкале «Эмоциональная осведомленность» - 76,9% испытуемых обладают низким уровнем эмоционального интеллекта, 17,6% -средним уровнем и 15,4% -высоким уровнем эмоционального интеллекта.

- По шкале «Управление своими эмоциями» - 76,9% испытуемых обладают низким уровнем эмоционального интеллекта, 23,1% -средним уровнем и 0% -высоким уровнем эмоционального интеллекта.

- По шкале «Самомотивация» - 69,2% испытуемых обладают низким уровнем эмоционального интеллекта, 23,1% -средним уровнем и 7,7% -высоким уровнем эмоционального интеллекта.

- По шкале «Эмпатия» - 53,8% испытуемых обладают низким уровнем эмоционального интеллекта, 30,8% -средним уровнем и 15% -высоким уровнем эмоционального интеллекта.

- По шкале «Распознавание эмоций других людей» - 30,8%испытуемых обладают низким уровнем эмоционального интеллекта, 61,5% -средним уровнем и 7,7% -высоким уровнем эмоционального интеллекта.

Анализируя полученные данные, можно сделать вывод, о том, что у студентов с высокой и средней удовлетворенностью жизни преобладают наиболее высокие показатели по шкалам, которые связаны с эмоциональной осведомленностью, познанием своих чувств и эмоций и чувств и эмоций других людей, с управлением своими эмоциями, с пониманием эмоционального состояния другого человека посредством сопереживания, проникновения в его субъективный мир. Менее высокие показатели наблюдаются по шкале «Самомотивация» и «Распознавание эмоций других людей», что говорит о менее развитой способности студентов со средним уровнем ИЖУ управлять своим поведением, за счет эмоций и распознавать эмоции других людей.

Студенты с низким уровнем удовлетворенности жизни продемонстрировали самые высокие показатели по шкалам, связанным с распознаванием эмоций и чувств других людей, чуть менее высокие показатели по шкалам связанным с самомотивацией, эмпатией, эмоциональной осведомленностью и управлением своими эмоциями.

Для обработки первичных данных был применен метод математической обработки коэффициента ранговой корреляции Ч.Э. Спирмена с целью проверки связи между эмоциональным интеллектом и уровнем удовлетворенности жизни теста «Индекс жизненной удовлетворенности (ИЖУ)», адаптация Н. В. Паниной

Нами исследовалась корреляционная связь между шкалами теста Холла и по тесту «Индекс жизненной удовлетворенности (ИЖУ)», адаптация Н. В. Паниной». Коэффициент ранговых корреляций равен 0.509; при $n=50$, что говорит о том, что выявлена связь между показателями по шкалам теста «ИЖУ» и шкалами методики эмоционального интеллекта.

По результатам сравнения уровней жизненной удовлетворенности с показателями эмоционального интеллекта студентов, а также расчета корреляционной связи между шкалами эмоционального интеллекта и тестом «Индекс жизненной удовлетворенности» мы сделали следующие выводы:

- у студентов с высоким уровнем удовлетворенности жизни доминируют такие структурные компоненты эмоционального интеллекта как эмпатия, эмоциональная

осведомленность и управление своими эмоциями;

- у студентов со средним уровнем удовлетворенности жизни доминируют такие структурные компоненты эмоционального интеллекта как эмпатия и управление своими эмоциями;

- у студентов с низким уровнем удовлетворенности жизни доминируют такие структурные компоненты эмоционального интеллекта как распознавание эмоций других людей, слабо выражены – самомотивация, эмоциональная осведомленность и управление своими эмоциями;

Таким образом, в результате проведенного исследования гипотеза исследования была подтверждена. На основании полученных результатов и выводов мы составили комплекс психологических упражнений на развитие эмоционального интеллекта.

Новизна исследования состоит в аналитическом сопоставлении качественных и количественных результатов и выявлении особенностей эмоционального интеллекта у студентов с различным уровнем жизненной удовлетворенности.

Теоретическая значимость: состоит в том, что в работе систематизированы концепции отечественных и зарубежных исследований об эмоциональном интеллекте и удовлетворенности жизни.

Практическая значимость: заключается в том, что полученные в ходе исследования результаты и предложенный нами комплекс упражнений на развитие эмоционального интеллекта можно применять в работе практических психологов ВУЗа.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Андреева Г.М. Психология социального познания. М.: Аспект Пресс, 2005. С.9
2. Аргайл М. Психология счастья. – СПб.: Питер, 2003. С.28
3. Бороздина Л. В. Исследование уровня притязаний. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1986. С.34-46
4. Люсин Д.В. Современные представления об эмоциональном интеллекте / Социальный интеллект: Теория, измерение, исследования // под ред. Д.В.Люсина, Д.В.Ушакова. М.: Институт психологии РАН, 2004. С.67-69
5. <http://psycabi.net/testy/506>
6. <http://psycabi.net/testy/21>

Lozynska S.O.,

Ph.D. in Historical sciences, lecture, Higher Educational Communal Institution of Lviv Regional Council "Lviv Institute of Nursing and Laboratory Medicine named after Andrey Krupynskyi" Lviv, Ukraine

Лозинська С.О.,

Кандидат історичних наук, Вищий навчальний комунальний заклад Львівської обласної ради «Львівський інститут медсестринства та лабораторної медицини імені Андрея Крупинського», м. Львів, Україна

BEGINNING OF LIMES FORMATION ON DANUBE BORDERS OF ROMAN EMPIRE

ПОЧАТОК ПОБУДОВИ ЛІМЕСУ НА ДУНАЙСЬКИХ КОРДОНАХ РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Анотація:

Наукова стаття присвячується особливостям і проблемам становлення лімесу, як важливого елементу прикордонної оборони Римської імперії. Створення складових лімесу в основному входило в завдання римської армії. Так, розбудова його залежала від концентрації легіонів у прикордонних районах. Тому і декілька етапів розвитку лімесу пов'язані з дислокацією основних військових сил імперії на кордонах з племенами Центральної та Східної Європи.

Ключові слова: Римська армія, лімес, легіон, Паннонія, провінція, система укріплень, охоронні вежі.

Annotation:

This scientific article is devoted to the peculiarities and problems of formation of limes as an important element of the border defense of the Roman Empire. Creating components of limes was mainly included in tasks of the Roman army. So its development depended on the concentration of legions in border areas. Therefore, several stages of development of limes were associated with dislocation of the main military forces of the empire at the borders with tribes of Central and Eastern Europe.

Key words: Roman army, limes, legion, Pannonia, province, defense system, guard towers.

У сучасній історичній науці часто звертається увага на Римську імперію, як позитивну модель організації суспільства, а саме як утворення нового типу “світової держави”. Особливої актуальності це набуло в умовах розширення кордонів за рахунок загарбницької політики імператорів. Питання приднання східних земель Карпатського регіону і утворення провінцій висвітлює багато важливих проблем не лише економічного, але й військового характеру. Неможливо об’єктивно оцінити сильні та слабкі сторони римської влади, не маючи уяви про роль армії в здійсненні зовнішньополітичних планів Риму. За таких умов доцільним є вивчення досвіду організації збройних сил Римської імперії, дослідження форм і методів римського військового управління в умовах багатоетнічної імперії. Тим більше, що проблематика, пов’язана з історією зовнішньої політики Римської імперії, є одним із важливих напрямів сучасного світового антикознавства. На жаль, в українській історичній науці дана тема не отримала достатнього розвитку. Між тим історія прикордонної політики Римської імперії – це не тільки опис битв та війн, але й елементи важливих факторів внутрішньої політики, історія відносин з іншими народами й становлення європейського цивілізаційного процесу. Все це підкреслює актуальність вибраної теми дослідження.

Початок нашої ери став часом, коли на зміну невинному і дещо авантюрному римському експансіонізму прийшла думка про ретельну підготовку подальшого здійснення прикордонної політики. Одним із завдань цієї політики стало розширення кордонів від Рейну через дунайські землі до Карпатського регіону. Однак, цей широкомасштабний план вдалося реалізувати лише частково, оскільки, римляни зіткнулися з потужним опором чисельних місцевих племен, які займали цю територію. Просування Риму за Дунай означало одночасно і посилення культурного впливу римського світу на світогляд племен, хоча цей вплив досягався головним чином, силою римської зброї. Традиційна політика Риму складалася в залученні членів племен до своїх цивільних і моральних цінностей, шляхом притягнення їх до військової служби в допоміжних військах імперії, а також дарування прав римського громадянства місцевим царькам і представникам племінної знаті.

Надзвичайно важливе значення в зовнішньополітичних планах Римської імперії мало питання побудови паннонського лімесу на дунайському кордоні у I-III ст. н.е. [5, с.77-88; 7, с.26-36; 6, с.3-9]. Саме поняття лімес (*limes, limites*) спочатку означало лише стежку, шлях в Ранній Імперії [1; Verg., *Aen.*, 12, 898; Ptolem., *Geogr.*, I, 126]. Пізніше це слово використовувалось для позначення максимального просування вглиб ворожої території – “*penetrat interius, operit limites*” [2; Vell. Pat., II, 120]. Фронтін вніс військове тлумачення цього слова, яке вже означало “шлях, що з’єднує гарнізони” (*Limitibus per centum viginti milia passuum autis*). В добу Юліїв-Клавдіїв ці шляхи йшли перпендикулярно до Дунаю, підкреслюючи той факт, що зовнішня політика Риму орієнтована на подальше просування вглиб варварських територій [13, с.47].

В глобальному сенсі всі римські шляхи спочатку йшли в сторону регіонів для завоювань, але в добу Октавіана Августа вони почали з’єднуватись сегментними дорогами для переміщення військових з’єднань в напрямку головного удару. Ці шляхи і вважались кордонами імперії. Перетинати таку дорогу заборонялось вночі взагалі, а вдень її перехід було дозволено здійснювати з дозволу офіцера, який командував підрозділом. Останній також відповідав за стан цієї дороги і здійснював вартові поїздки по ній [7, с.18].

Таким чином, першим і найбільш важливим елементом лімесу була дорога, яка розгалужувалася шляхами, що вели вглиб імперії. По всьому шляху вона була укріплена

природними (ріки, гори) або штучними (рови, вали) засобами. Другий елемент лімесу складали війська і зони їх операційних дій як на римській, так і на варварській території. Третім елементом лімесу стала система укріплень і форпостів. Вони включали стоянки річкового флоту, переправи, мости, охоронні вежі. Створення складових лімесу в основному входило в завдання римської армії і тому його розвиток багато в чому залежав від концентрації легіонів у прикордонних районах. Кожному етапу розвитку лімесу відповідала система прикордонної оборони. Вона підходила конкретно історичним умовам взаємовідносин з племенами і об'єктивним умовам розвитку армії. Тому і етапи розвитку лімесу доцільно пов'язувати з дислокацією основних військових сил імперії на кордонах з племенами Центральної та Східної Європи.

Початок становлення лімесу на дунайських кордонах Римської імперії відноситься до періоду 10-79 рр. н.е., що ознаменувався виходом римлян на Дунай, і пов'язаний з прагненням імператорів мати на східних територіях свою важливу дорогу [8, с.34-35]. Особливо активно почала використовуватися нижня течія Дунаю, де споруджуються і освоюються дороги з військовою метою. Найчастіше ними користувалися воїни IV легіону (Скіфського). Після утворення Мезії в 10 р. н.е. на всій прикордонній території, в придунайських областях, постійно концентрувалося 7-8 римських легіонів з окремими допоміжними з'єднаннями [12, с.114-115; 10, с.19]. Правда, лише три з них розташовувалися біля самого Дунаю (IV, V і XV легіони) [7, с.18-19]. Саме ці з'єднання були задіяні в охороні лімесних укріплень. Гарнізони забезпечували охорону найбільш важливих переправ. В добу Клавдія такі переправи і табори були перебудовані і замість колишніх дерев'яних споруд з'явилися кам'яні мурі та укріплення [10, с.17].

Концентрація воїнів у придунайських провінціях складала досить значну силу, що повністю відповідало головній меті імператора "перетворити імперію у великий військовий табір" [6, с.57]. Для цієї мети Веспасіан завершив будівництво нижньодунайського лімесу. За словами Йосифа Флавія, імператор укріпив береги Дунаю, збільшив охорону і збудував фортеці [3; Joseph., TJ., VII, 89-95]. Вони повинні були забезпечити передусім безпеку в районі переправ, які знаходились в зонах розміщення легіонів. На інших ділянках для охорони лімесу були використані допоміжні частини, які на мезійському відрізку налічували 10-15 тис. воїнів [12, с.20-21, 55-67, 136]. Переважну більшість рекрутів для служби в цих підрозділах набирали з місцевого романізованого населення.

При охороні правобережних шляхів римляни використовували кінні роз'їзди, особливо важливі взимку, коли замерзлу річку можна було легко форсувати. На лівому березі в районах переправ додатково будували укріплені фортеці. Вони ставали плацдармами у випадку превентивних дій проти великих загонів варварів або племен-клієнтів.

У районі верхньодунайського кордону впродовж першого періоду була використана тактика створення прикордонної оборони за рахунок племен-клієнтів. Як і у стосунках між патроном і клієнтом, періодична плата (*beneficia*, *stipendium*) зі згоди Риму виплачувалась за службу (*officia*), яку виконувало плем'я-клієнт по охороні дунайської дороги. Вожді племен квадів і сарматів отримували титул "друг римського народу" (*amicus populi Romani*), який дозволяв їм шукати спасіння після політичної поразки на території імперії. Це призводило до того, що пізніше допоміжні підрозділи, які забезпечували охорону комунікацій, нагадували племенні ополчення [11, с.89].

Таким чином, в епоху Веспасіана завершується перший період розвитку

паннонського лімесу, якому було пригатаманне створення нижньодунайського лімесу та системи “племінної оборони” на ділянці верхньодунайського кордону. Схема захисту прикордонних комунікацій відповідала принципу “передової оборони” [4, с.9]. Характерна її особливість полягала в тому, що легіони знаходилися на самому лімесі, а у прикордонному районі розташовувалися, як правило, неукріплені поселення. Стратегічні ж райони на лівому березі Дунаю були добре захищені і в них концентрувалися допоміжні з’єднання. Операції перехвату здійснювалися за допомогою військових сил клієнтів-союзників. З цією метою часто проводилися каральні акції римських військ, які мали попереджувальний характер.

Після кризи системи прикордонної оборони, пов’язаної з “дакійськими набігами”, оборона комунікацій на Верхньому Дунаї лягла на плечі ветеранів, колонії яких виникли у Паннонії. Зв’язок усіх прикордонних укріплень забезпечували і підрозділи річкового флоту. В часи Нерви в районі Дунаю знаходилося 10 легіонів [9, с.155], які займалися шляховим будівництвом і зміцненням лімесних фортифікацій.

Таким чином, можна зробити висновок, що для Римської імперії важливу роль відігравала висока концентрація військових сил на кордоні з племенами Карпатського регіону. Це спричиняло особливу увагу римських імператорів до гарнізонів придунайських провінцій, сприяло швидким воєнним кар’єрам, підвищувало значення посади намісників провінцій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Virgil. Aeneid / Virgil. – Cambridge : Cambridge University Press, 1976. – X+201 p.; Вергілій Марон. Буколики. Георгіки. Енеїда / Вергілій Марон. – М. : Наука, 1979. – 171 с.; Ptolemaeus Claudius. Geographia / Ptolemaeus Claudius. – Amsterdam : Theatrum Orbis Terrarum, 1966. – XXIII+195 p.; Птолемей Клавдій. Руководство по географии / Птолемей Клавдій; пер. К.Апта и В.Латышева // Античная география. – М. : Географиздат, 1953. – С. 218-223.
2. Vellei Paterculi. Historiae Romanae / Vellei Paterculi. – Lipsiae : B.G.Teubner, 1863. – XII+124 p.; Веллей Патеркул. Римская история / Веллей Патеркул; пер. А.И.Немировского и М.Ф.Дашковой. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1985. – 212 с.
3. Flavii Josephus. The Jewish war, books 1-3 / Flavii Josephus; with an engl. transl. by H.J.Thackeray. – London; Cambridge : W.Heinemann Ltd.; Massachusetts : Harvard University Press, 1967. – XXXIII+729 p.; Флавий Иосиф. Иудейская война / Иосиф Флавий; пер. М.Финкельберг и А.Вдовиченко. – М. : Мосты культуры, 2006. – 522 с.
4. Бандровский А.Г. Взаимоотношения Римской империи с племенами Карпатского региона в I-III вв. н.э. Автореф. дисс... на соискание учен. степени канд. ист. наук: 07.00.03 «Всеобщая история» (История Древнего Рима) / А.Г.Бандровский. – М., 1988. – 14 с.
5. Бандровский А.Г. Этническая ситуация Карпатского региона в период исторических контактов с Римской империей (I-III вв. н.э.) / А.Г.Бандровский // Вестник Московского ун-та. Серия 8: История. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1985. – № 2. – С. 77-88.
- 6-14. Luttwak E.N. The Grand Strategy of the Roman Empire: from the First Century A.D. to the Third / E.N.Luttwak. – Baltimore; London : The Johns Hopkins University Press, 1976. – XIV+255 p.

-
- 7-15. Mócsy A. Die Bevölkerung von Pannonien bis zu Markomannenkriegen / A.Mócsy. – Budapest : Academia Scientiarum Hungaricae, 1959. – 196 S.
- 8-16. Mócsy A. Pannonia and Upper Moesia. A history of the Middle Danube provinces of the Roman empire / András Mócsy. – London; Boston : Ginn & Co., 1974. – 453 p.
- 9-17. Parker H.M.D. The Roman Legions / H.M.D.Parker. – New York : Barnes and Noble, 1958. – 296 p.
- 10-18. Petit P. La Paix romaine / P.Petit. – Paris : Presses Universitaires de France, 1967. – 414 p.
- 11-19. Stein A. Die Reichsbeamten von Dazien / A.Stein. – Budapest : Magyar nemzeti muzeum, 1944. – 329 S.
- 12-20. Wagner W. Die Dislokation der romischen Auxiliarformationen in der Provinzen Noricum, Pannonien, Moesien und Dakien von Augustus bis Gallienus / W.Wagner. – Berlin : Junker und Dunabaupt Verl., 1938. – 280 S.
- 13-21. Webster Gr. The Roman Imperial Army of the First and Second Centuries A.D. / Gr.Webster. – Totowa : Barnes & Noble books, 1985. – 343 p.

Lozynskiy Andriy

Ph.D. in Historical sciences, lecture, Lviv State University of Life Safety

Лозинський А.Ф.

Кандидат історичних наук, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

**SEPARATE ASPECTS OF SOCIAL WORK WITH THE
MILITARY OF UKRAINIAN PUBLIC HELPING INSTITUTIONS
DURING THE FIRST WORLD WAR**

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ
УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДСЬКИХ ДОПОМОГОВИХ УСТАНОВ В РОКИ
ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

Annotation:

The article highlights the activity of All-Russian Land Union Committees, Southwest Front Committee for help to casualties of All-Russian Union of towns and Russian Red Cross Society in Ukraine during the World War I in the sphere of trusteeship of front-line soldiers and civil population. Aspects and results of the activity of these divisions were considered in the article.

Key words: All-Russian Land Union, Southwest Front Committee, Red Cross Society, World War I, civic organization, charity, social work, humanitarian work, refugees.

Анотація:

Висвітлюється діяльність комітетів Всеросійського земського союзу, Комітету Південно-Західного фронту допомоги хворим і пораненим воїнам Всеросійського союзу міст та Російського товариства Червоного Хреста в Україні під час Першої світової війни у справі соціальної опіки фронтовиків і цивільного населення. Розглядаються напрями та результати роботи цих підрозділів.

Ключові слова: Всеросійський земський союз, Комітет Південно-Західного фронту, товариство Червоного Хреста, Перша світова війна, громадська організація, доброчинність, соціальна робота, гуманітарна допомога, біженці.

Соціальна робота – порівняно нове явище у військовій історії. Раніше вона не виділялася в якості самостійного напрямку в діяльності органів військового управління, командирів та посадових осіб. Тому дослідження організації соціальної допомоги військовослужбовцям потребує значної уваги у висвітленні актуальних питань військової історії, зокрема, історії глобальних військових конфліктів XX ст.

Масштаби воєнних дій на фронтах Першої світової війни викликали необхідність у наданні соціальної допомоги десяткам тисяч поранених і хворих військовослужбовців, серед яких було чимало українців. Розділені між різними воюючими блоками, не маючи своєї держави, вони змушені були воювати один проти одного у складі збройних сил Російської та Австро-Угорської імперій. За роки війни в російській армії перебувало близько 4,5 млн. наддніпрянців, а в Австро-Угорській – понад 300 тис. галичан, буковинців і закарпатців [9].

Серед громадських організацій Російської імперії, що надавали соціальну допомогу військовослужбовцям в роки Першої світової війни, помітну роль відігравали Всеросійський земський союз допомоги хворим і пораненим воїнам (ВЗС) та Комітет Південно-Західного фронту допомоги хворим і пораненим воїнам Всеросійського союзу міст (ВСМ). Українська установа – Південно-Західний комітет ВСМ утворена в січні 1915 р. у Львові (з червня 1915 р. в Києві), складалася з Південно-Західного обласного комітету та губернських земських комітетів Київщини, Волині й Поділля. Під час війни ці організації проводили роботу в галузі військово-санітарної справи і постачання військ. На думку сучасного київського дослідника Ніни Загребельної “ці організації відчутно потіснили позиції держави у сфері опіки постраждалих фронтовиків і цивільного населення, особливо у медично-санітарній галузі, що, зрештою, відчутно посилювало громадські впливи у галузі соціальної опіки” [5, с.1].

Внаслідок військових поразок на фронтах у 1915 р. російський уряд став “м’якшим” у відношенні до українців. Визнаючи, що головна причина поразки у війні полягала в поганій підготовці військових кадрів, уряд погодився на громадську допомогу з боку наддніпрянських українців. Багато українців вступило до Комітету Південно-Західного фронту ВСМ, головою якого осінню 1915 р. став знаний український громадський діяч, барон Федір Штейнгель (1870-1946 рр.). Керівний склад комітету був майже виключно українським: Микола Біляшівський, Дмитро Дорошенко, Андрій Ніковський, Федір Матушевський, Володимир Леонтович, Іван Красковський та ін. [1]. Комітет спрямовував кошти на соціальну роботу із пораненими військовослужбовцями, надавав допомогу харчами, ліками, санітарно-епідемічними заходами пораненим воякам і біженцям; займався відновленням інфраструктури прифронтової смуги, створенням кооперативних і торговельних закладів для місцевого населення, працевлаштуванням біженців та ін. Окрім виконання безпосередньо покладених на комітет функцій соціальної допомоги зроблено значний внесок в розвиток української освіти. Під час Першої світової війни за кошти комітету було відкрито в Галичині і Буковині сотні дитячих притулків, народних шкіл з українською мовою навчання. Матеріальну допомогу від комітету отримували українські гімназії в Тернополі, Чорткові, Чернівцях. Для шкіл закуплено й передано тисячі українських підручників [7].

Особливо активно розгорнули діяльність 82 місцевих осередки, де функціонували губернські і повітові комітети ВЗС і ВСМ, а в Києві, Харкові і Катеринославі – обласні, які були важливими центрами допомоги хворим і пораненим військовим. Осінню 1914 р. у Миколаєві, при сприянні ВСМ, виникає нова благодійна організація – Комітет допомоги

військовим, які вийшли з госпіталів [2, с.47]. Губернські і повітові комітети організовували й облаштовували госпіталі, лазарети, розподільники, санітарні поїзди, забезпечували їх усім необхідним. Госпіталі функціонували для лікування хворих з усіма видами поранень, а також для інфекційних, туберкульозних і психічно хворих фронтовиків; поранених, які потребували бальнеологічного лікування. Найбільшу кількість лікувальних закладів в Україні утримували Харківський, Київський і Катеринославський губернські комітети ВЗС та Харківський обласний комітет ВСМ. Зокрема, станом на 1 жовтня 1916 р. лише комітети ВЗС в українських губерніях утримували більше 47 тис. госпітальних ліжок із майже 193 тис. у всій імперії, тобто четверту їх частину. З них майже третина (близько 16 тис.) розміщувалася в лікувальних закладах Харківської губернії [12]. Благодійні організації надавали соціальну допомогу не тільки хворим і пораненим фронтовикам, але й скаліченим. Зокрема, для воїнів-інвалідів почали відкривати майстерні, де вони виконували нескладну роботу, насамперед шили одяг і взуття для армії, виготовляли протези та ін.

Найбільш активно в роки війни проводилась соціальна робота у Харківській губернії. Це виявлялось в організації державних та приватних комітетів допомоги солдатам, залученні до благодійної діяльності різних організацій, установ, окремих осіб. Соціальною допомогою були зайняті майже всі верстви населення, як багаті так і незаможні [11].

Не менш вагомою в справі опіки постраждалих воїнів була діяльність комітету Південно-Західного фронту в прифронтових районах Галичини, Волині, Поділля та Буковини. У 1914-1915 рр. однією з головних соціальних функцій комітету було здійснення медично-санітарних заходів, до того ж вони значно розширилися. Зокрема, до кола діяльності фронтових комітетів належали надання пораненим війнам першої хірургічної допомоги, перевезення їх, стаціонарне лікування тощо [6]. Не дивно, що саме ВЗС і ВСМ з часом перебирають частково на себе функції державних органів у забезпеченні соціальної допомоги військовослужбовцям, тим самим засвідчивши важливу роль громадських організацій у вирішенні найбільш нагальних проблем, викликаних екстремальними умовами воєнного часу.

Надзвичайне значення в роки Першої світової війни мала соціальна діяльність міжнародної приватної гуманітарної організації Червоний Хрест. До повноважень Російського товариства Червоного Хреста (РТЧХ) на період війни належала допомога державним органам одягом, медикаментами, продовольством; формування та обладнання пунктів першої допомоги пораненим; формування та утримання пунктів харчування та відпочинку при залізницях і евакопунктах; організація евакуації поранених та хворих солдат; утримання військових лікарень та ін.

Життя сотень тисяч поранених воїнів було врятовано завдяки переливанню крові, яку давали донори в тилу і на фронті. Товариство Червоного Хреста України підготувало і направило на фронт тисячі медичних сестер, санінструкторів та сандружинниць. Вони були поруч із бійцями, працювали в санітарних поїздах. Активісти Червоного Хреста брали безпосередню участь у наданні допомоги пораненим і хворим війнам на полях битв, при їх транспортуванні в тил, в госпіталях. У період воєнних дій сестри милосердя працювали там, де вони були найбільше потрібні – на лінії фронту. Слід зазначити, що у воєнний час будь-які переміщення сестер з одного пункту в інший допускалися лише з дозволу Головного управління РТЧХ [10, с.52].

Під час війни найбільш ефективно в імперії працювала структура

Катеринославського місцевого відділення Червоного Хреста, що є цілком зрозумілим виходячи з тодішніх історичних реалій. Саме в цей час була створена низка госпіталів у Катеринославі, сформовано декілька пересувних госпіталів, здійснювалася підготовка медперсоналу тощо. Значну допомогу пораненим надавав лазарет у м. Житомирі, який був організований зусиллями Наталії Оржевської (1859-1939 рр., добродійниця, громадська діячка) – голови Волинського губернського комітету РТЧХ у 1914-1917 рр. [8].

На початковому етапі Першої світової війни в імперії існувало 115 общин сестер милосердя, які перебували в підпорядкуванні РТЧХ. У 1916 р., за різними підрахунками, на фронт було відправлено 17 436 сестер, які обслуговували більш ніж 2 тис. польових і тилових установ Червоного Хреста, 71 госпіталь на 44 600 осіб, етапні й пересувні лазарети, 11 санітарних поїздів, санітарні транспорти, харчові й перев'язочні пункти, дезінфекційні камери, рентгенівські й хірургічні загони швидкого реагування, 2 плавучих госпіталі у Чорному морі, 3 бактеріологічні лабораторії, 6 польових складів та ін. [4].

Проявом високого громадянського обов'язку в цей час стає діяльність Михайла Булгакова (1891-1940 рр.; російський письменник і драматург; народився у м. Києві; випускник Київського університету Святого Володимира (1916 р.), за освітою лікар). Він звернувся до ректора університету з проханням надати йому можливість працювати в одній з медичних установ. Діставши дозвіл, М. Булгаков негайно ж почав роботу в київському лазареті Червоного Хреста. Через рік в екзаменаційну комісію медичного факультету університету було подано клопотання про те, щоб йому дозволили екстерном скласти випускні іспити на звання лікаря. Отримавши диплом, він надалі працював як медичний доброволець у Київському військовому шпиталі, шпиталі Саратовської казенної палати, а згодом у польових шпиталях Червоного Хреста в Кам'янці-Подільському і Чернівцях, де став хірургом [3].

Отже, громадські організації гуманітарного спрямування під час Першої світової війни стали важливою складовою у вирішенні найнагальніших проблем військовослужбовців. Досвід такої діяльності яскраво засвідчив переваги громадської ініціативи над бюрократичним державним апаратом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грабовський С. Генії проти ідіотів: Алгоритми української історії / Сергій Грабовський. – К. : Видавничий дім «Стилос», 2008. – С. 129-133.
2. Гузенко Ю.І. Діяльність благодійних товариств Миколаєва наприкінці XIX – на початку XX ст. / Ю.І. Гузенко // Наукові праці. Т. V. Історичні науки. – Миколаїв : МФ НаУКМА, 2000. – С. 44-48.
3. Діяльність М. Булгакова у київському госпіталі Червоного Хреста. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://tvori.com.ua/mixajlo-oranasovich-bulgakov-1891-1940>; Коротка біографічна хроніка життя та творчості М.А. Булгакова // Офіційний сайт Літературно-меморіального музею Михайла Булгакова у Києві. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://bulgakov.org.ua/bulgakov.php?lang=ua>
4. Жінки в Першій світовій війні. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Жінки_в_Першій_світовій_війні
5. Загребельна Н.І. Громадські гуманітарні організації в Україні у роки Першої світової війни. Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Н.І. Загребельна. – К. : Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2004. – 20 с.

6. Загребельна Н.І. Провідні гуманітарні громадські організації в Україні у період Першої світової війни: створення, структура, соціальна база, джерела фінансування / Н.І. Загребельна // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. Вип. VI. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2003. – С. 255-269.

7. Климчук А.М. Був такий барон...: [Про барона Рудольфа фон Штейнгеля] / А.М. Климчук // Електронна бібліотека Веб-сайту «Історична Волинь». Читальний зал – Видатні діячі Волині. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://istvolyn.info/index.php?option=com_content&view=article&id=320:-----&catid=31&Itemid=17

8. Ковальчук І.В. Економічний стан і соціальна сфера Житомира напередодні і в роки Першої світової війни / І.В. Ковальчук. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://eprints.zu.edu.ua/18647/1/tmpD5.pdf>

9. Перша світова війна. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Перша_світова_війна

10. Тітовська Ж.В. Особливості розвитку “сестринського руху” в Російській імперії під час Першої світової війни (1914-1918 рр.) / Ж.В. Тітовська // Збірник наукових праць Харківського нац. пед. ун-ту ім. Г.С. Сковороди. Серія «Історія та географія». – Харків, 2012. – С. 43-73.

11. Хаустова О.В. Організація благодійної діяльності в Харківській губернії з початком Першої світової війни / О.В. Хаустова // Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. Серія “Історія”. Вип. 36. – Харків, 2004. – С. 68-77.

12. Шпиталі на території України в роки Першої світової війни. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://reftur.org.ua/moreinfo.php?diplomID>

Manyuk L.V.

PhD student, Department of foreign languages and technical translation, Lviv State University of Life Safety

Манюк Л.В.

Аспірант кафедри іноземних мов та технічного перекладу Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, Львів, Україна

**DEVELOPMENT OF THE PROGRAMS FOR FUTURE PHYSICIANS
COMMUNICATIVE SKILLS TRAINING IN THE USA**

**РОЗВИТОК ПРОГРАМ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ США ДО
ФАХОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ**

Abstract:

The paper characterizes the problems and perspectives of the programs for the future physicians communicative skills training in the USA, defines the main means and methods the development of communicative competence in the medical sphere, describes the ways of communicative courses implementation in the curricula of higher medical educational establishments, and determines the content of key communicative skills.

Key words: professional communication, future physician, communicative skills, doctor-patient relationships.

Анотація:

У статті охарактеризовано проблеми та перспективи створення програм підготовки майбутніх лікарів США до фахової комунікації, визначено основні засоби та методи формування комунікативної компетентності у галузі медицини, описано шляхи впровадження комунікативних курсів у навчальні плани вищих медичних навчальних закладів та окреслено зміст ключових комунікативних навичок.

Ключові слова: фахова комунікація, майбутній лікар, комунікативні навички, лікар-пацієнт.

Незважаючи на те, що питання навчання комунікації у ВМНЗ далеко не нове, адже важливість комунікативної підготовки у ВМНЗ досліджується з 1960-х [8], а проблема взаємовідносин «лікар-пацієнт» з'явилася набагато раніше, велика кількість сучасних наукових досліджень, які стосуються розвитку та оцінки комунікативних умінь вказують на його актуальність [1].

Як відомо, навички міжособистісної взаємодії та комунікативні уміння відіграють важливу роль під час догляду за пацієнтами та мають значний позитивний вплив на результати лікування. Існує чимало наукових підтверджень позитивного впливу міцних доброзичливих стосунків між медичними працівниками та пацієнтами, що відображаються на бажанні дотримуватися рекомендацій щодо лікування, самодогляду у випадку хронічних захворювань, а також дотримання належних профілактичних заходів.

Зважаючи на важливість такої взаємодії, комунікативна компетентність майбутніх лікарів є першочерговим об'єктом великої кількості вітчизняних та закордонних досліджень, які демонструють, що уміння лікаря пояснити, вислухати та посипівчувати можуть мати глибокий ефект на показники біологічного та психологічного здоров'я пацієнтів. Окрім цього, внутрішнє спілкування у команді медичних працівників має великий вплив на безпеку пацієнтів та відображається на якості робочих стосунків і задоволенні роботою. Такі дані наголошують на важливості спілкування, і вказують на потребу створення комунікативних технологій та стратегій під час візитів до лікаря, а також забезпечення можливостей формування та тренування комунікативних навичок лікарів ще під час навчання у ВМНЗ [6].

Згідно з даними Інституту спілкування у галузі охорони здоров'я Басру, за свою кар'єру лікар може провести близько 150 тисяч медичних процедур, найпоширенішим видом яких є консультації. Однак, порівняно із клінічним, комунікативному компоненту приділяється незначна кількість уваги при підготовці майбутніх лікарів [7].

Як і клінічні, так і комунікативні навички можна розвинути з часом та практикою. У США створено низку спеціальних навчальних закладів, метою яких є покращення навичок спілкування та взаємодії лікарів. Одним із них є «Інститут медичної комунікації» (ІМК) (англ. Institute for Healthcare Communication), що за фінансової підтримки «Bayer Pharmaceuticals», був створений у 1987 році як Басерський інститут медичної комунікації (англ. Bayer Institute for Health Care Communication) [7]. Заклад забезпечує конструктивне доказове навчання комунікації за допомогою інтенсивної практичної підготовки засобами рефлексивних вправ, навчальних відео-сюжетів, демонстрації та практики клінічних навичок, використання акторів, які симулюють реальних пацієнтів. ІМК здобув велику популярність та довіру у професійних колах [13]. Навчання здійснюється командою досвідчених і відомих фахівців та науковців на основі власних спеціально-створених програм для розвитку фахової комунікації студентів- та спеціалістів-медиків США та Канади. Серед ВМНЗ, що успішно впровадили програми Інституту під час додипломного навчання є «Американська академія ортопедичних хірургів» (англ. American Academy of Orthopaedic Surgeons) та медична школа Єльського університету (англ. Yale University School of Medicine).

Існують факти, що підтверджують погіршення комунікативних умінь під час навчання [9; 10; 12], проте навчанню комунікації не приділяється належної уваги. Перед науковцями та педагогами постали два основні завдання, а саме: 1) вибір структури та змісту необхідних комунікативних навичок під час вузівської додипломної підготовки та 2) розвиток та впровадження єдиної моделі оцінки таких навичок. [12]

Іншим педагогічним завданням є інтеграція процесів підготовки до фахової комунікації та професійного розвитку. З метою вирішення цієї проблеми науково-педагогічні працівники кафедр повинні проводити обговорення та огляди сучасних засобів розвитку та оцінки комунікативних умінь. Вважається необхідним впровадження комунікативних курсів під час вузівської підготовки, що супроводжуються практикою із реальними пацієнтами протягом клінічної підготовки на усіх роках навчання. Коректні комунікативні уміння та стратегії, здобуті на ранніх стадіях навчання можуть активно застосовуватись студентами під час роботи із пацієнтами у подальших навчальних періодах, та відповідно, покращуватись, зважаючи на кількість практичного застосування. За умови правильного формулювання переваги ефективної комунікації між лікарем та пацієнтом, а саме: незначне збільшення часу консультації, що призводить до точнішої діагностики та лікування, запобігання непотрібних аналізів, довіра та задоволення пацієнтів, студенти охочіше навчаються та тренуються [5].

Для того, щоб підготувати програми підготовки лікарів до ФК необхідно визначити суть необхідних комунікативних навичок лікарів. Варто зазначити, що огляд літератури та методичних рекомендацій стосовно розвитку комунікативних навичок лікарів від лідерів цієї галузі свідчить про однотайність поглядів щодо фундаментальних комунікативних компетенцій, незалежно від джерела посилання. До найвагоміших ресурсів такої інформації належать: «Проектне рішення медичних шкіл №3 на тему «Спілкування у галузі охорони здоров'я», жовтень 1999 (англ. Medical Schools Objectives Project Report III on Communication in Medicine), «Спільне Рішення Каламазу» (англ. Kalamazoo Consensus Statement), та інші наукові праці та сучасні навчальні матеріали для викладачів у галузі вищої медичної освіти.

Відповідно до «Спільного Рішення Каламазу», прийнятого у травні 1999 року під час конференції з участю експертів та професіоналів галузі вищої медичної освіти, що відбулася під егідою Інституту медичної комунікації та Інституту Фетцера [4] (англ. The Fetzer Institute). [9], основними компонентами спілкування між лікарем та пацієнтом є: 1) побудова взаємовідносин лікар-пацієнт, 2) початок дискусії, 3) збір інформації, 4) уміння вислухати та зрозуміти пацієнта, 5) передача інформації, 6) знаходження компромісу, та 7) закінчення бесіди. Цей перелік підсумував інформацію попередніх конференцій, семінарів та доповідей [1; 7].

Однією із найвагоміших конференцій щодо підготовки до комунікації у медичній галузі, проведеної у 1996 році була «Конференція з питань підготовки до фахової комунікації в медицині», у якій взяли участь 200 учасників із 21 країн. Згодом ключові висновки були обговорені на інших семінарах, та в результаті на конференції в Амстердамі 1998 року на тему «Комунікація у галузі охорони здоров'я» було сформовано спільний висновок, основними пунктами-рекомендаціями якого були: 1) при викладанні та оцінюванні студентів слід брати до уваги їх комунікативні уміння; 2) підготовка студентів до фахової комунікації та клінічної практики повинна бути збалансованою та взаємодоповнюючою; 3) викладачі повинні визначити та сприяти досягненню цілей орієнтованих на потреби пацієнтів; 4) підготовка до комунікації та оцінювання повинні сприяти особистому та професійному розвитку студента; 5) навчання та оцінювання комунікативних навичок повинні мати сплановану та обґрунтовану структуру; 6) комунікативні навички слід оцінювати під час безпосереднього спостереження; 7) програми для навчання та оцінки комунікативних навичок потребують попереднього аналізу та оцінки; 8) для розвитку кафедр необхідно забезпечити належну підтримку та

ресурси [1].

З іншого боку, незважаючи на визначений зміст фундаментальних комунікативних умінь, серед освітян медичної галузі, які працюють над навчанням комунікації існує чимало протиріч щодо необхідності підготовки до фахової комунікації у ВМНЗ. Існують думки, що формальне навчання комунікації насправді відволікає від базових біомедичних дисциплін, а комунікативні навички не підлягають навчанню та залежать від вродженої комунікабельності, схильності спілкуватися. До інших міркувань належать також: припущення щодо автоматичного покращення комунікативних навичок з досвідом, невикористання здобутих комунікативних знань під час реальної медичної практики, недостатність ресурсів та часу для навчання комунікації, мотивацію студентів та викладачів, розуміння необхідності та важливості проблеми. Усі ці фактори безперечно перешкоджають розробці навчальних планів та впровадженню у навчальні процеси [5]

На противагу очікуванням доведено, що досвід не сприяє покращенню комунікативних умінь. Як уже згадувалося вище без специфічної підготовки такі навички лише погіршуються під час навчання у ВМНЗ. Результати педагогічних досліджень демонструють, що комунікативні уміння можна розвинути. Систематичне навчання, взаємодія та оцінювання можуть призвести до довготривалої зміни комунікативної поведінки лікаря [2].

Однак, протиріччя у мотивації, змісті, термінології, методах та очікуваних результатах комунікативних курсів, створюють занепокоєння серед учасників навчального процесу. Один із перших бар'єрів, що постав на шляху вирішення цієї проблеми, було виявлено завдяки дослідженню стану навчання та оцінювання комунікативних навичок у медичних школах північної Америки. Опитування проведене у 1998 році [10] показало варіативність визначення, навчання та оцінки навичок. Проте, вченим вдалося досягнути компромісу завдяки думці, що комунікація – це медичне «мистецтво» і саме тоді було визначено та окреслено наукову проблему розуміння впливу та розвитку навичок спілкування [3].

До ключових проектів розвитку та актуалізації питання комунікації в медицині належить також «Додипломна медична освіта 21го століття, ДМО-21 (англ. Undergraduate medical education for the 21st century, UME-21): демонстрація інновацій у навчальних планах у зв'язку із змінами у медичному середовищі». Зіткнувшись із необхідністю змін через «нову» систему охорони здоров'я, було створено проект [11], метою якого були інновації у навчальних планах вісімнадцяти ВМНЗ, які стосувались дев'яти навчальних ділянок, включаючи формування та розвиток фахової комунікативної компетентності. Постає завдання створення навчального плану підготовки до фахової комунікації, стан виконання якого було виявлено у 2004 році за допомогою спеціально-проведеного дослідження [5].

У наукових висновках дослідження йдеться про те, що ще до проекту усі школи-учасники Проекту приділяли увагу комунікативним навичкам у процесі вузівської підготовки. Проте, 12 із них створили додаткові програми для студентів третього та четвертого курсів. Студенти отримали можливість комунікативної практики під час реальних медичних консультацій, у команді медичних працівників на основі нових знань. Окрім цього, завдяки дослідженню було сформульовано базову комунікативну тематику: побудова стосунків між лікарем та пацієнтом, вирішення конфліктних ситуацій, повідомлення поганих новин, робота із пацієнтами в стані шоку та стресу, культурологічні знання, робота із особливими сім'ями або складними підлітками,

виконання професійних обов'язків у складних умовах та з різними психосоціальними станами [5].

Досвід ДМО-21 демонструє, що навчання фахової комунікації можна забезпечити під час клінічної підготовки за допомогою систематичної практики та уваги до комунікативних умінь під час медичних консультацій. Студенти здобувають комунікативні уміння, спостерігаючи за роботою інших, а також на місці навчання та роботи, за умови оцінювання їх роботи за допомогою настанов, рекомендацій та зауважень. Проте, навчання комунікації відбувається в основному під час доклінічної підготовки на першому-другому курсах, а тоді, коли вони реально можуть застосувати свої комунікативні навички, уже на старших курсах під час клінічної підготовки, їх знання здебільшого не підкріплюються та не оцінюються.

Саме завдяки усвідомленню важливості ефективної взаємодії лікар-пацієнт Національною Радою медичних експертів (National Board of Medical Examiners), до якої увійшли фахівці Асоціації медичних коледжів Америки, Комітету з питань медичної освіти США та інших провідних установ галузі охорони здоров'я було створено стандартизований тест оцінки комунікативних навичок майбутніх лікарів США на екзаміні медичного ліцензування (англ. US Medical Licensing Examination) [1].

Отже, основними перешкодами на шляху до впровадження програм підготовки майбутніх лікарів США до фахової комунікації були: визначення ролі та значення комунікативних навичок, їх тренування та оцінювання. Однак, незважаючи на виклики та труднощі, педагоги галузі вищої медичної освіти США систематично, послідовно та тактовно наблизилися до однієї із цілей навчального процесу у ВМНЗ – забезпечити курси підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації під час додипломного періоду навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Association of Medical Colleges. Report III. Contemporary Issues in Medicine: Communication in Medicine. Medical Schools Objectives Project. October 1999. Retrieved from: <https://members.aamc.org/eweb/upload/Contemporary%20Issues%20In%20Med%20Comm un%20in%20Medicine%20Report%20III%20.pdf>
2. Cole S., Bird J. The medical interview: the three-function approach. St Louis: Mosby, 2000
3. Epstein R.M., Hundert E.M. Defining and assessing professional competence. JAMA 2002; 287:226-235.
4. Fetzer Institute. Official web-site. Retrieved from: <http://fetzer.org/work/overview>
5. Haq C. , Steele D., Marchand L., Seibert C., Brody D. Integrating the Art and science of medical practice: Innovations in teaching medical communication skills. Family Medicine. Vol. 36, January Supplement Section II: Major Lessons Learned in the Nine Content Areas of the UME-21 Project. 2004. 43-49. Retrieved from: <https://www.stfm.org/fmhub/fm2004/January/CynthiaS43.pdf>.
6. Hausberg M., Hergert A., Kröger C., Bullinger M., Rose M., Sylke A. Enhancing medical students' communication skills: development and evaluation of an undergraduate training program. BMC Medical Education, 2012. Retrieved from: <http://bmcmmededuc.biomedcentral.com/articles/10.1186/1472-6920-12-16>

-
7. Institute for Healthcare Communication. Overview of the Institute for Healthcare Communication. Retrieved from: http://healthcarecomm.org/wp-content/uploads/2011/05/IHC_Org-Overview_Nov-20121.pdf
  8. Korsch B., Gozzi E., Francis V. Gaps in doctor-patient communication I: Doctor-patient interaction and patient satisfaction. *Pediatrics*. 1968;42:855-871.
  9. Makoul G. Essential elements of communication in medical encounters: the Kalamazoo consensus statement. *Acad Med*. 2001, 2001: 390-393. Retrieved from: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/11299158>
  10. Makoul G. Report III. Contemporary issues in medicine: communication in medicine. Medical School Objectives Project. Washington, DC: Association of American Medical Colleges, October 1999.
  11. O'Connell M.T.1, Pascoe J.M. Undergraduate medical education for the 21st century: leadership and teamwork. *Fam. Med*. 2004 Jan; 36 Suppl:51-56. Retrieved from: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/14961403>.
  12. Rider E.A., Hinrichs M.M. , Lown B.A. A model for communication skills assessment across the undergraduate curriculum. *Medical Teacher*. Volume 28. Issue 5, 2006 127-134. Retrieved from: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01421590600726540>
  13. The Wall street journal. Journal reports: Healthcare. The Experts: How to improve Doctor-Patient communication. Retrieved from: <http://www.wsj.com/articles/SB10001424127887324050304578411251805908228>

Mazmishvili N.N.

Assistant professor at the department of European Studies Batumi Shota Rustaveli State University (Georgia)

GASTRONOMICAL PHRASEOLOGISM AND THE EQUIVALENCE INDEX IN ENGLISH AND GEORGIAN LANGUAGES

Annotation:

The aim of the presented research is to investigate gastronomical phrases in intercultural contexts. More precisely we focus on similarities and differences between Georgian and English gastronomical phrases with the focus to reveal how similar two different cultures can be in terms of perceiving some food name and associating it with other concepts. Moreover, besides studying the phrases that can have similar construction as well as the content, we will focus on unique for one nation food related phrase that can exist in one culture only since it is based on the specific historical events, occurrences legends or culture in general. Furthermore the research will focus on revealing the equivalence index of the phrases when translating from English into Georgian languages or vice versa.

Keyword: gastronomical phrases, translation, equivalence index, culture, interpretation.

Phraseologisms appear to be the essential aspect of the language and community since they bear very specific information related to the way of life, traditions and culture of the concrete ethnical group. This concerns phraseologisms containing the name of food too as concrete name of the food the phraseologism contains, can provide us with the information on some details of the life of the concrete nation such as everyday diet, healthy or unhealthy lifestyle, cultural or trade relations with the neighboring as well as foreign countries, etc.

Moreover, the meaning every single phraseologism bears is closely bound to the historical past of the community as they were born based on some historical event or legend.

Based I on what is said above, it can be easily estimated how difficult it must be to translate phraseologisms from the source into the target language since language is a unique phenomenon and it tends to be rather complex to render the concept which exists only in one specific language to another language so that it makes the recipient of the target language respond adequately to the translated message as it would be in case of the reaction of the recipient of the source text message.

The results of the given investigation not only depict the similarities and differences between Georgian and English food idioms, we also try to reveal all possible ways or strategies of translation a translator can apply when translating phrases containing food name from English into Georgian language or vice versa.

Identification of the legends or past events that are associated with a concrete phrase helps us to have a clear picture on whether concrete idiom has negative or positive connotation in either above mentioned language and how the meanings they bear coincide in the interlingual context.

We aim at studying the message coded in each phraseologism which is expressed through the name of the concrete food the name of what tells us much about the historical past of the nations, their believes and even the level of the economic-social development of the country the concrete ethnical group lives in. Being close bound to some specific case which motivated the creation of any concrete phraseologism, they say a lot about people starting from the activity they carry out nowadays going back to their believes in pagan times.

In our research we mainly focus on the phraseological units that are most widely spread in both cultures as well as the unique ones for the particular language and relevantly culture. We will get the interesting picture of what food names are mainly dominating in both languages and if they have the adequate phrase in terms of content and structure in another language or in order to understand the concrete phrase in the target language method of interpretation has to be applied since there are no adequate structures in the target language and even more sometimes even the name of the food is unknown to the target language bearer.

Investigation of Georgian phraseologisms revealed that the most number of expressions contains the words water and bread. It is worth mentioning that in most of them the word water is used with the positive meaning that is conditioned by the historical importance of the cult of water in Georgian history and culture. Positive connotation of water might have also religious basis since the ritual of confession into Christianity involves immersing the one being baptized in water. Thus water is closely associated with saintness. Therefore it found revealing of its connotative meaning in various phraseologisms in Georgian language.

Positive meaning of the word water in phraseologisms is clearly shown in the Georgian phrase ჩემი წყალი გადმოგესხას (chemi tskali gadmogeskhas) which when translated word by word in English sounds as Let my water pour on you which means to wish somebody to experience your good fate or success where water is believed to be something powerful that

can transfer the luck or success from one person to another.

The fact that Georgian people perceive water as some sacred and magic liquid is clearly illustrated in the phraseologism ქვასაც კი წყალს გამოადენს (kvasac ki tsvals gamoadens). If we translate the idiom word by word we will get the following meaning: Somebody is able to make water flow from the stone. This phraseologism is used towards the person who is able to do everything, even something that is not easily imaginable to cope with.

The word water bears positive meaning in numerous English phraseologisms too. In this regard there is coincidence in Georgian and English cultures, although hardly ever any phraseologism containing the word water in Georgian language has absolutely adequate phraseologisms in English language or vice versa. There are only several phrases containing the word water in either language that have the adequate phrase containing the word water in the target language. For example English phrase Bread and water meaning the most minimal meal possible has the adequate phrase in Georgian language. More precisely Georgian phrase also consists of the same words and has the same meaning as the English one.

Same can be said about the phrase Carry water for someone that means to serve, to assist somebody or carry a difficult task for somebody. The given phraseologism has the adequate phrase in Georgian too in terms of meaning as well as the form.

The same is applied to the phrases: Like a fish out of water, spend money like water, etc.;

Out of almost 100 phrases containing the word water there were only several we could find the equivalent phrase in terms of meaning and form for. In order to translate the rest of them into the target language the method of interpretation must be applied by a translator.

The fact that the most number of the food related phrases does not have the equivalent in the target language when translating from English in Georgian or vice versa, can be explained by the difference in terms of geographical location, natural resources, history and cultural lives between two countries.

In terms of giving information on the history of the Georgian nation the phrases containing the word salt are very interesting to be investigated. The phrase მარილზე წასვლა (marilze tsavla) (to go to bring some salt) means to die. The creation of the phrase is connected to the fact of lack of the own salt deposits in the country. Earlier people used to be sent to Aghzevani (old Georgian name of the settlement Kalizamni in Turkey) to bring some salt. The journey was very long and dangerous. People were robbed by Ottomans who even killed the ones sent for salt if they opposed. So if anyone was going to bring some salt home family members would moan over in advance.

In English reality almost all phraseologisms containing the word salt bear negative meaning. The phrase Salt mines is very close to the meaning of Georgian To go to bring salt. However the English phrase does not mean to die, it has negative connotation as it is a characterization of one's job that is very unpleasant to perform. According to Online Free Dictionary by Farlex salt deposits are often found underground, and even in the last century prisoners were condemned to long or lifetimes of excavating the substance. So it is used in relation to some unpleasant work. The dictionary also says that the term alludes to the Russian practice of punishing prisoners by sending them to work in the saltmines of Siberia.

In terms of adequacy it is worth mentioning that out of 60 phrases containing the word salt in English only three have the equivalent phrase in Georgian language. The rest must be translated by applying the method of explanation by a translator. However, the similarities are in the fact that almost all phrases containing the word salt bear negative meaning in both

languages.

The investigation of the phraseological units containing the word beans appeared to be very interesting. In Georgian culture it mainly has negative meaning which is revealed in not a single case. For example the negative connotation of the word beans is the phraseologism which in English sounds as Let beans boil in your house at Easter equals to almost cursing as it means to wish somebody to get/live into terrible poverty. The basis for the negative meaning of this phrase can be explained by the fact that the eating beans during fasting period becomes so unbearable for the believer that he/she can hardly wait for the time one can indulge himself/herself by eating meat. Someone has to live in an extreme poverty not to be able to afford meat at Easter and eat still beans.

When talking about beans it is must be underlined that it has particularly negative connotation in Samegrelo one of the parts of Georgia located on the border of the Republic of Abkhazia. During the war between Abkhazia and the rest part of Georgia extremely severe and hard times arrived to Georgia and particularly the western part of the country. There was hardly ever anything to eat. The only easily affordable food was beans that people used to grow in the yards and that were what helped them survive. Consequently the word beans was associated with hunger and poverty. So when people in Samegrelo region want to refer to poverty and lack of food they often use the word beans.

In the regard of the above mentioned it is very interesting to investigate the history the word beans hide behind it in the English culture. The results of the study show that the word beans has negative as well as positive meanings in the phraseological units. For example the phraseologism Not have a bean means to be penniless. In case of the Georgian phraseologism it is linked to poverty too.

Despite this similarity in Georgian and English cultures the difference is that the word beans is never used in the positive context in Georgian language while it often appears to have positive meaning in English phraseologisms. For example the phraseologism Full of beans bears positive meaning since it means a person full of energy.

Out of 80 phrases with the word beans not a single phrase has an adequate phrase in Georgian language. So, the idea expressed with English phrase containing the word beans is always rendered in the target language through the way of interpretation.

From the names of food the word cake appears in quite a big number of phraseologisms. In the most number of the phraseological units cake bears positive meaning. The appearance of the word cake in English phraseologisms is based on one historical fact: in the 19th century the slaves in the South USA used to gather regularly dressed in the best for them outfit and danced to Banjo music. The couple with the best performance used to be given a cake. Consequently the most phrases containing the word cake bear positive meaning. There are the following phraseological units which contain the word cake with the positive meaning: That take the cake, a piece of cake, cake walk, etc.

Although the word cake tends to have positive meaning in the phraseological units in English language, some phraseologisms with this word have negative meaning too: Like piffy on a rock cake, which means conspicuous but ignored or left out, especially from a group or activity.

On the contrary to English culture the word cake does not tend to be widespread in Georgian phraseological units at all. So, the best option to follow for the translator when translating English phrases containing the word cake in Georgian, is to apply for the descriptive translation of the concrete phrase. In other words in order not to lose the message the concrete

phrase conveys a translator has to explain the meaning for the recipient of the target language.

The word apple is widely used in phraseological units in English language. Moreover, it bears positive as well as negative meaning and the number of cases the word implies positive meaning equals to the number of phraseological units where the word apple has negative meaning. For example in the phrase Apple of someone's eye what means somebody who is valuable and very important. The same idea is expressed in Georgian language with the semi-equivalent phrase. More precisely Georgian language offers the same meaning, although expressed through different from.

The word apple is often met in Georgian phraseologisms too with positive as well as negative meanings. Even absolutely identical idioms, in terms of structure and meaning, exist in both languages. For example, A rotten apple in English which means a cruel, vicious person, has an equivalent in Georgian culture that sounds as დამპალი ვაშლი (dampali vashli). So, in two different languages and relevantly two cultures one and the same word is perceived identically.

Investigation of more than between 8-100 phrases per the name of food in English as well as Georgian languages revealed that words like bread, water, butter, cheese, and apple are frequently met in phraseological units in English language and bear positive as well as negative meanings due to what we can say that although two countries differ by their cultures still there are lots of common understandings in terms of food and their symbolic.

Despite the fact that English and Georgian languages share some the phraseological units within their structure and meaning there are phraseologisms that are unique for one language only. To be more precise there are food names that can be found in one language and relevantly one culture only. As it is mentioned above this is closely bound to the number of specifics of one concrete nation and its culture, geographical location of the country and everyday activities of inhabitants. All these result in uniqueness of the language and therefore the culture. This becomes particularly noticeable when we come across with some food phrases which include the name of food specific for one culture (in our case English or Georgian) only. Examples of this type of phraseologisms for English language are the phraseological units that include the following words pie, tea, pudding, etc.;

The example of the above mentioned types of phraseological units is the following food phraseologism: Proof is in the pudding which is explained as not to be sure that you have succeeded until you have examined the result of your efforts, by the Free online Dictionary by Farlex. The phrase contains the name of the food specific for English culture and clearly shows how bound English people can be to their favorite and traditional food pudding. The fact that pudding appears to be the name of the traditional food in the UK makes the job of a translator very difficult when translating the phrase containing the word pudding. For example the phrase Pudding ring which means to grow mustache and goatee together to form a circle will never have the translation with the analogue phrase or idiom since the word pudding does not exist in Georgian reality and even more not a single type of food in Georgian reality can easily replace it in the phraseological unit so that it could render the meaning of the English phraseological unit. Thus the given phrase can only be interpreted by a translator.

Phrases containing the word banana belong to the above mentioned category of phrases. In other words phraseological units with the word banana can not be easily and correctly perceived by the one who bears Georgian language, although unlike the case with pudding, banana is known to everyone in Georgia. English phrases with the word banana can be translated in Georgian only through the way of interpretation/explanation. For example the

phrase Banana skin which means an action that results in an unforeseen and embarrassing mistake or problem can only be understood for a person bearer of Georgian language if the meaning is interpreted to him/her by a translator.

As far as the food names and the uniqueness of them in the Georgian culture concerns, it must be mentioned that there are food names that do not have any equivalent in English language. Therefore the phrases containing these words can not have the adequate phrases in English language.

The word მჭადი (mchadi) (Georgian cornbread) does not have the equivalent name in English language. Consequently the phrases containing this word can not be translated by a translator unless the method of interpretation is applied.

When speaking about food related phrases and the possibility of their translation, it must be noted that the fact that Georgia consists of many regions makes the task of a translator in terms of translating phrases even more complex since the regions vary according to the way of life the local people lead, their perception, local traditions, customs, everyday activities and the food they eat. As far different the regions have their economy based on, to some extent, different from each other activities, some food they eat most can be specific for this region only. Coming out from this fact it is obvious that these types of phrases can only be for the English language bearer if their meaning is interpreted by a translator.

The outcomes of the carried research make us come to the following conclusions:

- Gastronomical phrases take roots from the historical past; they are based on some historical event or have religion bound origin;
- Gastronomical phrases are connected to the way of life, everyday activities of the concrete nation and the geographical area the nation lives in;
- Gastronomical phrases clearly depict the way of life of the ethnical group/community;
- Only a small number of English and Georgian gastronomical phrases share similarities in terms of the meaning and the form;
- The majority of English gastronomical phrases do not have equivalent in Georgian language and vice versa;
- In order to render the meaning the English or Georgian gastronomical phrase bears in the target language, a translator can apply only the strategy of the interpretation; i.e. explain the meaning of the original phrase to the recipient of the target language text.

LITERATURE:

1. D'Dell, Michael Mc Carthy. English Idioms in Use Advanced With Answers. 2010; Cambridge;
2. Saxokia T. qarTuli xatovani sityva-Tqmani, 1979; gamomcemloba "merani";
3. The Free Online Dictionary by Farlex.

Nadruga M.

Danylo Halytsky Lviv National Medical University, Scientific Library

Надрага М.

Наукова бібліотека Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

FICTION LITERATURE AS A FACTOR OF AESTHETIC AND NATIONAL EDUCATION OF LVIV SCHOOL AND GYMNASIUM PUPIL IN 20-30-th YEARS OF XX CENTURY

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ЯК ФАКТОР ЕСТЕТИЧНОГО І НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ЛЬВІВСЬКИХ ШКОЛЯРІВ ТА ГІМНАЗИСТІВ У 20-30 рр. XX ст.

School libraries were an important component in the educational process. Books – mainly fiction literature – which were chosen for reading by pupils helped to make necessary knowledge and it was a part of moral education of young people. Novels and short stories of Polish writers dominated among all the books. Mainly it was writers who lived and worked in the second quarter of the 19th – early 20th century – time Poland being lost its independence. Those writings were mainly dedicated to the pathetic theme of Polish glory past.

Keywords: aesthetic and national education, Lviv, school libraries.

В статті на основі архівних матеріалів проаналізовано фонди бібліотек польських навчальних закладів, які функціонували у Львові у 20-30 рр. XX ст. З'ясовано читацькі інтереси учнів. Визначено вплив художньої літератури на виховання молоді.

Ключові слова: естетичне і національне виховання, Львів, художня література, шкільні бібліотеки.

В усі часи одним з найважливіших напрямків діяльності влади було виховання молоді. Значну роль при цьому виконували шкільні бібліотеки. Тема діяльності шкільних та дитячих бібліотек на українських землях у 20–30-х рр. XX ст. вже висвітлювалась в працях сучасних дослідників, зокрема Т.Завгородньої [4], І.Скоморовської [4,9] та О.Покусової [8], однак, діяльність польських гімназійних бібліотек Львова та ролі художньої літератури на школярів та гімназистів була обділена увагою науковців і розглядається в цій статті вперше.

Мета роботи – на підставі відомостей бібліотечних каталогів проаналізувати жанрово-тематичний спектр художньої літератури, яку рекомендували своїм читачам шкільні бібліотеки, з'ясувати читачькі інтереси учнів та гімназистів.

Шкільні бібліотеки формувалися згідно з профілем навчального закладу і були важливими складовими в організації навчального процесу, оскільки цілеспрямовано підібрана література не лише допомагала набуттю і засвоєнню необхідних знань, але й сприяла моральному вихованню молоді шкільного віку, формуванню естетичних засад тощо [11, S.165]. Починаючи з середини XIX ст. ці книгозбори, крім навчально-дидактичної, почали виконувати ще й патріотично-виховну роль. Відповідних змін зазнала й тематика книжок у їхніх фондах. Утворення шкільних книгозбірок мало ще мету обмежити доступ молоді до загальнодоступних бібліотек і посилення контролю за читачькими настроями. За словами Л.Яворського, автора праці про гімназію ім. С.Сташица, в нових умовах, тобто після війни, «молодь, на жаль, більше схильється до публічних бібліотек, де може читати часто шкідливі та деморалізуючі книжки, оскільки всі фінансові зусилля шкільної влади спрямовані на купівлі необхідних для навчання текстів, а також обов'язкової лектури» [10, S.39.].

Значну частину бібліотечних фондів складали художні твори польських та чужоземних авторів, присвячених передусім тематиці історичного минулого, пригод і подорожей, наукової фантастики. Всі книги були, як правило, в одному примірнику. Епоха Просвітництва була представлена творами Юліана Урсіна Немцевича (1757–1847), зокрема поемою в чотирьох піснях «Пулави» та політичною комедією «Повернення посла».

Епоха романтизму – творами А. Міцкевича, М. Чайковського, Ю. І. Крашевського, Ю. Словацького. Цікаво, що у шкільних бібліотеках було лише по одному примірнику окремих видань Міцкевича (збірки «Ліричні поезії», «Балади і романси», поеми «Пані Твардовська» і «Пан Тадеуш»).

Серед польських письменників романтиків особливо виділялася представники т. з. української школи – А. Мальчевський, М. Чайковський, Ю. Словацький, Ю. І. Крашевський, – які зверталися в своїй творчості до фольклору та історії України [1, с. 3]. Зокрема, учні часто запитували книгу М. Чайковського «З гирла Дунаю».

Крім ліричних поезій і великої поеми «Ян Білецький» (1830) Ю. Словацького (1809–1849), в каталогах значилися драматичні поеми «Кордіан» (1834) «Мазепа», (1839), «Лілла Венета» (1839), «Горштинський» (вперше опублікована в 1881р.). Зі спадщини польського письменника, публіциста, видавця Й. І. Крашевського (1812–1887) популярністю користувалися «Варшавський староста» і «Чорна коза».

Лірика С. Красінського (1812–1859), хоч і не користувалася попитом читачів, проте поруч з «Небожественною комедією» була у фондах учнівських бібліотек.

Учням пропонували різні за тематикою твори позитивіста Г. Сенкевича (1846–1916): історичні романи «Вогнем і мечем», «Пан Володийовський», «Потоп», «Бартек

Переможець», пригодницькі «В пустелі і джунглях» (1910), соціальної спрямованості «За хлібом», «Оповідання», національного характеру «З щоденника познанського вчителя» (1879). З творів М. Конопницької (1842–1910) – твори «Войцех Запала», «У Гданську», «Німчаки», «З 1835 р.», «Про Янка Ведровничка», «Поезії для дітей» [6, арк. 25–26].

Практично у всіх шкільних з бібліотеках були книжки Б. Пруса (Олександра Гловацького, 1847–1912) «Новели», «Анелка», «Форпост». З багатьох творів Нобелівського лауреата В. Реймонта (1867–1925) рекомендувався його історичний роман «Рік 1794» з епохи поділів Польщі. З низки творів С. Жеромського (1864–1925) на теми національно-визвольної боротьби польського народу в XIX ст., в бібліотеках були «Сізіфова праця» (1897), «Б.Жулинська».

Користувалися попитом книги на побутову тематику Е. Ожешко і М. Родзєвічови.

Поруч з відомими в літературі іменами, були твори малознаних тепер письменників. В шкільних каталогах зазначені лише їхні прізвища без імен, а також відсутні відомості про роки і місця видань. Основними сюжетами в їхніх творах були історична тематика, дитячі пригоди, казки та ін. Твори на історичну тематику Б. Сокальського («Про Яна Кохановського»), Я. Старкела («Оповідання про князя Яна III Собеського») та ін., пригодницькі – В. Л. Анчиц («Пригоди справжніх моряків»), А. Гавінський («Пригоди Окрушка»), В. Млодніцька («Пригоди Адася»), Б. Копець («Пригоди Юзефа Копця»), В. Залеська («Пригоди малого мандрівника в Татрах») та ін. [7].

Певною ілюстрацією естетичних смаків учнівської молоді може бути каталог учнівської бібліотеки V гімназії у Львові. Про її репертуар можна судити за розділом «Поезія». В ньому наведено 29 позицій із зазначенням автора та назви твору, а також наведені прізвище перекладача або упорядника. Згідно інвентарних вписів вони значилися під номерами від 34 до 3 806. Отже, ця бібліотека налічувала не менше як 3 806 позицій. Згідно каталожних записів, була оригінальна польська і перекладна поезія. Першу з них представляли твори окремих поетів, антологія польської поезії, віршовані драматичні твори. З польських поетів названі Адам Міцкевич («Твори», «Балади і романи. Кримські сонети та пізніші поезії»), Адам Асник (збірка «Поезії»), Конstantин Гапшинський («Вибрані поезії», упорядник С. Моравецький, 2 прим.). Упорядниками антології були В. Белза («Жиди в польській поезії», «Вітчизна у піснях польських поетів»), В. Боровий («Від Кохановського до Стаффа». Антологія польської лірики), автор під ініціалами А.Г. («Старопольський гумор у поезії XVI і XVII ст.». Серед авторів віршованих драматичних творів названі В. Л. Анчиц («Життя і твори», опрац. М.Шийковський), М. Балуцький (комедія «Грубі риби»), єпископ В. Бандурський («З неволі до обітованої землі»), К. Брончик (драма «Рейтан»). Чимало було перекладів античних та інших авторів. Серед них твори давньогрецьких письменників комедіографа Аристофана «Вершники» (перекл. Б. Бутримовича) і трагіків Есхіла «Орестея» (три частини, перекл. Я. Каспровича) та Евріпіда «Медея», «Іфігенія в Авліді», «Іфігенія в Тавриді» (перекл. Венцлевського), іспанського драматурга П. Кальдерона «Невловимий князь» (перекл. Ю. Словацького), Й.В. Гьоте «Фауст» (перекл. Л. Єніке) і «Герман і Дорота» (перекл. Земба), норвезького драматурга Г.Ібсена «Ворог народу» (перекл. В. Берента), німецького драматурга Г. Гауптманна «Ткачі» (перекл. Е. Лібанського) та ін. [7, арк. 4–5].

На полицях шкільних бібліотек практично були відсутні твори російських чи

чеських письменників. Отож, шкільна влада дуже уважно ставилася до поширення культури читання серед учнівської молоді, відфільтровувала не лише прізвиська письменників, але й їхні твори. Разом із тим вони брали до уваги зацікавлення книжкою, тому більшість фонду красного письменства складала популярна література історичного та пригодницького змісту, фантастика, казки. Однак при державній гімназії Снядєцьких у Львові та жіночій гімназії імені Адама Міцкевича існували німецькі бібліотеки, про що свідчать збережені каталоги та інвентарні описи книг [2,3] .

Оцінюючи читацькі зацікавлення учениць жіночої школи ім. М. Конопніцької у Львові, бібліотекарка Євгенія Сенковська у письмовому звіті, датованому 8 липнем 1926 р., вказувала, що «молодь дуже охоче читала книжки. Рух у бібліотеці був дуже жвавий. Учениці ... добре і влучно оцінювали художні твори... З цього видно, що шкільна бібліотека дуже сприятливо впливає на розвиток молоді, її моральний і розумовий рівень» [6, арк. 25–26].

Спорадично збережені відомості засвідчують, що пригодницьку літературу та казки частіше брали для читання учні молодшого віку. Вони також охоче читали книги на історичну тематику авторства М. Чайковського, Ю.І. Крашевського, С. Качковського, В. Гонсьоровського, Г. Сенкевича, М. Родзевічовни, Б. Пруса та ін. Натомість серед старшокласників попитом користувалися книги зарубіжних авторів, переважна більшість яких була в перекладі польською мовою [5, арк. 73].

Перелік авторів, назви їхніх творів дають уявлення не стільки про читацькі інтереси шкільної молоді, скільки про той мінімум, який молода людина мала прочитати і в загальних рисах ознайомитися з красним польським і світовим письменством. Разом з тим можна стверджувати, що влада намагалася формувати читацькі смаки через відповідний підбір творів польської та чужоземних літератур. Не виключено, що частина учнів, ознайомившись з одним-двома творами рекомендованих авторів, брала й інші художні твори в загальнодоступних або приватних бібліотеках. На основі фрагментів каталогів бібліотек можна також зробити висновки щодо розміру фонду художньої літератури.

Література

1. Баженова С. Е. Проблеми історії та культури України в історико-красназничих і художніх творах представників «української школи» в польській літературі 1820–1890-х років: автореф. дис. на здобуття вченого ступеня доктора історичних наук [спец.] 07.00.01 «Історія України» / Баженова С. Е. ; Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2010. – 35 с.
2. Державна гімназія Снядєцьких у Львові. Німецька бібліотека при гімназії (каталог книг) // ДАЛО. – Ф. 1262, оп. 199. – од. зб. 40. – 13 арк.
3. Жіноча гімназія імені Адама Міцкевича. Інвентарний опис німецьких книжок // ДАЛО. – Ф. 1262, оп. 194. – од. зб. 82. – 50 арк.
4. Завгородня Т., Ірина Скоморовська І. Педагогічні засади роботи бібліотек з учнівською молоддю в Західній Україні (1919-1939 рр.): Монографія / Тетяна Завгородня, Ірина Скоморовська. – Івано-Франківськ: видавець Третяк І. Я., 2010. – 240 с.
5. Звіти про діяльність ІХ-ї державної гімназії ім. Я. Кохановського в м. Львові 1932-1937 // ЦДІА України у Львові. — Ф. 179, оп. 3, од. зб. 411. — 93 арк.
6. Звіти про стан шкільних бібліотек у м. Львові 1926 // ЦДІА України у Львові. — Ф. 179, оп. 5, од. зб. 297. — 95 арк.

-
7. Каталог бібліотеки V гімназії у Львові т. I 1939 // ЦДІА України у Львові. — Ф. 179, оп. 3, од. зб. 488. — 86 арк.
  8. Покусова О. С. Педагогічні засади роботи шкільних бібліотек в Україні (друга половина XIX ст. – 20-ті роки XX ст.): історіографічна і джерельна основа дослідження / О. С. Покусова // Педагогічний дискурс. – 2013. – Вип. 5. – С. 563–568.
  9. Скоморовська І. А. Розвиток шкільного бібліотечного руху в Західній Україні 1919–1939 рр. // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2009. – № 6. – С. 223–230.
  10. Jaworski L. Gimnazjum VI imienia Stanisława Staszica we Lwowie. 1902–1927. – Lwów, 1927. – S.39.
  11. Ostanek A. Życiekulturalne i szkolnictwo polskie we Lwowie w latach 1921-1939 / Adam Ostanek // Szkice Podlaskie.-17-18,2009-2010.-S.165

Romanenko O.O.

PhD, Kyiv National Linguistic University

MOBILE MARKETING AND ITS DEVELOPMENT TRENDS IN UKRAINE

The essence, evolution and development trends of mobile marketing as constituent part of digital marketing are under consideration. There are analyzed types of mobile marketing and advantages of each type are defined. There are elicited objectives of mobile marketing and ways of its employment by national enterprises.

Key words: digital marketing, constituents of digital marketing, mobile marketing, types of mobile marketing.

Problem statement. Information technology, which drastically entered all spheres of life of the society, not only brought about new development trends of traditional goods and service market, but also influenced the formation of new markets. There is no field or branch of economy today that did not undergo the influence of digital marketing technology.

Digital marketing is a marketing activity which through digital channels and methods enables cooperation with target segments of the market in virtual and real environments.

Digital marketing stems from Internet-marketing exceeding the bounds of computer communication. Interaction with target audiences is realized by means of mobile appliances, digital television, interactive screens, POS machines. Whereas Internet marketing employs one channel – Internet, digital marketing offers quite a large amount of channels that will ultimately increase. In addition, the amount of mobile appliances is growing on a large scale.

Under conditions of computerization of the society the notion of “mobility” becomes not only a means of fulfillment of communication (cellular appliances), but also an attribute of the very process of interaction between a sales person and a consumer. Thus, the strategies of digital marketing must foresee that it is necessary to come in handy to consumers in a proper moment despite their being off- or online. In this context, it may be stated that one of the leading directions of functioning of the digital marketing mechanisms will be personalization of content based on Internet behavior analysis via mobile appliances.

Today, on average, a mobile phone user carries out manipulations with it (connects the site, calls, answers calls, uses applications) to 150 times per day, providing marketing experts with huge amounts of marketing information. Clear understanding of payback mechanisms of investment into mobile marketing comes to be of critical significance for defining the efficacy of marketing activity.

Analysis of recent research and publications. Problems of formation and application of marketing technologies in the virtual environment were studied in works of the following scientists: R. Abdeev, D. Bell, G. Vasyliov, F. Hurov, T. Dan'ko, D. Zabehalin, M. Ivchenko, E. King, P. Maurus, I. Meliuchyn, V. Pylypchuk, A. Prokofiev, G. Wright, R. Reddik, M. Hague, A. Sheremet. Scientific works of these scientists are dedicated to the research of tools and technologies of Internet marketing which underwent development and active application in entrepreneur activity. However, intensive development of information technologies under conditions of modern information-oriented society and twenty-year experience of electronic economy resulted in the advent of digital economy and alongside with it – implementation of digital marketing. Mobile marketing is an important segment of digital marketing (that is actively used nowadays), whose usage peculiarities are not properly investigated in scientific publications of the leading national scholars.

Accentuation on earlier unsettled questions is part of general problem. Therefore, the analysis of application peculiarities of mobile marketing in comparison with the other constituents of digital marketing is relevant, as well as the classification of its tools and setting of basic tasks which will enable augmentation of sales volumes through creating a new image of a trade mark, quick feedback of a prospective customer, evaluation of the efficacy of communicative requests, formation of a personalized and remote influence on the decision-making process in regard to purchase.

The aim of the article is the analysis of the development evolution, substantiation of advantages of mobile marketing, systematization of modern types of mobile marketing, elaboration of recommendations regarding its rational application for prolific advancement of production of national manufacturers in the virtual environment and support of effective

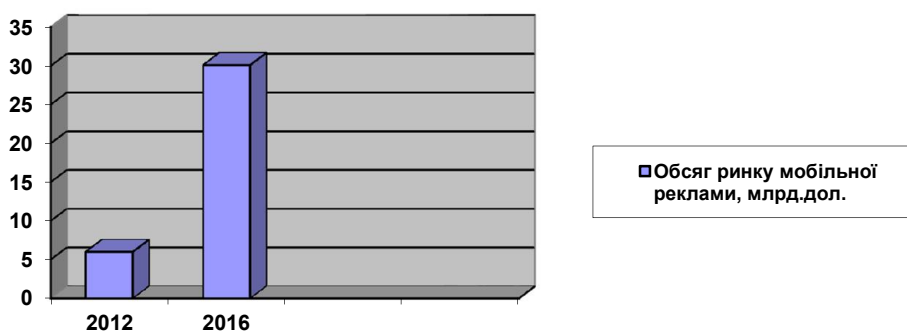
communication with its prospective customers.

Basic data. Nowadays digital methods of information processing and use become the main source of result and efficacy enhancement of marketing activity. Under the conditions of computerization of the society Internet and other digital channels influence the change of form, tools and methods of marketing activity – become an impetus towards a new form of marketing activity – the digital marketing. Ukrainian scientists Dan’ko T. P., Kytova O. V. state that “digital marketing” is a marketing that ensures interaction with clients and business partners with the help of using information and communications technologies and electronic appliances, in a broader sense it is the realization of marketing activity by means of using information and communications technologies [1, p.261].

Karpishenko O. O., Loginova Y. E. state that “digital marketing” is an employment of all possible forms of digital channels for the promotion of a company and its goods. Television, radio, Internet, social media – all these are the tools of digital marketing. Digital marketing is closely connected with Internet marketing but it already has a range of techniques worked out which allow to reach the target audience even in the offline environment. It solves the following tasks: 1) support of the brand image; 2) support of the introduction of a new brand or product into the market; 3) enhancement of brand recognition; 4) sales enhancement [2].

Mobile marketing is a segment of digital marketing which is developing at the fastest pace. Two “principal screens” – television and a computer screen – on which professional marketing community was until now oriented, are outstripped by the third – mobile screen. Favorable conditions for that were created by a broad spread of mobile communication technologies – a channel of personal influence, which ensures targeted, direct, interactive communication not restricted by place and time.

Mobile marketing has the fastest pace of growing in comparison with the other methods of digital marketing owing to the fast pace of increase in the amount of mobile appliances throughout the population – presently their numbers exceeds the number of population on earth. High efficacy of mobile marketing is corroborated by the fact that, in keeping with the survey data, mobile owners respond (click the link) to 25% of SMS-sending. Therefore, according to some forecasts, the world market volume of mobile advertisement with reach 30,11 billion dollars in 2016 (graph 1)

Graph1 *Calculation of the market volume of mobile advertisement in the world*

[(<http://www.medialets.com/infographic-how-people-shop-on-mobile-tablets-and-when/>)] [3]

The following objectives of mobile marketing are referred to as basic:

- formation of the trend mark image;
- informing of target segments of the market;
- formation of communications with a prospective consumer;
- sales enhancement for consumers and sales staff;
- stimulation of tentative, reiterative purchases in bulk;
- augmentation of the efficacy of employment of other marketing tools.

Mobile marketing development was founded by European and Asian companies in 2000 on the basis of SMS-sending which contained the information of an advertising character, which was illegally addressed to mobile phones' owners. Such sending was dubbed as spam. The implementation of short numbers became the following catalyst.

Ukraine has been employing technologies of mobile marketing since 2003. Today a characteristic for Ukraine is a rapid pace of SIM-card purchases. As is estimated, one in ten mobile owners has 2 SIM-cards, therefore the level of mobile penetration among people equals to approximately 110% [3].

Whereas at the moment of the advent of mobile marketing only SMS-sending was used as a means of influencing consumers, with the development of respective technological innovations advertisement is being spread with the help of voice messages, MMS-sending, mobile Internet, applications. Such a tool set enables systematic influence on a prospective consumer with the use of a text, musical support, illustrations, snapshots, videos, links. Prospective consumers do not employ exclusively phones, but tablets as well that stimulates the development of mobile applications (programs, maps, games). They are downloaded into mobile appliances and give a possibility to publish advertising information.

The evolution of mobile marketing is based on media properties of mobile applications of a new generation and consumers' readiness to get acquainted with mobile advertisement and give personalized data. The advantage of applications is a property to catch consumers' appeal via games: interest is held, positive emotional ground is being created which helps to instill loyalty and the desire to get and transmit information (viral effect). It is foreseen that till 2008 there will be an increase in numbers of mobile subscribers of to 7 billiards, and an active spreading of smart phones will stir up the growth of the users who will be able to connect to the Internet via mobile appliances [4].

Consequently, today mobile marketing has the following forms of influence on clients:

- 1) text;
- 2) audio;
- 3) video;
- 4) mixed

Mobile marketing aims at augmentation of sales volumes at the expense of relations with a client. Information is spread personally with the lowest expenses among all advertisement containers. Herewith, the factors for the effective relations' establishment are namely a personalized character of messages, ability to refuse the sending, attractive content. To achieve this aim the following tools may be used and the following marketing tasks may be solved (table 2)

Table 1

Tools and objectives of mobile marketing

Tools of mobile marketing	Marketing objectives						
	Advertisement message	Image enhancement	Enhancement of loyalty to the brand	Sales enhancement	Analysis of consumer demand	Analysis of the target audience	Guerilla marketing
Offer such as «Send the code and win a prize»	no	+	+	+	+	no	+
SMS-quiz connected with the brand	no	+	+	+	+	+	+
SMS-quiz "free topic"	no	+	+	+	+	no	+
Banner in WAP-space	+	+	+	probably	no	+	+
QR-code	+	+	+	+	+	no	+
NFC	+	+	+	+	+	+	+
Mixed offer MMS + SMS	no	+	+	+	+	no	+
Mobile communities	+	+	+	+	+	+	+
SMS-sending	+	+	+	+	no	no	+
Hired Java-applications	+	+	+	probably	+	no	+
IVR-portals	no	+	+	+	+	no	no
Bluetooth marketing	+	no	+	+	no	no	no
SMS-questionnaire	no	no	+	no	+	+	+
SMS-voting	no	+	+	no	+	+	+

It is worth mentioning that, firstly, at the expense of one tool of mobile marketing several objectives can be solved. Secondly, one and the same objective can be solved by means of several tools. That is, the choice of the offer format with the use of mobile marketing tools depends on the objectives which are set by an enterprise. In addition, the choice of mobile marketing tools is largely dependent on the type of economic activity of an enterprise.

Mobile marketing enables quick feedback from a prospective consumer, precise evaluation of the efficacy of communicative measures, formulation of a personalized address and a possibility to remotely influence the decision about purchase. All this contributes to keeping a consumer in a zone of marketing influence that is important for national enterprises. Thus, the advantages of mobile marketing are the following:

- effective duplex channel of communication with consumers;
- high level of the reach to the target audience;
- massive personalization of advertising messages (a mobile phone is a personal belonging that creates a feeling of personal address);
- interactivity (interaction with the target audience in online mode);
- targeting possibility;
- multipresent accessibility of the information receiver;
- high level of readiness to information reception notwithstanding place and time;
- availability of mobile appliances of the majority of the target audience;
- low price of advertisement contact and simplicity in spreading information;
- overcoming of "banner blindness";
- possibility of getting full information for the market segmentation;

-
- priority of considering mobile messages in comparison with the messages sent via electronic mail;
  - activeness of a motivated consumer who themselves send an SMS with the code, signals about demand and effectiveness of advertisement offers;
  - possibility of geo-tagging when a consumer gets advertising SMSs while being in the proximity (300-500m) of the advertised object;
  - multimedia (text, sound, graphics, animation, video);
  - twenty-four-hour working time pattern under the principle “always with you”: a mobile appliance is always with a consumer, that it is available «Any Time, Any Where, Any Device»;
  - promoter of impulsive decisions of consumers;
  - communication with the hard-to-reach audiences;
  - precision of measurement of communicative influence (the only media channel which allows to see the status of information delivery to a consumer);
  - guarantee of message delivery;
  - possibility of data bases formation;
  - low barrier of entry for an advertiser;
  - presence of an effective mechanism of addressed distribution of the prize fund;
  - additional channel of creation of virtual communities;

The conditions for fast distribution of mobile marketing are the following:

- growth in significance of mobile social networks. Thus, the number of mobile owners which uses Facebook via their mobile phones is more than 800 millions [5];
- increasing amount of tablets;
- development of mobile banking and mobile payment service providers;
- scale of charges for mobile appliances use is being reduced;
- mobile appliances are multifunctional and may be employed in complex with the other digital technology (television set, computer);
- possibility of using the geo-tagging technology.

From our standpoint, mobile marketing may on a large scale use its advantages on the national consumer goods market. Consumer goods include a large amount of commodity sections (food products, clothes, shoes, personal hygiene products, detergents, household appliances etc). However, the most effective mobile marketing is on the consumer goods market with the short-term consumption and regular purchases, which is called FMCG-market (Fast Moving Consumer Goods – sausage products, packaged food goods, detergents, cosmetics, medicine) in specialized literature.

Namely on the consumer market maximally broad arsenal of sales promotions which are based on mobile technologies, supported by the prevailing number of mobile appliances in Ukraine, may be at work. Besides FMCG-market, types of activity include also retail trade networks, HoReCa, auto sales, entertainment industry, and banks. Each of these segments has already formed specific sets of mobile marketing tools [6].

High efficacy is demonstrated on the FMCG-market by:

- stimulating SMS-lotteries;
- quizzes (“Send the code from the package and take part in prize drawing”, “Send answer to the question and take part in prize drawing”);
- saving schemes (“By sending codes you can accumulate points and get the prize

---

you choose”);

- SMS-voting;
- creative contests;
- SMS-sending;
- Mobile advertisement;
- QR-codes;
- WAP-portals.

Taking into account the fact that FMCG-market is the most adjusted to using mobile marketing, there will be more thoroughly considered the content of basic mobile tools which are appropriate to be used on the goods market with the short-term consumption and regular purchases.

The first most frequently distributed type of mobile marketing with the SMS-use is a scheme which is called on-pack SMS-promo. The codes, which are put on a package, are generated previously. A goods buyer registers a code by means of SMS and after that may get a prize (for a definite amount of registered codes, encouragement of every buyer, lottery) or get a present (mobile content, money on the mobile account).

Advantages of the on-pack-SMS-promo technology are the following:

- involvement of a large amount of consumers owing to convenience of communication channels;
- low price of contact;
- establishment of interactive connection with a participant, possibility of instantaneous encouragement of a buyer;
- speed of conduction of draw games in online mode;
- possibility of automatic codes processing for insurance of transparent and honest prize drawing;
- possibility of control over expenditure and distribution of the prize fund in online mode;
- formation of the phone numbers data base of true consumers.

The second type of mobile marketing with the SMS use is mobile coupons on getting bonuses, discounts, invitation to events, club cards. As a rule, such coupons are given to prospective buyers after sending of the SMS-code. With the SMS answer they get a unique ID-code, after presenting of which they get a bonus. Alternatively, mobile coupons are sent to true consumers within communicative campaigns.

Advantages of the technology “mobile coupons”:

- accessibility and convenience of saving a mobile coupon;
- protection from illegal use of a mobile coupon;
- efficiency of getting a mobile coupon;
- formation of phone numbers data base of true consumers.

The third type of mobile marketing with the SMS use is interactive quizzes and contests. Before starting a quiz, those willing to participate register by sending a code word to a short number. Thereafter they get questions and answer variants with codes. Then they send a code of a correct answer. Facilitators identify the amount of such operations. Winners get prizes or additional points. While conducting creative contests (for instance, development of a trade mark name) offers are sent by means of SMS messages.

Advantages of the technology “interactive quizzes and contests”:

-
- simple involvement of participants and running of a campaign;
  - effective decisions on the winners;
  - possibility of control over expenditures and distribution of the prize fund in online mode;
  - formation of the phone numbers data base of true consumers.

The fourth type of mobile marketing with the SMS use is loyalty programs. After a purchase, buyers are given scratch-off cards with special codes (determined by a sum of a purchase). Buyers register the given codes through SMS and accumulate points on personal accounts. During the campaign points are used for the payment for commodities. Moreover, the participants of loyalty programs may draw special prizes.

Advantages of the technology "loyalty program":

- stimulation of repetitive purchases;
- possibility of control over accumulation and expenditure of bonus points in online mode;
- formation of the phone numbers data base of true consumers.

The fifth type of mobile marketing with the SMS use is voting among buyers for identification of consumerist advantages and loyalty formation. While voting for a particular commodity, consumers send an SMS message with the number of this commodity. In response, they get an SMS message with thanks for participation, and an encouragement (a picture, a signature melody, useful information, a bonus). As a result, there are formed statistical statements regarding commodities scales.

Advantages of the technology "SMS-voting":

- possibility of controlling the course of voting for insurance of transparent and honest choice;
- instantaneous result;
- minimization of time and allowances for revealing of consumerist advantages.

The sixth type of mobile marketing with the SMS use is employee incentive programs. Sales people register for a contest and record every sale via SMS getting points for that. Programs presuppose reward points, presents for execution of a plan, participation in questionnaires.

Advantages of the technology "Employee incentive SMS programs":

- providing participants of the campaign with a possibility of choice of the most convenient for them interactive channel of communication with the brand;
- personalization of incentive programs for sales workers;
- possibility of control by the directory over the work of sales staff in online mode.

Conclusions. Under conditions of complex political and economic situation, especially in times of economic crisis, national enterprises have to look for new, low-cost methods and techniques of promotion of the production on the market, influence on the target audience, methods of effective communication with prospective consumers, using digital marketing technologies.

Modern economic development and globalization, which led to intensive technological development and introduction of new markets in the context of computerization of the society, tangibly influenced advancement of constituent parts of digital marketing.

Digital marketing enriched Internet marketing, first of all, with mobile connection options. It allowed to break up a restricted space of the virtual world and to enter the real

environment. In the result of it, there appeared additional possibilities of accumulation of the audience exposed to marketing influence at the expense of mobile connection owners with simultaneous insurance of targeting and personalization of such influence that facilitated effectiveness of marketing activity.

Such constituents of digital marketing as mobile marketing, cloud technology, business analytics based on digital technologies, and social media make digital economy more independent and specific.

Mobile marketing has the fastest pace of development in comparison with the other constituents of digital marketing. It is to be expected soon that its part in the general volume of advertisement will grow considerably. Capacity development of mobile appliances will lead to significant influence of mobile marketing on the effectiveness of marketing and business activity.

Mobile marketing enables quick feedback from the existing and prospective consumers, moreover, more precise estimation of the effectiveness of communicative campaigns, and remote influence on purchase behavior. All this will enable keeping a consumer in the zone of marketing influence of a certain enterprise.

However, it is necessary to employ all the constituents of digital marketing in complex for a greater effectiveness of using digital marketing technologies by enterprises. Their use in complex will simultaneously result in the synergetic effect that will entail increase in enterprise's revenues, will enhance their positive image and expand a circle of prospective true consumers. It is necessary to carry out further research in relation to interconnected use of the constituents of digital marketing, analysis and estimation of their synergetic effect both in marketing and, on the whole, in business activity of national enterprises.

REFERENCES

1. Danko T.P. Kolichestvennyie metodyi analiza v marketinge: monografiya/ T.P. Danko, I.I. Skorobogatyih, - SPb.: Saint-Petersburg, 2005. – 384 p.
2. Karpishchenko O. O. Tsyfrovyy marketynh yak innovatsiyniy instrument komunikatsiyi. [Electronic resource] / O.O. Karpishchenko, Y.E. Lohinova// Electronic archive of Sumy State University. – Access mode: [http:// essuir, sumdu.edu.ua](http://essuir.sumdu.edu.ua).
3. Special Content Marketing Agency 'Content Marketing'. [Electronic resource]. – Access mode: [http:// contentmarketing.com.ua/ tsifrovij-marketing](http://contentmarketing.com.ua/tsifrovij-marketing) – 10 golovnih problem.
4. Trends of digital marketing of 2014 [Electronic resource] – Access mode: [http:// vkurse.ua/ua/business/trendy – digital-marketinga.html](http://vkurse.ua/ua/business/trendy-digital-marketinga.html).
5. Smartphone market in the USA and in the world [Electronic resource] – Access mode: [http:// geektimes.ru/post/120734](http://geektimes.ru/post/120734).
6. The National Institute for Strategic Studies under the President of Ukraine. Perspektyvy rozvytku rynku hmarnykh obchyslen' v Ukraini: perevagy ta ryzyky. Analitychna zapyska [Electronic resource] – Access mode: [http:// www.miss.gov.ua/articles/7191](http://www.miss.gov.ua/articles/7191).

Savchenko V.A.

Dnipropetrovsk Regional Institute of Postgraduate Education

Савченко В.А.

Доцент кафедри виховання та культури здоров'я Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Дніпропетровськ, Україна

A DESIGN OF PROFESSIONAL PREPARATION OF TEACHER OF PHYSICAL CULTURE IS WITH THE USE OF TECHNOLOGIES THAT SAVE HEALTH

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ З ВИКОРИСТАННЯМ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Annotation:

In the article the design of professional preparation of teacher of physical culture is considered with the use of technologies that save health. The necessity of application of technologies for health of studies is well-proven on the courses of in-plant training of teachers of physical culture and teachers of initial school, that lay out a physical culture.

The results of research of efficiency of application of technologies that save health are illuminated in the process of postgraduate education.

Keyword: technologies that save health, in-plant training.

Анотація:

У статті розглянуто моделювання професійної підготовки учителя фізичної культури з використанням здоров'язберігаючих технологій. Доведено необхідність застосування здоров'язберігаючих технологій навчання на курсах підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури та вчителів початкової школи, які викладають фізичну культуру.

Висвітлюються результати дослідження ефективності застосування здоров'язберігаючих технологій в процесі післядипломної освіти.

Ключові слова: здоров'язберігаючі технології, підвищення кваліфікації вчителів.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У даному дослідженні головна увага приділяється моделюванню професійної підготовки учителя фізичної культури з використанням здоров'язберігаючих технологій. Вдосконалення системи підвищення кваліфікації вчителів передбачає пошук нових здоров'язберігаючих технологій навчання, які сприяють підвищенню рівня обізнаності з теорії та методики викладання фізичної культури та педагогічної майстерності вчителів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Соціально-економічні зміни, реформація всіх сфер суспільного життя на Україні та оновлення системи освіти повинні супроводжуватися підвищенням суб'єктності, якості освіти, орієнтованого на індивідуальність. У зв'язку з цим зросли творчі вимоги до професійної перепідготовки вчителів фізичної культури в початковій школі. Формування морально багатой і фізично здорової молоді завжди було актуальним завданням суспільства. У сучасних умовах воно набуває особливої значущості і, перш за все, в силу нестабільності економіки і погіршення здоров'я населення. Реформування освіти необхідно в сфері змісту перепідготовки вчителів, в галузі пошуку більш ефективних його компонентів, що дозволяють педагогу опанувати такі форми та методи діяльності, які привнесуть в школу майбутнього нові цінності освіти. На думку В. О. Сластеніна [3, с.89], у полі зору викладачів інститутів післядипломної педагогічної освіти постійно повинні знаходитися ціннісні орієнтації, пріоритет виховних цінностей в освітньому процесі складає найважливішу закономірність педагогіки.

Провідним завданням діяльності учителя фізичної культури є формування у дітей та молоді позитивної мотивації до здорового способу життя, створення внутрішньої переконаності в його перевагах [4].

Нові вимоги, поставлені перед інститутами післядипломної педагогічної освіти в сучасних умовах, визначають перспективні напрямки її роботи – перепідготовку вчителів у сфері фізичної культури нового типу, органічно поєднують широкий науковий кругозір з подоланням професіоналізму, високий рівень творчих здібностей соціально зрілої, готової до педагогічної праці особистості [2].

Розробкою і теоретичним обґрунтуванням моделювання професійної підготовки займалися: А.В. Безкоровайна – структурна модель формування готовності фахівців фізичного виховання та спорту до впровадження технологій спортивного менеджменту; О.В. Кругляк – модель підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до реалізації міжпредметних зв'язків; теоретико-методичну основу професійної підготовки та перепідготовки вчителів фізичного виховання розглядали Т.Ю. Круцевич, В.Н. Платонов, та інші; концептуальні положення щодо професійної підготовки вчителя і, зокрема, вчителя фізичного виховання відображені у роботах О.А. Абдуллої, Ю.А. Желєзняка, та ін.

А.Г. Чорноштан [5], зазначає, що модель компетентного вчителя фізичного виховання, що обґрунтована на основі поняття «професійна компетентність» є, безумовно, цілеутворюючим компонентом технології професійно-педагогічної підготовки. Рівні професійної компетентності майбутніх фахівців можна визначити згідно з вибором ними шляхів вирішення педагогічної задачі – орієнтація на вже відомі способи через відтворення набутих знань і алгоритмів діяльності відповідає рівню нормативної компетентності; адаптація засвоєних знань до вимог виконуваної діяльності, пошук варіанта вирішення шляхом переконоструювання відомих алгоритмів, рефлексія власного й відомого педагогічного досвіду свідчать про сформованість більш високого

рівня компетентності – реконструктивного; вільне володіння знаннями з різних сфер їх використання для вирішення завдань на творчому рівні характеризує сформованість вищого рівня професійної компетентності – конструктивного.

Таким чином, найважливішим завданням інститутів післядипломної педагогічної освіти є розробка нових підходів до організації курсів підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури в початковій школі, які спрямована на підвищення рівня компетенції та опанування здоров'язберігаючих технологій викладання предмету фізична культура.

Формулювання цілей статті. Науково обґрунтувати застосування здоров'язберігаючих технологій навчання на курсах підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури та вчителів початкових класів, які викладають фізичну культуру. Наша мета довести, що пріоритет мають здоров'язберігаючі технології навчання в системі післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи моделювання професійної підготовки вчителя фізичної культури виділяємо знання, вміння, навички та особистісні якості, якими повинен володіти сучасний вчитель.

В своїй роботі О.І Шапран [6] відзначає, що специфіка роботи вчителя вимагає постійного самовдосконалення та творчого натхнення. Сучасний педагог повинен шукати здоров'язберігаючі технології до організації процесу навчання, використовувати різні нововведення, що досліджує педагогічна інноватика – нова, окрема галузь педагогіки. За своєю сутністю здоров'язберігаючі технології є продуктом або найвищим проявом педагогічної творчості, власним доробком окремого автора, вчителя, науковця чи цілого колективу.

Спеціальні знання, якими володіє вчитель фізичної культури поділяються на теоретичні, практичні та методичні:

- володіння теоретичними знаннями надає вчителю фізичної культури знати історію фізичної культури, закономірності розвитку організму людини, біомеханічні закономірності формування рухових дій, принципів виховання і навчання дітей та ін.;

- володіння практичними знаннями надає вчителю фізичної культури практично відпрацьовувати вправи на уроках фізичної культури;

- володіння методичними знаннями також дає можливість відповісти на питання, як потрібно зробити, але стосуються вони вже не власного виконання вправи, а виконання його учнями. Це знання того, як навчити іншого.

Сьогодні перед учителем фізичної культури постає нелегке завдання, вирішення якого потребує від нього відповідної підготовки, наявності спеціальних знань, умінь та навичок, необхідних для якісного викладання навчальних предметів «Основи здоров'я» та «Фізична культура», спрямованих на формування в шкільній молоді високого рівня культури здоров'я [1, с.18].

Уміння – це практичне володіння способами виконання окремих дій або діяльністю в цілому відповідно до правил і мети діяльності.

Володіння конструктивними вміннями допомагають вчителю планувати свою діяльність:

- відбирати і будувати навчальний матеріал;
- здійснювати перспективне і поточне планування;
- планувати придбання та ремонт спортивного обладнання та інвентарю.

Володіння комунікативними вміннями дає можливість вчителю спілкуватися з

учнями, колегами по роботі, батьками, знаходити раціональні шляхи взаємодії з оточуючими.

Володіння організаторськими вміннями дає вчителю можливість реалізовувати намічені плани. Учитель повинен вміти організувати як свою діяльність, так і діяльність учнів.

Володіння гностичними вміннями надає вчителю можливість аналізувати педагогічні ситуації та результати своєї діяльності. Гностичні вміння базуються на перцептивних здібностях: вмінні спостерігати, помічати. Вони включають в себе і вміння користуватися навчально-методичною та науковою літературою, і вміння проводити елементарні дослідження, аналізуючи їх результати.

Володіння руховими вміннями відображають насамперед техніку виконання учителем фізичних вправ. Правильний показ тієї чи іншої фізичної вправи, що входить в програму навчання, визначає ефективність навчальної діяльності школярів. До рухових умінь вчителя фізичної культури відносяться також вміння і навички виконання страховки, ряд прикладних умінь, необхідних при ремонті спортивного обладнання та інвентарю, в туристичних походах і т.д.

Розподіл професійно важливих якостей вчителя фізичної культури на групи не слід сприймати як догму. Є багато переходів одних якостей в інші, їх комплексування.

Сучасна система післядипломної педагогічної освіти орієнтована на високопрофесійного вчителя, акцент робиться на логічне мислення, використовувати провідні ідеї й принципи навчання і виховання. Успіх цієї важливої й складної справи залежить від вміння вчителя орієнтуватися в актуальних проблемах педагогічної науки.

Аналіз системи перепідготовки кадрів в Дніпропетровському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти свідчить про те, що 60,5 % вчителів початкової школи викладають фізичну культуру і не мають фізкультурної освіти, тому наш інститут вперше серед інститутів післядипломної педагогічної освіти для того щоб посилити систему перепідготовки фізкультурних кадрів серед вчителів початкових класів з 2009 року почав проводити додаткові курси з перепідготовки вчителів початкової школи за спеціальним навчальним планом з використанням здоров'язберігаючих технологій.

Важливим напрямком нашої роботи є навчання вчителів фізичної культури та вчителів початкових класів, які викладають фізичну культуру сучасним здоров'язберігаючим технологіям навчання та їх використання в навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів, а також у забезпеченні координації, організації підвищення кваліфікації та перепідготовки.

Для визначення використання здоров'язберігаючих технологій навчання в практичній діяльності вчителів фізичної культури та вчителів початкових класів, які викладають фізичну культуру нами було проведено анкетування.

Аналіз даних показав, що обізнаність вчителів фізичної культури та вчителів початкових класів, які викладають фізичну культуру з використанням здоров'язберігаючих технологій навчання складає у середньому 68,6%, що є більшістю половини учасників експерименту. Вчителі вважають дуже важливим використання здоров'язберігаючих технологій навчання при викладанні теоретичного матеріалу з фізичної культури.

Проведення курсів підвищення кваліфікації з використанням здоров'язберігаючих технологій навчання дозволили зорієнтувати слухачів на інноваційні підходи до організації фізкультурно-оздоровчої роботи. Впровадження навчально-тематичного

плану курсів надало змогу слухачам:

- ознайомитися з новітніми методами викладання теоретичного матеріалу з фізичної культури для учнів початкових класів;
- отримати методичні рекомендації щодо проведення уроків з використанням здоров'язберігаючих технологій навчання з різними віковими категоріями учнів;
- відпрацювати конкретні прийоми організації пізнавальної діяльності учнів на уроках, а саме з методами формування в учнів прийомів критичного мислення; надати уміння правильного вибору форми поведінки в різних життєвих ситуаціях із застосуванням рольових ігор.

Однією з головних умов ефективного впровадження даного курсу в інституті післядипломної педагогічної освіти є підготовка вчителів. Її здійснюють висококваліфіковані викладачі-тренери на курсах підвищення кваліфікації за 36-годинною програмою. Головна мета підготовки вчителів полягає у тому, щоб сформувати у слухачів курсів практичні знання, уміння і навички, необхідні для ефективного впровадження уроків фізичної культури з використанням інноваційних технологій в початкових класах, оволодіти змістом і методами проведення тренінгових занять для учнів; оволодіти методами оцінювання навчальних досягнень учнів і ефективності навчального курсу; чітко дотримуватися технології впровадження уроків з використанням здоров'язберігаючих технологій у школі.

Після проведення курсу нами були виділені основні аспекти діяльності вчителя під час проведення уроків з використанням здоров'язберігаючих технологій навчання, які розкриваються на *рисунку 1*.

Реалізація в практиці експериментальної роботи виділених педагогічних умов сприяла не тільки підвищенню кваліфікації вчителів молодших класів, але й відкрила для них нові можливості підвищення ефективності викладання шляхом використання в практиці роботи здоров'язберігаючих технологій навчання.

У результаті проведених досліджень було виявлено, що після експерименту показники рівня знань з теорії та методики фізичного виховання змінилися: кількість слухачів, які мають низький рівень у контрольній групі знизилась на 6,8% а у експериментальній групі на 21,4%, середній рівень знань після проведення експерименту у контрольній групі підвищився на 2,3%, а у експериментальній групі знизився на 25,2%, достатній рівень підвищився у контрольній групі на 3%, в експериментальній групі підвищився на 28,9%, високий рівень знань слухачів контрольної групи підвищився лише на 1,5%, а експериментальної групи на 16,8%.

Співставлення цих результатів у ході нашого дослідження показує, що система навчання з використанням здоров'язберігаючих технологій навчання є ефективною і дає можливість краще засвоїти матеріал з теорії та методики фізичного виховання.

Висновки. Аналізуючи ефективність застосування здоров'язберігаючих технологій навчання на курсах підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури та вчителів, які викладають фізичну культуру в початкових класах нами визначено, що за всіма показниками засвоєння матеріалу, успішності на занятті, активності слухачів відбулися позитивні зміни.

Аналіз ефективності застосування здоров'язберігаючих технологій навчання дозволяє рекомендувати їх для впровадження в практику роботи інститутів післядипломної педагогічної освіти при підвищенні кваліфікації вчителів фізичної

культури та вчителів початкових класів, які викладають фізичну культуру.

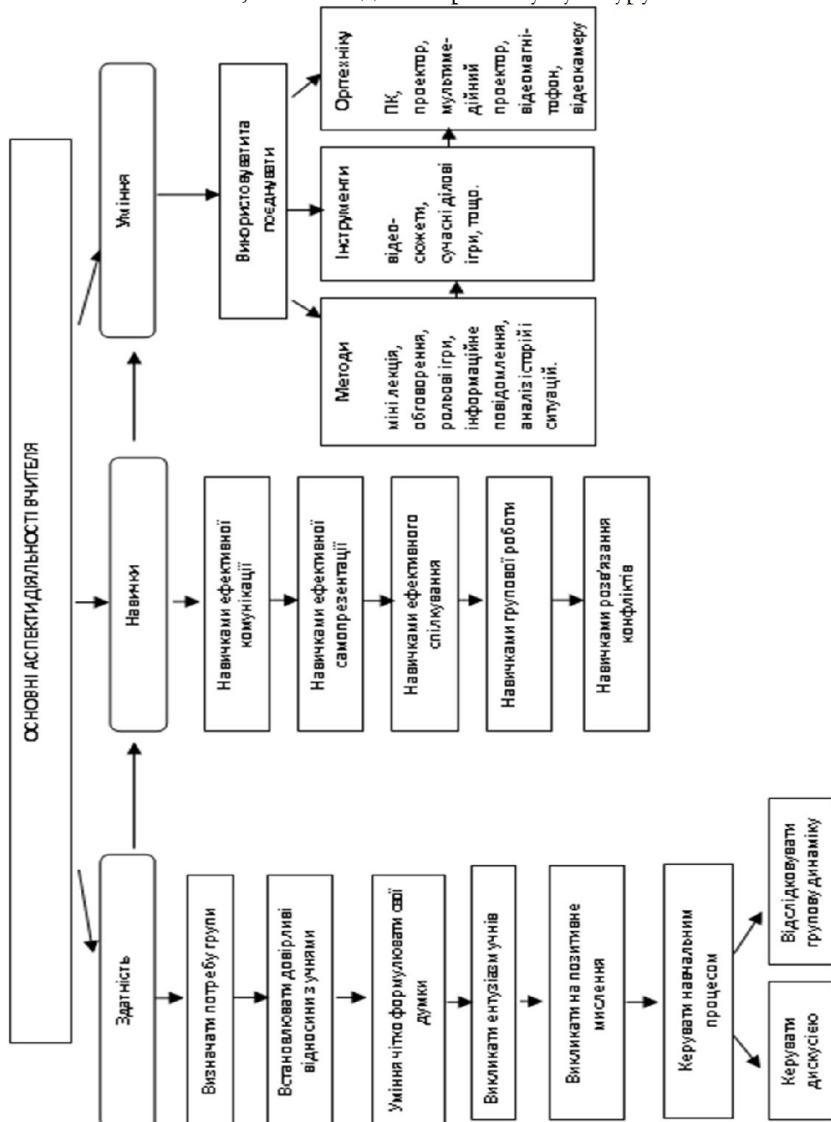

Рис. 1. Основні аспекти діяльності вчителя під час проведення уроків з використанням здоров'язберігаючих технологій навчання

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич В.І. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до формування культури здоров'я школярів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 /Бабич В'ячеслав Іванович. – Луганськ, 2006. – 321с.
2. Данилко М.Т. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури /М.Т.Данилко. – Луцьк: Видавництво "Волинська обласна

друкарня”, 2003. – 234 с.

3. Сластенин В.А. Формирование личности учителя в процессе его профессиональной подготовки / В.А. Сластенин. – М.: Изд. дом Магистр-Пресс, 2000. – 160 с.

4. Страшко С.В. Шляхи впровадження галузевого стандарту вищої освіти. / Страшко С.В. // Проблеми освіти: наук.метод.зб. – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2006. – Вип.49. – 234 с.

5. Черноштан А.Г. Основы проектирования модульно-рейтинговой технологии профессиональной подготовки майбутнього вчителя фізичного виховання/Черноштан А.Г.// Педагогічні науки: Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. – Вип. №17 (204) Луганськ, 2010. – 323с. – С.63-73.

6. Шапран О.І. Система інноваційної підготовки майбутнього вчителя в умовах навчально-науково-педагогічних комплексів : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / Шапран Ольга Іллівна.; НПУ ім. М.П. Драгоманова. – Київ, 2009. – 40 с.

Semotyuk O.L.

PhD, Assistant Professor, National University L'viv Polytechnic

Семотюк О.Л.

Кандидат політичних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Львівська Політехніка»

MEDIA COMMUNICATION AND MEDIA LINGUISTICS: CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS

МЕДІАКОМУНІКАЦІЯ І МЕДІАЛІНГВІСТИКА: АКТУАЛЬНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

The paper analyzes the current state of media communication and media linguistics that studies the media language. The basic approaches to media are outlined and the main research focuses of media linguistics are determined, the prospects and dynamics for further development of media communication are specified.

Keywords: media, multimodality, interactivity, media linguistics, media text, media communication, intermediality

Стаття аналізує сучасний стан і тенденції розвитку медіакомунікацій і медіалінгвістики як науки, яка вивчає мову медіа. Виокремлено основні підходи до медіа, окреслено напрями досліджень медіатекстів, визначено перспективи і рушійні сили подальшого розвитку медіакомунікацій.

Ключові слова: медіа, мультимодальність, інтерактивність, медіалінгвістика, медіатекст, медіакомунікація, інтермедіальність

Сучасні дискусії в Україні та інших європейських країнах про суспільну та культурну роль медіа активно використовують терміни «інтермедіальність», «трансмедіальність», «транскриптивність», «мультиmodalність». Активне вживання цих термінів не завжди супроводжується розумінням того, що вони описують. Спробуємо окреслити їх в загальних рисах, бо вони важливі для розуміння медіакомунікації загалом і медіалінгвістики зокрема, яка досліджує специфіку використання мовних засобів у медіа, беручи до уваги матеріальні, технічні та інституційні передумови породження і сприймання медіатекстів. Отож, інтермедіальність описує взаємозалежність і взаємозв'язки різних типів медіа та медіатекстів і постійне транспонування матеріалу на інші медіальні форми. [7]. Це зумовлює потребу у вивченні цих зв'язків та різних типів текстів, а також їх розвиток у часі.

Транскриптивність описує когнітивну зумовленість різних знакових модальностей і знакових систем у породженні і розумінні тексту. Її можна тлумачити двояко: по-перше, як «переписування» /перекодування текстів з однієї медіальності в іншу (текстовий опис картини чи музичний твір за мотивами картини), і по-друге, як поєднання різних типів знаків і знакових систем в одному тексті (фото у пресі з підписом, інфографіка з супровідним текстом тощо) [12]. В другому значенні також вживають термін мультиmodalність, яка є істотною ознакою сучасних медіа. Цим терміном описують «виробництво» сенсів/змісту в культурі як процес поєднання різних знакових систем у тексті і мисленні. Цими категоріями оперують як зарубіжні, так і українські лінгвісти.

Сучасна медіалінгвістика працює на мікрорівні. Тобто її в першу чергу цікавлять тексти та мовні структури у їх медіальній зумовленості, а не тематика, соціальна репрезентація, суспільні дискурси та їх впливи. Проте сучасна медіалінгвістика не може залишати поза увагою соціокультурний контекст медіатекстів, а використовувати його як методологічну основу досліджень мовних одиниць, типів текстів, форматів медіа [8]. Медіалінгвістика повинна реагувати на вимоги часу і враховувати, що політична економія, культура, медіа-індустрія та її технології, впливи медіа, соціальна репрезентованість медіа, їх влада у суспільстві обов'язково творять контекст будь-якого медіалінгвістичного аналізу. Якщо медіалінгвістика досліджуватиме мовні структури як «річ у собі», їй важко буде знайти «точки дотику» із суміжними галузями media studies і сформувати повну і достовірну картину сучасних медіа. Доречним тут буде звернутися до лінгвістичного функціоналізму М. Галідея, який досліджує мову у її соціокультурному контексті, її впливи та зв'язки з технологіями і комунікативними практиками [11]. Ми вважаємо, що медіалінгвістика повинна стати базовою дисципліною для напряму, який в західній традиції прийнято називати media studies. Що ж таке медіалінгвістика? За формою це поняття близьке до соціолінгвістики, яка вивчає взаємозв'язки між суспільством/культурою і мовою, і психолінгвістики, яка досліджує зв'язки між мисленнєвими процесами та мовою. Тоді медіалінгвістику належить розглядати як «лінгвістику медіа» чи як «вживання мови у медіа». Таке розуміння є традиційним і для більшості українських дослідників [1; 2]. Причому термін «лінгвістика» у цих працях описує ті її галузі, які зорієнтовані на parole, а не langue, якщо використати термінологію Ф. де Соссюра. Мова йде про лінгвістику тексту, аналіз дискурсу, соціолінгвістику. Хоча зрозуміло, що і зміни в системі мови можна вивчати на основі медіатекстів. Менш зрозумілим є, що ж розуміти під поняттям «медіа»? Ймовірно, що через його багатоаспектність багато лінгвістів скептично ставляться до медіалінгвістики як наукової дисципліни, оскільки вважають, що об'єкт її дуже широкий, а методи дослідження та

термінологія не до кінця сформовані та описані.

Попри усю різноманітність підходів до розуміння медіа їх можна звести до трьох основних: технічний, семіотичний та соціально-інституційний. Технічний підхід до медіа трактує їх як канали комунікації і засоби передачі інформації (channels). Технічні засоби самі по собі не формують сенсів, проте медіальність тексту певним чином визначає умови його створення і сприйняття, а також комунікативну ситуацію, у якій цей текст «працюватиме». Тобто медіальність впливає на використання мови, а медіа уможливають певні форми комунікації. Семіотичний підхід до медіа ставить питання про те, як і які значення/сенси «продукують» медіа і як ці значення/сенси співвідносяться з дійсністю? У центрі уваги дослідників тут перебуває структура медіатексту і його культурна значущість, приміром для формування ідеології. Комунікатор і реципієнт у процесі комунікації наділяють медіатексти певними значеннями за допомогою культурно-зумовлених кодів. Соціально-інституційний підхід вважає, що медіа вирізняються здатністю одночасно вступати у відносини з елементами соціальної структури і бути середовищем, у якому ці елементи взаємодіють. [3,с.273]. Взаємодіючи з іншими соціальними інститутами, медіа впливають на них і водночас реагують на зміни у соціальних інститутах (сім'ї, економіці, політиці, культурі). Медіатехнології і соціальні інститути формують простір, у якому комунікатори та реципієнти, використовуючи різні знакові системи та соціальні практики створюють, поширюють і «споживають» медіатексти. Така триєдина концепція медіа означає, що сучасні медіалінгвістичні дослідження повинні зосередитися на трьох основних питаннях:

1. Які «сліди» медіа (у технічному та соціально-інституційному розумінні) залишають у змісті, структурі і «оформленні»/дизайні текстів? Тобто дослідників цікавлять медіа як інструменти продукування, поширення і сприйняття текстів.
2. Як різні знакові системи співдіють у семіотично «багатошарових» медіатекстах: і як ця взаємодія впливає на окремі медіа і на медіакультуру загалом? Тут предметом вивчення є тенденції трансмедійності та інтенрмедіальності у процесі продукування сенсів та дискурсивні практики.
3. Чим керуються працівники медіа та споживачі при виборі тем та акцентів, оформленні, створенні, поширенні і сприйнятті медіатекстів? Які соціальні і комунікативні зв'язки виникають між автором та реципієнтом тексту в конкретному медіа і завдяки йому? Тут на перший план виходить соціально-психологічний аспект медіальності.

Якщо поняття медіа розуміти так широко, то постає питання, чи не кожен текст (за винятком хіба що розмови віч-на-віч) є медіатекстом? Медіалінгвістика досліджує наперед масову комунікацію і медіатексти, які породжують традиційні медіа. Ці медіа (преса, радіо, ТВ) пропонують лише одну форму комунікації. Проте увагу медіадослідників чимраз більшою мірою привертає індивідуальна комунікація. Завдяки новим цифровим медіа, смартфонам, комп'ютерам, планшетах кожен може створювати, поширювати і «споживати» тексти. Окрім того, ці медіа уможливають різні форми комунікації: спілкування в чаті, надсилання електронних повідомлень, ведення блогів, розмови в скайпі і т.ін. Тому, окрім мас-медіа, дослідники виокремлюють індивідуальні та гібридні медіа. До перших належать вже згадані пристрої, до других – інтернет-форуми та соціальні мережі. [13,с.10]. Отож, можна вести мову про зближення технічних засобів і форм комунікації, а також про стирання меж між масовою та індивідуальною комунікацією.

Тому сучасні медіалінгвістичні дослідження мають дотримуватися термінологічної «чистоти» і чітко розмежовувати поняття „медіа”/засіб комунікації“, „форма комунікації“, „медіатекст“, „знакова модальність“. [9, с.91]. Отож, медіа – це технічні засоби для виробництва, зберігання, поширення і сприйняття медіатекстів. Медіа створюють форми комунікації - медіально зумовлені практики комунікації, які можна описати за критеріями: усна/письмова, синхронна/асинхронна, одно- і двостороння, публічна/приватна, і обсяг/розмір цільової аудиторії. В межах тієї чи іншої комунікативної форми виникають медіатексти, які використовують різні коди і типи знаків. Для типології медіатекстів найбільш підходить семіотичний критерій (присутня в медіатексті знакова модальність). Відповідно, медіалінгвістика досліджує три типи текстів: друковані тексти, аудіотексти і аудіовізуальні тексти. Семіотично «найпростішими» є друковані тексти (письмо, статичні/нерухомі фото, нерухомий текст, який читається лінійно), трохи складнішими – аудіотексти (усне мовлення, музика), і найскладнішими – аудіовізуальні тексти (письмове та усне мовлення, рухомі та статичні зображення і тексти, музика). На більш вищому рівні типологізації постає питання: до якої форми комунікації належать медіатексти? Тут комбінації можуть бути різними. Наприклад, у електронних листах чи веб-сторінках поєднуються друковані, аудіо та аудіовізуальні тексти. Іншими критеріями класифікації медіатекстів є тематика (журналістські, фікціональні, рекламні) [6,с.64], жанр (репортаж, коментар, колонка), функції (інформативні, коментуючі, зорієнтовані на контакт) [14,с.18.] чи форма подачі матеріалу (описові, аргументативні та пояснювальні) [4].

Дослідження медіатекстів і медіакомунікації може відбуватися у трьох аспектах: «виробництво» текстів – текст як продукт – сприйняття тексту. Традиційна медіалінгвістика дотепер зосереджувалася на самих текстах та описі їх мовно-стилістичних особливостей.

Виникає питання: що ми досліджуємо, коли проводимо опитування і експерименти: розуміння (когніцію) чи сприймання (рецепцію) і як отримані результати свідчать про дієвість/ефективність того чи іншого медіатексту? У майбутньому медіадослідникам варто було б зосередити свою увагу на комплексному вивченні усіх трьох аспектів медіакомунікації. Для цього необхідна міждисциплінарна співпраця лінгвістів, медіадослідників і працівників медіа.

Наприкінці варто побіжно окреслити декілька тенденцій у сучасній медіакомунікації, які ставлять нові виклики перед дослідниками. Насамперед варто відзначити стрімкий розвиток цифрових і мультимедійних технологій та зближення різних типів медіа та форм комунікації, про що ми вже згадували. Окрім того, структура, форма, змістове наповнення сучасних медіатекстів, їх мовне і візуальне оформлення швидко змінюються. На це є дві причини: 1) «старі» медіа успішно засвоюють тренди «чужих» нових медіа, 2) в умовах конкуренції усі медіа прагнуть до унікальності і «борються» за свого «клієнта». Так, поява онлайн-газет істотно вплинула не лише на дизайн, а й на стиль традиційної преси. По друге, і це можна розглядати як наслідок описаних вище тенденцій, простежується тенденція до гібридності медіатекстів. Ця тенденція впливає на мовно-стилістичні засоби, функції і дизайн текстів. Як наслідок, виникають нові типи медіатекстів, а традиційний спектр газетних текстів поступово розширюється [5]. З появою нових медіа у медіа лінгвістичних працях щораз частіше вживається поняття «інтерактивність». Про інтерактивність можна вести мову у двох аспектах. По-перше, як про когнітивну здатність реципієнта працювати з гіпертекстовими полікодовими медіапродуктами, які читаються нелінійно та вибірково і вимагають

навичок навігації. По-друге, інтерактивність означає, що медіа ведуть діалог із своєї цільовою аудиторією – кожен користувач може електронною поштою, телефоном чи sms коментувати прочитане, побачене і в той спосіб впливати на медіа. Окрім того, цільові групи спілкуються між собою, ведуть блоги і сторінки у соцмережах і таким чином формують альтернативні форми журналістської праці та медіаосвіти.

Що ж є рушійною силою, чи рушійними силами цих тенденцій? Можна виокремити дві основні. Перша: технічний прогрес. Друга: зміна ментальних парадигм, стилів мислення, духовних настанов певної епохи [10, с.121]. Це стосується сучасної тенденції медіамобільності. Досвід свідчить, ми можемо швидко опанувати нові медійні та мультимедійні технології, якщо наша біологічна налаштованість це допускає. Водночас мобільні компактні медіа (смартфони, планшети) змушують медіаінституції шукати нових змістів, форматів і типів текстів. Домінує над усіма названими тенденціями прагнення медіа до утвердження на ринку товарів і послуг. Медіа нині є серйозною економічною потугою, яка проникає у щораз нові сфери нашого життя. Медіа сьогодні стали продуктом, який існує на ринку і конкурує з іншими продуктами. А це без сумніву впливає на мовне та візуальне оформлення, на культуру їх «споживання» і на самих користувачів медіа.

ЛІТЕРАТУРА

1. Медіалінгвістика : Словник термінів і понять / Л.І. Шевченко, Д.В. Дергач, Д.Ю. Сизонов / За ред. проф. Л.І. Шевченко. - К. : ВПЦ "Київський університет", 2013. - 240 с.
2. Шевченко Л.І. Медіалінгвістика в сучасній Україні: аналіз ситуації / Л. І. Шевченко // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. - 2013. - Вип. 26. - С. 3-12.
3. Bolter, Jay David/Grusin, Richard (20025): Remediation. Understanding new media. Cambridge (Mass.): The MIT Press.
4. Brinker, Klaus (2010): Linguistische Textanalyse. Berlin: Erich Schmidt.
5. Bucher, Hans-Jürgen/Gloning, Thomas/Lehnen, Katrin (2010b): Medienformate: Ausdifferenzierung und Konvergenz. Zum Zusammenhang von Medienwandel und Formatwandel. In: dies. (eds.): Neue Medien – neue Formate. Ausdifferenzierung und Konvergenz in der Medienkommunikation. Frankfurt/New York: Campus, 9–38.
6. Burger, Harald (2005): Mediensprache. Berlin: de Gruyter
7. Degner, Uta/Wolf, Norbert Christian (eds.) (2010): Der neue Wettstreit der Künste. Legitimation und Dominanz im Zeichen der Intermedialität. Bielefeld: transcript.
8. Devereux, Eoin (2007): Media studies. Key issues and debates. London: Sage.
9. Dürscheid, Christa (2011): Medien in den Medien, Szenen im Bild. Eine pragmatische Kommunikat-Analyse. In: Schneider, J. G./Stöckl, H. (eds.): Medientheorien und Multimodalität. Ein TV-Werbespot – Sieben methodische Beschreibungsansätze. Köln: Halem, 88–108.
10. Fix, Ulla (2001): Zugänge zu Stil als semiotisch komplexer Einheit. Thesen, Erläuterungen und Beispiele. In: Jakobs, E.-M./Rothkegel, A. (eds.): Perspektiven auf Stil. Tübingen: Niemeyer, 113–126.
11. Halliday, Michael A.K. (1996): Language as a social semiotic. In: Copley, P. (ed.): The communication theory reader. London: Routledge, 359–383.
12. Holly, Werner/Jäger, Ludwig (2011): Transkriptionstheoretische

---

Medienanalyse. Vom Anders-lesbar-Machen durch intermediale Bezugnahmepraktiken. In: Schneider, J. G./Stöckl, H. (eds.): Medientheorien und Multimodalität. Ein TV-Werbespot – Sieben methodische Be-schreibungsansätze. Köln: Halem, 151–168.

13. Luginbühl, Martin/Hauser, Stefan (eds.) (2010): MedienTextKultur. Linguistische Beiträge zur kontrastiven Medienanalyse. Landau: Verlag Empirische Pädagogik.
14. Lüger, Heinz-Helmut (1983/1995): Pressesprache. Tübingen: Niemeyer.

Vashchenko O.O.

Associate Professor of Ukrainian Philology and Slavonic Studies, Kyiv National Linguistic University, Kyiv, Ukraine

Stepaniuk O.O.

Associate Professor of Ukrainian Philology and Slavonic Studies, Kyiv National Linguistic University, Kyiv, Ukraine

Ващенко О.О.

Доцент кафедри української філології та славістики Київського національного лінгвістичного університету, м. Київ, Україна

Степанюк О.О.

Доцент кафедри української філології та славістики Київського національного лінгвістичного університету, м. Київ, Україна

**PHRASEOLOGICAL UNITS WITH COLORED COMPONENT „BLACK”
IN UKRAINIAN AND CZECH SPEECH CONTACTS**

**ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ З КОЛОРАТИВНИМ КОМПОНЕНТОМ
«ЧОРНИЙ» В УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКИХ МОВНИХ КОНТАКТАХ**

Анотація:

У статті розглянуто функціонування прикметника "чорний" як складової фразеологічних одиниць української і чеської мов. Зазначено, що творення фразем української і чеської пов'язане з участю прикметника у формуванні смислів ФО обох мов. Виявлено спільні риси і відмінності семантики прикметника "чорний" при перекладі фразеологічних одиниць із української мови на чеську мову.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, українська мова, чеська мова, символіка кольору, особливості перекладу.

Annotation:

The article is devoted to the functioning of an adjective "black" as a part of phraseological units in Ukrainian and Czech languages. It is written that the creation of Ukrainian and Czech idioms connected with using the adjective in a formation of the meanings of phraseological units in both languages. It is determined similarities and differences in the semantics of the adjective "black" in translation of the idioms from Ukrainian into Czech.

Key word: phraseological unit, Ukrainian, Czech, symbols color, features translation.

Майже впродовж усього існування світу людину супроводжували колоративні позначення явищ дійсності, що певною мірою відбивало зв'язки людини з природою і суспільством. На думку Н.Д. Арутюнової, «світоглядні поняття є особистісними і соціальними, національно специфічними і загальнолюдськими. Вони живуть у контекстах різних типів свідомості – побутової, художньої і наукової» [1, с.3].

Запропоноване дослідження зумовлене загальним спрямуванням сучасної фразеології на комплексне вивчення фразеологічних одиниць (ФО), які, відображаючи особливості світосприймання, способи осмислення певних явищ дійсності, є засобом створення мовних образів. Нові аспекти взаємодії лінгвістики, когнітології, культурології, філософії розширили межі аналізу мовних явищ у згорнутих текстах із різними типами лінгвокультурної інформації.

На сьогодні фразеологічна наука має цілу низку спеціальних досліджень, де описано чинники, що впливають на створення і розуміння ФО представниками різних культур. Колоративні компоненти «як вербальні знаки культури та релікти культурної інформації виконують як власне мовну, так і культурну функцію (образно відтворюють інформацію про навколишній світ, транслуючи культурні смисли)» [2, с.15].

Історію функціонування колоративних компонентів у ФО різних мов вивчали лінгвісти А. І. Альохіна, Н.Ф. Алефіренко, Р.В. Алімпієва, М.М. Атосва. Серед чеських лінгвістів слід згадати Д. Фонтану, М. Длоуту, Ї. Черного та ін. Але функціонування і семантичне вираження колоративних компонентів чеських і українських фразеологізмів не були об'єктом дослідження. Тому викликає зацікавлення ідентифікація етимологічних і структурно-семантичних особливостей чеських і українських фразем із компонентами кольоронайменування.

Метою статті є дослідження тенденції відтворення або зміщення семантики кольору у фразеологізмах із компонентом чорний у чеській та українській мовах.

Об'єктом дослідження стали фразеологічні одиниці, що виявляють найбільший ступінь значущості, універсальності в українській і чеській мовах. ФО дібрані з фразеологічних словників за редакцією Фр. Чермака «Slovník české frazeologie a idiomatiky» (Přirovnání (1983), Фр. Челаковського «Mudrosloví národu slovanského ve příslovích», електронних варіантів тлумачних словників «Příruční slovník jazyka českého» (1935–1957), «Slovník spisovného jazyka českého» (1960–1971), «Чесько-українського словника» (1988–1989), а також «Фразеологічного словника української мови» (1993).

Здавна різні народи надавали велике значення символіці кольору, причому це значення дійшло до наших днів. Сприйняття світу через колір знайшло своє відображення у лексичній і фразеологічній системах мов. Виникнення ФО безпосередньо пов'язане з формуванням метафоричних значень у кольоронайменувань, а на виникнення метафоричних значень прикметників-кольоронайменувань вирішальний вплив мала символіка кольору. «У символіці народів кольори відіграють надзвичайно важливу роль. Різниця оптичних їхніх ефектів, що чуттєво позначається на настрої, незаперечний вплив кольорів на психічну сферу людини, контраст між світлими і темними кольорами... усі ці моменти ... людина використовувала для символізування і метафоричного поживлення своїх споглядань, відчуттів і уявлень» [3, с. 60].

Велику роль кольоропозначень у формуванні мовної картини світу відзначає Н.Н. Амосова, оскільки з кожним кольором у різних лінгвокультурних спільностях пов'язані певні асоціації, ті чи інші кольорові переваги [4, с. 13]. Ї. Черни та Я. Голеш у розділі «Типологія знаків та символів» зазначають, що колір завжди був пов'язаний із традиціями

і правилами кожного народу. Його використання пов'язане з певною символікою, яка більш-менш є стабільною для конкретної культурної чи етнічної групи [5, с. 173-174]. М. Длоуга у своїй статті «Символіка кольорів у середньовіччі» зазначала, що певний колір також мав і певний статус у суспільстві. Напр., у середньовіччі ані шляхтич, ані член королівського двору, ані придворна дама, навіть ані сам володар не могли самостійно приймати рішення щодо кольору в одязі: «Heraldický systém a oděv nebyly individuální realitou, ale realitou institucionální, řídicí se pevnými normami a kódy» [6, с. 31].

Здатність кольоронайменувань послугувати при створенні ФО зі значною кількістю слів свідчить про особливу семантичну продуктивність цієї групи лексем. Тут простежується розвиток спектра значень у слів-кольоронайменувань від конкретного до абстрактного, від ознак, властивих предмету, що має певний колір, до оцінних характеристик реалій, які можуть бути несумісними з поняттям кольору.

Порівняльне вивчення ФО з компонентами кольоронайменування свідчить, що не лише лінгвістичні чинники є визначальними у кольоропозначенні. Значення назв кольорів залежить від ряду екстралінгвістичних чинників, культурних традицій, звичаїв народів, особливостей ментальності, а також від різних подій, фактів об'єктивної дійсності. Тому участь значень кольорів у фразеології не можна вважати довільною. Зв'язок із дійсністю може бути суперечливою і складною, але вона завжди існує. Переважання назв певних кольорів у ФО різних мов пояснюється тим, що це головні, необхідні для спілкування кольори.

Семантична структура назв кольорів виступає як «сукупність значень, неоднорідних за ступенем абстрактності і ступенем семантичної значущості, характером зв'язків і залежності, який встановлюється між основним (кольоровим) значенням і переносним» [7, с. 4].

Слова-кольоронайменування, що виражають життєво необхідні поняття, є стрижневим компонентом багатьох ФО української і чеської мов, відзначаються багатозначністю, значним потенціалом сполучуваності, сферою широкого використання. Завдяки своїй семантичній природі вони надають фразеологізмам емоційну образність.

Широке використання назв кольорів у ФО пов'язане з безпосереднім переосмисленням самого поняття кольору, з його символічним значенням. Відриваючись від предметних зв'язків, слова-кольоронайменування стають умовними й абстрактними, виражаючи доволі різні поняття.

Прикметники-назви кольорів, що беруть участь у формуванні значної кількості ФО, – це якісні прикметники, центральним значенням яких є саме колір, який сприймається органами чуттів. Це значення – єдиний нейтральний засіб вираження поняття [8, с. 93]. Прикметники-кольоронайменування мають давнє походження, виявляють семантичне багатство і здатність до створення нових експресивно-образних значень.

Чорний колір вважається найбільш поширеним і найбільш суперечливим кольором. Незважаючи на відсутність цього кольору у спектрі, він є модним, значущим і використовується в багатьох сферах життя. Чорний колір за своєю суттю є запереченням усіх інших кольорів, його обирають тоді, коли хочуть привернути увагу не до кольору, а до форми і змісту об'єкта. Д. Фонтана, досліджуючи кольорові символи різних країн, дійшов висновку, що на заході чорний колір символізує смерть, жалобу, також є атрибутом злочинного світу. В Іспанії чорний колір є складовою кольорів свята (напр., на весілі). Індуси чорний колір вважали символом часу, а також символом богині кривавих

жертв і оргій Калі. У Єгиптян символізував відродження і воскресіння. Інші чеські науковці додають, що чорний колір є також символом абсолютності. Крім того, це колір ночі і символізує родючість і таємницю. Іноді це був колір богині материнства. У чорній маї чорний колір є символом зла. При іспанському королівському дворі чорний колір був символом заможності [9; 6]. У слов'ян символіка чорного кольору теж відігравала величезну роль і варіювалася залежно від регіональних особливостей, предметів і традицій.

Стародавність походження прикметника-кольоронайменування чорний є причиною частого вживання його у ФО української і чеської мов. Він виявляє здатність до полісемії та утворення фразеологізмів і у більшості своїй фразеологізми української і чеської мов є питомими, пов'язаними з традиціями і звичаями обох народів, певними реаліями.

Можливості досягнення повноцінного перекладу ФО залежать переважно від співвідношень між одиницями вихідної мови і мови перекладу. З погляду ідентичності перекладу досліджувані ФО можна розподілити на групи:

1) українсько-чеські ФО мають точний, незалежний від контексту переклад зі збереженням семантики компонента чорний: чорна смерть (чума) – černá smrt; бачити все в чорному кольорі – vidět vše černě; чорна діра – černá díra; чорна робота – černá práce; чорна дошка – černá deska; чорна книга – černá kniha; чорна пляма (те, що плямє репутацію) – černá skvrna; чорний гумор – černý humor; видавати чорне за біле – dělat z černého bílé; малювати (зображувати) чорними фарбами – černými barvami líciti;

2) українські ФО передаються чеським ФО без компонента černý: відкласти гроші на чорний день – dát (si) peníze bokem, schovat si co na horší časy, dát (si) něco stranou; тримати в чорному тілі – být jako ras na koho;

3) чеські ФО передаються українським ФО компонента чорний: být černou ovčí rodinu – паршива вівця все стадо псує; mít v hlavě černou – пусто в голові; černý kůň – темна конячка;

4) українські ФО з компонентом чорний не мають еквівалентів й аналогів, перекладається описовими зворотами, де колоративна складова втрачає свою семантику: чорний, як сім галок; чорна кістка (заст. — люди недворянського походження); чорні клобуки (давньоруська назва торків, печенігів та інших кочових тюркських племен, які з кінця XI ст. жили в південних і південно-східних володіннях Київської Русі);

5) чеські ФО з компонентом černý не мають українських еквівалентів й аналогів, перекладаються описовими зворотами, де колоративна складова втрачає свою семантику: mít co černé na bílém – письмово підтверджено; být úplně černý – 1) засмаглий; 2) безгрошовий; černý pasažér – безбілетний пасажир; držet černou hodinku – вечірні бесіди, розмови та ін.

Як засвідчує дібраний матеріал, ряд українських ФО з компонентом чорний передається лише частиною чеських фразем, що зберегли колоративну спрямованість. Певна кількість ФО української мови з компонентом чорний має фразеологічні відповідники у чеській мові, де нейтралізується сема кольору. Такі ФО передають лише схожість смислу чеських та українських фразем.

Отже, порівняльний аналіз ФО чеської та української мов із компонентом чорний свідчить про те, що семантичним ядром ряду фразеологізмів виступає зазначений прикметник-кольоронайменування, який використовується для позначення явищ дійсності в їхній якісній репрезентації. Спільним для чеської та української мов є

семантична спільність мовних позначень кольорів спектра.

Разом із тим у ряді конструкцій чорний є одиницею, яка не має конкретного колоративного вираження, оскільки кольори є символами, знаками для загальнокатегоріальної семантики кольоронайменування. В умовах фразеологічного контексту прикметники, втрачаючи якісне значення, вживаються на позначення характеристик, трансформуються в інші контексти, реалізують у смисловій структурі поняття оцінки певних явищ.

Частина ФО чеської та української мов із компонентом чорний має тенденцію до десемантизації, що у фразеологізмах передається лексемами, позбавленими колоративної семантики. Нейтралізація семи кольору ФО української мови спричиняється до появи конструкцій із описовим значенням у чеській мові.

Усе вищезазначене дає підстави для віднесення прикметника чорний до певного понятійного поля з конкретною або уявною семою ознаки, яка є символічним знаком для пізнання якісних відношень, розуміння кореляції лінгвальних і екстралінгвістичних чинників у загальному процесі сприймання соціально-історичної, інтелектуальної та емоційної інформації національного характеру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Логический анализ языка: Культурные концепты / Н.Д. Арутюнова. – М: Наука, 1991. – 204 с.
2. Галинська О.М. Лінгвокультурна інформація англійських та українських інтертекстуальних фразеологізмів: автореф. дис. ... канд.. філол.. наук: спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / О. М. Галинська. – К., 2012. – 20 с.
3. Арбекова Г.И. Лексикология английского языка / Г.И. Арбекова. – М.: Высш. шк., 1977. – 240 с.
4. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии / Н.Н. Амосова. – Л.: ЛГУ, 1963. – 267 с.
5. Sémiotika / Jiří Černý, Jan Holeš. – Vyd. 1. – Praha: Portál, 2004. – S. 173-189 (363 s. : il.).
6. Dlouhá M. Symbolika barev ve středověku / Marketa Dlouhá // Kuděj: časopis pro kulturní dějiny. - Rroč. 3, č. 1-2.(2001). – Praha : Scriptorium, 2001. - S. 14-38, s. 31.
7. Алимшьева Р.В. Семантическая значимость слова и структура лексико-семантической группы (на материале прилагательных-цветообозначений русского языка) / Р.В. Алимшьева. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1986. – 182 с.
8. Алимшьева Р.В. Семантическая структура слова белый / Р.В. Алимшьева // Вопросы семантики. – Л., 1976. – Вып. 2. – С. 13 – 25.
9. Fontana D. Tajemný jazyk symbolů: názorný klíč k symbolům a jejich významům / David Fontana; z angl. přel. Ivan Němeček; ilust. Hannah Firminová. – 1. vyd. – Praha: Paseka, 1994 (Praha: TOT). – 192 s.: barev. il.

Лексикографічні джерела

1. Словник української мови / ред. І. К. Білодід ... [та ін.] В 11 томах [Електронний ресурс]; Акад. наук Української РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; за ред. І. К. Білодіда. – Київ, 1970-1980. – Том 11, 1980. — Стор. 352. Режим доступу :

<http://sum.in.ua/p/11/352/1>

2. Фразеологічний словник української мови [у 2-х тт.] / В.М. Білоноженко, В.О.Винник, І.С. Гнатюк, В.Й. Горобець та ін. – К.: Наук. думка, 1993.

3. Чесько-український словник : у двох томах / ред. В.М. Русанівський... [та ін.] ; Академія наук Української РСР, Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні, Чехословацька академія наук, Інститут чеської мови. – К. : Наукова думка, 1988-1989. – Т.1 : 481 с.; Т.2 : 711 с.

4. Čelakovský Fr. L. Mudrosloví národu slovanského ve příslovích : připojena je též sbírka prostonárodních českých pořekadel / uspořádal F.L. Čelakovský ; [upravil, rejstříkem, poznámkami a doslovem opatřil Karel Dvořák]. – V Praze : Lika klub, 2000. – 917 s.

5. Příruční slovník jazyka českého. – V Praze : Státní nakladatelství : Školní nakladatelství : SPN, 1935-1957. – 9 sv. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bara.ujc.cas.cz/psjc/search.php>.

6. Slovník české frazeologie a idiomatiky. [Sv. 1], Přirovnání / [autorský kolektiv František Čermák ... et al.]. – Vyd. 1. – Praha : Academia, 1983 (Brno : Tisk 1). – 492 s.

7. Slovník spisovného jazyka českého. 1. díl. 1.-14. seš., A-M / Zprac. kol. za hl. red. Boh. Havránek, [který naps. úvod]. – 1. vyd. – Praha : ČSAV, 1958-1960 (KNT 5). – 28, 1311, [4] s. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?db=ssjc>.

Zykun N.I.

Ph.D in Philology, Associate Professor, The University of the State fiscal service of Ukraine

Зикун Н.І.

Кандидат філологічних наук, доцент, Університет державної фіскальної служби України

SATIRE JOURNAL “UGLY CREATURE” (KYIV, 1918), ABANDONED BY ITS AUTHOR

САТИРИЧНИЙ ЖУРНАЛ «УРОД» (КИЇВ, 1918 р.), ВІД ЯКОГО ВІДМОВИВСЯ ЙОГО РЕДАКТОР

Annotation:

The author investigates the unknown and not described earlier weekly illustrated journal of political satire “Ugly Creature”, which appeared in the period of Hetmanat and proved the continuation and development of satire publicism traditions on Ukrainian lands. The paper states the orientation by composition and content peculiarities on satire periodical of that time, skilful usage of colour, fundamental combination of verbal and graphic materials. The targeting of printed matters of different genres on the wider audience, a well-prepared and enough educated one in particular, is emphasized.

Key words: satire publicism, satire journal “Ugly Creature”, Ya. Davydov (Yadov).

Анотація:

Досліджується невідомий і не описуваний раніше щотижневий ілюстрований журнал політичної сатири «Урод», який з'являється в період Гетьманату, що засвідчив продовження і розвиток традицій сатиричної публіцистики на українських землях. Встановлюється орієнтованість за композиційно-оформлювальними й жанрово-змістовими особливостями на тогочасні сатиричні часописи, вміле використання кольору, органічне поєднання вербальних і зображальних матеріалів.

Ключові слова: сатирична публіцистика, сатиричний журнал «Урод», Я. Давидов (Ядов).

Аналіз досліджень. Період національно-визвольних змагань позначений черговим сплеском розвитку української сатиричної публіцистики. У 1917 – 1918 рр. виходять яскраві сатиричні журнали «Гедзь», «Будяк», «Реп'яхи», які продовжували традиції «Шершня». Вони достатньо повно досліджені й відображені в науковому журналістикознавчому дискурсі (Н. Андріок, А. Волобуєва, П. Губа, В. Гутковський, І. Крупський, Н. Сидоренко, П. Федоришин). Однак нами в Науково-довідковій бібліотеці центральних державних архівів України виявлений сатиричний журнал російською мовою «Урод», що виходив в Києві в 1918 р. [1]. Про нього немає згадувань у наукових розвідках, хоча його вивчення, безумовно, сприятиме створенню більш повної як загалом пресової, так і сатирично-публіцистичної картини початку ХХ ст. на українських землях. Цікаво також, що сам редактор Я. П. Ядов (справжнє прізвище – Я. Давидов) у скупих біографічних даних, які дійшли до нашого часу, попри багату свою так звану «газето-» й «журналаграфію», також не згадує цей свій проект, очевидно, побоюючись за своє життя в певних історичних умовах.

Автор статті ставить за мету здійснення комплексного аналізу сатиричного щотижневика політичної сатири «Урод» (композиційно-оформлювальних, проблемно-тематичних, жанрових тощо особливостей) у контексті завдань і тенденцій пресового розвитку періоду боротьби українців за власну державність на початку ХХ ст.

Емпіричний матеріал систематизувався й опрацьовувався із застосуванням комплексу методів: конкретно-історичного, структурно-типологічного, аналізу, синтезу, описового та узагальнення.

Викладення основного матеріалу й обґрунтування результатів. Національно-визвольні змагання українців позначені постійними шуканнями й подоланням перешкод на шляху боротьби за українську державність. У жовтні 1917 року стався більшовицький переворот, засуджений українською пресою. В Українському краї відбувалися складні процеси, супроводжувані розгортанням реакції, боротьбою й протистоянням різних політичних сил, які мали декларовані й приховані інтереси, демонструючи неготовність Центральної Ради організувати їхню злагоджену діяльність. Запанували розруха, голод, криза в економіці, які довели народ до злиденного становища. Унаслідок квітневого перевороту 1918 р. до влади прийшов недовговічний уряд гетьмана П. Скоропадського, який, проте, за дев'ять місяців заклав початки руйнування вільної преси на українських землях. 30 квітня було випущено й розкласено по місту Києву грамоту гетьмана, у якій говорилося про розпуск Центральної Ради та Малої ради, всіх земельних комітетів, про звільнення міністрів і їхніх товаришів [2, с. 1]. Нова влада відразу почала встановлювати певний формат суспільного спілкування – гострі теми пресою обходилися, актуальна й неоднозначна інформація від широкого загалу приховувалася, демократичні завоювання поволі згорталися. Результатом політики Гетьманату стало домінування російськомовних видань (до 70%), які не були проукраїнськими й за змістовим наповненням.

У газеті політичній, економічній, літературній «Нова Рада», яка виходила в Києві російською мовою у 1918 р. (2-е видання), простежуються загальні закономірності пресових явищ і процесів. У статті П. Стебницького «Річниця» у №3 від 26 грудня 1918 р. йшлося про те, що російська сусідка, «російська совдепія», не може пробачити Україні її відокремлення й не хоче допустити її самостійності. На думку автора статті, перемога у протистоянні дісталася більшовикам через те, що їм вдалося розкласти українську армію і, таким чином, позбавити український уряд ґрунту під ногами. Попри сподівання на гетьманський уряд, він своєю реакційною політикою усі помітніше відходив від

національних ідеалів і направлявся в бік «монархічної Росії». У 1918 р. на українських землях знову виникла загроза більшовизму, однак уже не з півночі, а від своїх, більшовицьки налаштованих інтелігентських груп і течій. Автор вказує, однак, що якби українці були далекогляднішими, то помітили б, що «терор пролетарської диктатури знищив громадську думку, призупинив суспільну роботу і звів нанівець особисту ініціативу», що в майбутньому призведе до деспотій безкультурних мас, до загибелі культури [3, с. 1–2].

У таких умовах з'являється сатиричний журнал «Урод» Я. П. Ядова, видавцем якого був Д.А. Зелезняк. Перший, так званий «Великодній», номер журналу вийшов у п'ятницю, 3 травня 1918 р. Хоча часопис друкувався російською мовою, однак демонстрував прихильність до української автономії й усвідомлення загрози більшовицького режиму для краю.

Формат видання – 8 сторінок розміром 35х26 см, виходив щотижня, переважно у п'ятницю, лише деякі номери побачили світ в інший день. Коштував номер 1 руб., а на залізничних станціях – 1 р. 25 коп. «Урод» мав підзаголовок – «журнал політичної сатири під редакцією Я. П. Ядова», однак пізніше підзаголовок змінюється – у номері 14 це вже «Сатиричний щотижневик» – очевидно, слово «політичний» в умовах наростання реакції було надто дразливим, хоча редакція намагалася не відходити від відображення найгостріших політичних подій. Так само з №8 і до №22, які нам вдалося опрацювати *de visu*, вказується два редактори: Г. Н. Брейтман і Я. П. Давидов (Ядов) і два видавці – Г. Брейтман і Л. Хмелівський. Номери 9–13 нам не вдалося переглянути, тому не виключаємо, що зміни редакторського складу могли відбутися й раніше.

Похмура й доволі химерна заголовкова віньєтка і стилістика оформлення даних про журнал (вартість; адресу редакції і видавця; дні й час прийому редактора й видавця), починаючи з другого номера, стає більш стриманою й лаконічною. Можна припустити, що П. Ядов уже тоді жив на два міста – Київ і Одесу: приймав відвідувачів в Києві лише в суботу з 14 до 17 год., та й друкувався журнал в типографії Акціонерного товариства друку й видавничої справи М. Корчака-Новицького (Київ – Одеса).

Обидва редактори – Г. Н. Брейтман і Я. П. Давидов (Ядов) – були достатньо відомими в журналістському й творчому середовищі тогочасної України, хоча з низки причин, у тому числі й невідомих сучасному досліднику, їхній внесок у публіцистику не оцінений належним чином. Так, доволі скупі дані знаходимо про П. Ядова, справжнє прізвище якого Я. П. Давидов. Поет, письменник-сатирик, естрадний драматург, сценарист (автор сценаріїв перших радянських агітфільмів: «Залаканий буржуй», «Азіатська гостя» (1919 р.), «Магнітна аномалія» (1923 р.) (виробництво ВУФКУ (Одеса)); народився в єврейській родині в Києві, на Подолі. Точний рік народження не встановлений, дані в різних джерелах суперечливі: 1873 [4, с. 2] і 1875 р. [5, с. 238]. У місцевій пресі писав сатиричні вірші й фейлетони російською й українською мовами, підписуючись як власним прізвищем, так і псевдонімами: П. Ядов, Яків Отрута. Псевдонім Ядов виник із швидкого прочитання такого скорочення його імені й прізвища Давидов, як «Я. Д-ов». Потім він працював у різних друкованих виданнях, зокрема і в сатиричних, в Одесі та Миколаєві. Кількість псевдонімів збільшується: Жгут, Боцман Яков, Яків Отрута, Яків Боцман, Бджола (Пчела); Аніка Воїн, Мартин Задека [6, с. 34; 7, с. 156]. З січня 1921 керував в Одесі випуском «Вікон сатири» ЮгРОСТА [5, с. 238]. Там же, в Одесі він познайомився з І. Ільфом, Є. Петровим, В. Катаєвим і К. Паустовським. Як вказують дослідники, за своє життя «в різних містах і за різної влади» написав багато

сатиричних дрібниць, які майже не збереглися [5, с. 243]. Ще 1914 року написав вірш до столітнього ювілею Т. Шевченка українською мовою «Кобзарю», однак відобразив у ньому зовсім несвяткові настрої, усвідомлюючи, що побачив би Т. Шевченко, якби «рідну Україну окинув би оком, // Та в хату мужицьку зайшов ненароком». Під віршем значиться автор – «Я. Д-ов», можливо, саме тоді й народив цей найпоширеніший із його псевдонімів, який, фактично, замінив Я. Давидову прізвище [5, с. 246].

У київській газеті «Последние новости», що виходила двічі на день, у 1916 році практично в кожному номері друкувалися його дотепні вірші й фейлетони на теми міського життя, які відображали широкий діапазон подій – від мистецьких виставок до міських чуток. Дослідники вказують, що його перу належать і дотепні патріотичні вірші, зокрема в газеті «Народна воля», спрямовані проти ворогів Української Народної Республіки – петроградського Тимчасового Уряду і його військового представника в Києві Оберучева, а також проти більшовиків, що всіляко шкодили Центральній Раді. Серед відомих за таким спрямуванням віршованих фейлетон «Теревені», у якому висміюється поет І. Кулик, що в газеті «Пролетарська Правда» лас Центральну Раду й українські демократичні організації, який «Аж тремтів, // Так хотів// В київській громаді// Намутить// Та зробить// Те що в Петрограді.// Мов, м'які козаки,// Їм Кулик згодиться, // Бо Кулик// Невелик, // А все ж таки// Птиця...», опублікований у 1917 році [8]. Кожному сатиричному твору на газетній шпальті передувало повідомлення про привід до його написання. Так, у своєрідному епіграфі перед віршованим фейлетоном «Балачка і думка» йшлося, що «вчора, 3 вересня 1917 р., командував київської військової округи Оберучев прислав привітання українському секретаріатові Центральної Ради в особі В. Винниченка, у якому висловив надію на співпрацю «на користь нашого краю» (з газет). Фейлетон побудований на паралельності двох планів оповіді: слова й думки Оберучева, що розкривають його дволикість: «Привітаю // Вас я, Винниченко, // (Хоч і лаю // Я в кулак тихенько)» або: «Добрі люди, // Будем жити тихо // (Хай Вам буде // Усіляке лихо)». Завершують фейлетон рядки про справжнє ество Оберучева: «Оберучев пише. // І прихильно // Простягає руку // А в кишені // Має каменюку» [8].

В офіційній біографії містяться дані про співпрацю Я. Давидова лише із радянськими газетами: «Одесские известия», «Станок», «Моряк» (Одеса), «Трудовой Батум», «Пролетарий», «Всеукраинский Пролетарий», «Харьковский Пролетарий», «Коммунист» (Харків), «Красное знамя» (Владивосток) [4].

Є інформація про те, що хворий, без засобів до існування, з відчаю і через безвихідь Я. Давидов, виключений наприкінці 30-х рр. XX ст. із Літфонду нібито через те, що його літературна продукція не мала художньої цінності, пише листа Генеральному прокурору СРСР А. Я. Вишинському з проханням про допомогу. У ньому він зізнався, що «злякався революції, відступив назад», але з часом усвідомив свою помилку і знайшов своє місце в лавах «чесної радянської інтелігенції», «з 1920 року на моїй репутації немає жодної плямки» [4]. 1920 рік вказується ним, очевидно, не випадково, оскільки Я. Давидов не виключав, що комусь може бути відома його попередня, антибільшовицька журналістська діяльність, у тому числі й журнал, який не називається жодним його біографічним джерелом – «Урод», що виходив протягом травня–грудня 1918 р. і не був лояльним до більшовицького режиму.

За своїми композиційно-оформлювальними особливостями журнал був дуже схожим до тогочасних столичних і місцевих сатиричних видань. Як і інші редактори, Я. П. Ядов усвідомлював значення кольору як потужного засобу виразності й впливу на

читача, влучності й гостроти лаконічних сатиричних текстів, зображальних засобів, переважно карикатур, шаржів і вінєсток сатиричного спрямування, які щедро доповнювали текстові матеріали. Колір, із домінуванням червоного, використовувався насамперед для оформлення першої сторінки й тієї частини часопису, що повністю відводилася під зображальну сатиру. З журналом співпрацювало багато відомих художників: Єфімов, Г. Заруба, С. Черевков, А. Шліферський, Н. Кайсаров, А. Хвостов, Лео. Серед них були й ті, що не прийняли радянську владу й у перші роки після жовтневого перевороту емігрували за кордон (як, наприклад, С. Черевков) [9].

Редактори «Урода» добре знали столичні сатиричні журнали, певною мірою використовували їхні підходи до подання інформації. Про орієнтованість редакції на журнал А. Аверченка «Новый сатирикон» може свідчити як передрук окремих матеріалів (у №8, у тому числі й фейлетон А. Аверченка «Розбите корито» у №19, с. 6) так і практикування так званих «спеціальних» номерів (№9 – «Купальний»; №10 – «Советський»; №14 – «Азартний»; №20 – «Мирний», повідомлялося про підготовку «Театрального» номера), що також використовувалося сатириконівцями.

Перший номер «Урода» – «Великодній». На першій сторінці, оформленій у червоно-чорних кольорах із переважанням чорного, – малюнок С. Черевкова під назвою «Все в минулому»: за порожнім кухонним столом сидить чоловік, обхопивши безнадійно голову руками і згадуючи багаті напої-яства із минулого життя. Зображення відображало складну суспільну атмосферу, зміну в системі координат й розташування сил на політичній і суспільній арені, заальне зниження рівня життя українців.

Редакційна стаття, як важливий атрибут тонких сатиричних журналів початку ХХ ст., написана в вигляді містифікації, характерної для середньовічних творів, проте із промовистими натяками на тогочасні суспільно-політичні реалії. У ній ідеться про знайдений «при глибокому оранні землі німецьким плугом у селі біля Умані» єгипетський папірус, у якому нібито було написано про два способи розсмішити людей: дотепне слово й лоскотання. Після ознайомлення з папірусом редакція «Урода», маючи на меті «змусити сміятися всіх, без різниці за статтю, віком, національністю», взяла на себе зобов'язання «вражати стрілами сарказму й лоскотати».

Значною мірою у програмному вірші «Урод», автором якого був П. Ядов, також змальовувалася похмура картина тодішнього життя і вказувалося, що «Урод» припинить існування «коли замовкне гіркий стогін народу і припиниться людодів танець». Аналіз цього числа журналу свідчить, що із 15 сатиричних текстів чотири підготовлені й підписані П. Ядовим-Давидовим. Він міг «захватися» й за іншими псевдонімами.

З інших матеріалів, вміщених на другій сторінці, також прочитаються антибільшовицькі та антинімецькі мотиви, загальний настрій – похмуро-песимістичний («Сучасна балада», підписана псевдонімом Скальда). У фейлетоні «Великоднє оповідання. Дзвони дзвонили» автор – Орест – зізнається, що вже третій день не може написати пасхальне оповідання через відсутність зворушливої лірики й натхнення, яким немає звідки взятися – церкви і дзвони розбиті більшовицькими снарядами, ветчина як атрибут великоднього столу стала недоступна. Розворот 4–5 сторінок відведений під зображальну сатиру – яка відображає неспокій на вулицях (сатиричний малюнок «Весняний ландшафт» з таким підписом: «Весна. Виставляється перша рама» – із зображенням хуліганів) та суспільне протистояння – у добірці карикатурних малюнків «Хто з ким христосується»: Керенський з Леніним; Грушевський з Рябцовим; мужик з поміщиком. Остання сторінка першого номера також відведена зображальній сатирі – вміщено два

малюнки С. Черевкова – «Боротьба зі спекуляцією» і «Безвихідне положення». На другому зображений робітник перед календарем і дилемою: якщо святкуватиме 1 Травня, назвуть більшовиком, а не святкуватиме – буржуєм.

Типовим жанровим форматом для тогочасного сатиричного журналу були так звані «Старі приказки на новий лад», вміщені на с. 3, які також відображали під сатиричним кутом зору тогочасну дійсність: «Що посієш, то союзники пожнуть», «Баба з воза, віз реквізують», «Що не місто, то Совдеп», «Поганий той козак, що в більшовики пішов», «Дурень червоній гвардії радий», «Слово – не горобець, підлягас українізації».

Матеріали, вміщені в журналі, носили переважно проукраїнський характер. Серед актуальних відображуваних тем – тема українізації; несвободи преси; антинародного характеру більшовицької влади.

Тема української мови й українізації знайшла відображення у фейлетоні Я. П. Давидова «Державна мова», вміщеній уже в першому номері (с. 2); у зображальній публікації – малюнку С. Черевкова «Без языка» – обиватель збився із ніг, шукаючи «поштовий ящик», хоча у нього за спиною – «поштова скринька» (№8, с. 3).

Антинародність більшовицької влади була наскрізною темою і прочитувалася у різножанрових публікаціях і зображальних матеріалах. Так, одна із «Нових арифметичних задач» (№8, с. 3) формулюється таким чином: «Від більшовицького перевороту до теперішнього часу минуло 10 місяців»; в іншій вказується: «На станції Орша за червень було пограбовано червоноармійцями 8542 пасажири. Вирішити: скільки городових було страчено в дні Лютневої Революції» тощо.

Про ставлення автора до більшовиків можна судити й з епітафії на смерть Раднаркому (№19, с. 3). Конкретизувалася небезпечність методів та інструментів більшовицького режиму й у зображальних публікаціях – так, на останній сторінці номера 20 – під назвою «Миротворець» у червоно-чорних кольорах кривавий образ більшовика, революційного матроса із петлею в руках, за яким шибениці, хрести, палає заграва. Під зображенням підпис: «Більшовик: І я дав тобі, моя батьківчино, мир... мир праху твоєму».

Складні цензурні умови, у яких перебувала преса, відображені в мініатюрі-діалозі «Причина дорожнечі» про високу ціну на газети через подвійні витрати паперу, оскільки про всяк випадок половину газети доводиться залишати білою (№8, с. 3). У №17 вміщено сатиричний малюнок А. Хвостова «Свобода друку», на якому за робочим столом зображений цензор, що обхопив голову руками. Перед ним – газета із викресленими газетними стовпцями, уцілів лише один. Під малюнком підпис (практично за М. Некрасовим): «Только не сжата полоска одна, Грустные думы наводит она» (с. 3). У фейлетоні Я. Давидова «Спогади про минуле» журналіст говорить міністру, що «вільний друк – найкращий вогнегасник, адже завдяки гарній вентиляції можна уникнути накопичення горючих газів», однак той йому не зовсім доречно відповідає спогорда: «Вам потрібні великі потрясіння, а нам велика Україна» (№22, с. 2). Очевидно, що від цензурної прискіпливості потерпали й у редакції «Урода», оскільки в одній із публікацій вказувалося: «цензори були найактивнішими нашими співробітниками» (№15, с. 7).

Автори спрямовували свої матеріали на висвітлення не тільки місцевих, а й загальнодержавних та міжнародних подій. Так, №20, 18 жовтня 1918 р, спеціальний випуск – «Мирний», присвячений обговоренню близького завершення Першої світової війни. Карикатура Г. Заруби із заголовком «Критичний момент» на першій сторінці із зображенням терезів, на пальках яких – велетень бог війни Марс із закривавленим мечем

та янголя, що п'є молоко із пляшечки з надписом англійською «Wilson Milk» («Молоко Вільсона») на фоні яскравого сонця, що сходить і розганяє чорний дим над землею. Причому, переважає янголя, що дуже дивує Марса, як свідчить підпис під малюнком: «Прокляття! Невже цей молокосос справді переважить мене?». Весь номер присвячений обговоренню імовірності мирної конференції й особливостей її перебігу та наслідків для світу. Гострий фейлетон із елементами памфлету «Як це буде (Фантазія але не зовсім)» (пунктуацію нами збережено) Якова Давидова описує хід майбутньої міжнародної мирної конференції. На ній були присутні всі – й учасники війни, і нейтральні сторони: Германия, Франция, Италия, Япония, Бельгия, Австро-Угорщина, Сербия і Черногория, Британия, не запросили Росію.

У контексті плану укладення миру з ініціативи американського президента Вудро Вільсона із 14 пунктів редакція «Урода» формулює свої 14 пунктів програми, реалізацію яких вважає важливішою за будь-які інші мирні програми. Серед них – знищення бандитизму у вигляді шантанів, кабаре і біржі; боротьба зі спекуляцією; створення міжнародного союзу порядних людей.

Цікаво трактується бачення зацікавленості в завершенні війни у формі анкети «Про мир», на яку дають відповіді представники різних професій, що відображало своєрідний соціальний зріз тогочасного Києва й України загалом: боцман закликає військових «лягти на дрейф», акушерка говорить про складний процес народження миру, актор просить «Давайте занавес!», учитель російської мови рекомендує ставити крапку або три крапки (автор – Э. д'Эм).

Тема близького миру розкривалася у різножанрових сатиричних публікаціях: пародіях, фейлетонах, баладах, сатиричних мініатюрах, анекдотах. Проте автори визнають і неготовність легкого переходу широкого загалу на мирні рейки, передбачаючи і квартирну кризу, і кризу легкої промисловості після повернення до мирного життя тисяч військових.

У номері 22 від 1 листопада 1918 р. також багато місця відводилося темі встановлення миру. Привертає увагу промовиста карикатура Leo «Семаденські запорожці пишуть листа Вільсону (за Реліним) на першій сторінці – на фоні вивіски великими літерами «СЕМАДЕНІ» за круглим столиком вісім чоловіків непролетарського вигляду дуже емоційно пишуть листа американському президенту. Звернення до історії тогочасного Києва дає ключ до розуміння її змісту. «Семадені» – знаменита того часу кондитерська швейцарця Б. А. Семадені, яка розміщувалася на Хрещатику, 15 (відомий нині Пасаж), у вигідному місці – навпроти Київської Думи й Біржі. Тому публіка там збиралася особлива: купці, чиновники, жандарми. Саме вони менше від інших киян очікували завершення війни, оскільки та була для них прибутковим бізнесом. Це засвідчує текст під карикатурою, де серед інших, є й такі репліки: «У вас 14 пунктів, а в нас 814 складів; у вас політична структура, а в нас – мануфактура...», «Якщо ви хочете миритися, то нам доведеться розоритися».

Отже, журнал «Урод» засвідчив продовження і розвиток традицій сатиричної публіцистики на українських землях у період Гетьманату. Хоча часопис друкувався російською мовою, однак демонстрував прихильність до української автономії й усвідомлення загрози більшовицького режиму для краю. Матеріали носили проукраїнський характер. У полі зору авторів були актуальні новини із життя Києва, українського краю, міжнародні політичні події.

Композиційно-оформлювальні особливості відображали кращі здобутки

поліграфічної справи того часу й багатство жанрової палітри – текстової й зображальної. Вміло використовувався колір як засіб виразності й впливу на читача.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Урод: журнал политической сатиры под редакцией Я. П. Ядова. – №1; №8; №№14–15; 17–20; 22. – Київ. – 1918.
2. Відродження. – №33 – 9 травня (26 квітня) 1918 р. – С. 1.
3. Нова Рада. – 2-е вид., рос. мовою. – №3 – 26 грудня 1918 р.
4. Яков Петрович Ядов // Вместе: ежесечасная газета Черкасского благотворительного еврейского фонда «Турбота поколений – Хэсэд Дорот». – №10(154) Октябрь, 1914.
5. Александров Р. Ночь надвигается, фонарь качается. – С.238 – 247. [Електронний ресурс] // Режим доступу: odessitclub.org/publications/almanac/alm_52/alm_...
6. Нові матеріали до словника українських псевдонімів / Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури ; [уклад.] В. Еппель. – К. : [б. в.], 1999. – 116 с.
7. Масанов И. Ф. Словарь псевдонимов русских писателей, ученых и общественных деятелей: В 4 т. – Т. 4. – М., 1960. –С. 156.
8. Горбачов Д.: Всесвітньовідомий анонім ... [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.aej.org.ua/History/1138.html
9. Искусство и архитектура русского зарубежья - ЧЕРЕВКОВ... [Електронний ресурс] // Режим доступу: artrz.ru/1804787290.html